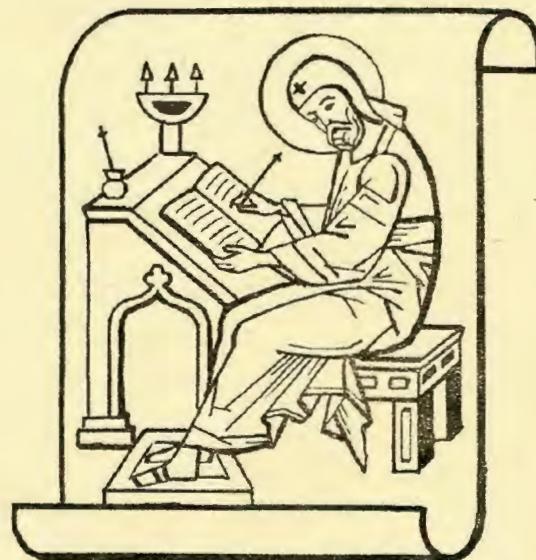

ЛОГОС

Богословський Квартальник
Periodicum Theologiae Trimestriale

Редактує

Колегія Професорів Духовної Семінарії ОО. Редемптористів
у Ватерфорд, Онт., Канада.

Edited by the Ukrainian Redemptorist Fathers, St. Mary's Seminary,
Waterford, Ont., Canada.

Т. I., Кн. 1.
Січень—березень

1950

Vol. I., No. 1.
January—March

РЕДАКЦІЯ

о. М. Германюк, Ч.Н.І.

St. Mary's Seminary, Box 105,
Waterford, Ont.,
CANADA

Адміністрація

о. Ст. І. Шавель, Ч.Н.І.

Catherine St.,
Yorkton, Sask.,
CANADA

ЗМІСТ

ВПреосв. Кири Йосиф Сліпий: ДОГМАТИКА ВСЕЛЕНСЬКОЇ ЦЕРКВІ	5	Archiepp. Josephus Slipyj: Theologia Dogmatica Eccl. Cathol.	5
о. М. Германюк, Ч.Н.І.: БІБЛ. ОПИСИ СОТВОРЕННЯ СВІТУ В СВІТЛІ СУЧASНОЇ НАУКИ	19	P. M. Hermaniuk, C.Ss.R.: Narrationes Biblicae Creationis in Lumine Scien. Hod. et Theolog.	19
о. Др. Микола Комар: ПОДРУЖНЕ ПРАВО СХІДНЬОЇ ЦЕРКВІ	33	Dr. Nicolaus Komar: Ius Matrimoniale Pro Ecclesia Orientali	33
о. І. Бала, Ч.Н.І.: ПІСТ В УКР. КАТОЛИЦЬКІЙ ЦЕРКВІ В КАНАДІ	43	P. Joannes Bala, C.Ss.R.: De Abstinentia et Ieiunio in Eccl. Cathol. Ritus Ukr. in Canada ..	43
о. С. Ширий, Ч.Н.І.: СВЯТИЙ ЮВІЛЕЙНИЙ 1950 РІК	56	P. Stephanus Shiry, C.Ss.R.: De Anno Iubilari 1950	56
С. Гординський: НАЙСТАРШІ ПАМ'ЯТКИ УКР. РЕЛІГІЙНОГО МАЛЯРСТВА	60	S. Hordynsky: Antiquissima Monumenta Artis Relig. Picturalis Ukrainianae	60
о. Р. Хомяк, Ч.Н.І.: МОЛИТВА Й СВЯЩЕНИК	65	R. Chomiak, C.Ss.R.: Oratio in Vita Sacerdotis	65
ВСЯЧИНА—ХРОНІКА (о. Р. Хомяк) 70 Рух З'єдинення Церков і Католики Канади (Богдан Казимира) 74 Канадський Відділ НТШ. (Б. К.) 77		VARIA — CHRONICA (о. Р. Хомяк, ЧНІ.)	70

РЕЦЕНЗІЇ:

1. Записки Ч.С.В.В.—2. Індекс "Записок Ч.С.В.В." (о. Р. Хомяк, ЧНІ.) 79
- Msgr. F. J. Sheen: **Peace of Soul** (о. Гр. Новак, ЧНІ.) 80

EDITORIAL ADDRESS

Rev. M. Hermaniuk, C.Ss.R.

Managing Office

Rev. St. I. Shawel, C.Ss.R.

ЛОГОС

Богословський Квартальник
Periodicum Theologiae Trimestriale

Т. I., Кн. 1. Січень—березень 1950 January—March Vol. I. No. 1.

ПРЕОСВЯЩЕНИЙ КИР ІЗИДОР БОРЕЦЬКИЙ

Торонто, 1. березня, 1950

Слава Ісусу Христу!

Високопреподобному Отцеві
Редакторові богосл. квартальника *Логос*,
у Ватерфорд, Онтаріо.

Високопреподобний Отче Редакторе,

З великою душевною радістю довідуємося про Вашу благородну постанову видавати цікавий і так дуже під цю пору корисний богословський квартальник *Логос*. Тому, що до Редакційної Колегії входять професори Духовго Семінарії Отців Редемптористів, являється певним, що цей орган стане дійсним джерелом знання і скарбницею духового проводу для нашого духовенства в Канаді, Америці та заморських краях.

Повсякчас відчувалося потребу такого квартальника, що розтрیсав би і належно насвітлював часові проблеми з ділянки душпастирських і богословських наук; інформував, навчав і заохочував наших духовних провідників до совереннішого провадження себе і собі повіреного стада.

Ваше цінне видання в дусі богословських наук, з певністю відповість тим вимогам і заступить у великій мірі довголітні бажання многих наших ієрархів, щоби духовенство виховувалося у тісній і нерозривній зв'язі з науковим богословським світом.

Наше бажання є, щоб усemu нашему духовенству богословський квартальник *Логос* заступав почасти повторювання іспитів з теологічних наук, що обов'язували наших священиків не тільки на Рідних Землях, але і сьогодня обов'язують у багатьох наших єпархіях.

Нині наші Рідні Землі знаходяться під окупацією злобного большевицького наїзника. Усі наші єпископи з дорогим нашим Митрополитом заслані на нелюдські катогри. Сотні наших священиків ~~з тисячами вірних~~ вивезено на довголітні, або й ~~до смерті~~ невільничі роботи. Те все вони змогли

видержати задля їхньої сильної і непохитної віри у всемогучого Творця та глибокої пошани до авторитету Католицької Церкви.

Цю святу, непохитну, віру, що не зломилася під насищувателів, як рівнож цю беззастережну пошану і послух проводові Католицької Церкви має постійно вщіплювати Ваш богословський орган *Логос*. Ми повні святої віри і живої надії, що Всемогучий Господь поблагословить сторицею так жертвений посів преподобних Отців Редемптористів.

Отсім пересилаємо Високопреподобному Отцеві Редакторові, Редакційній Колегії, всім Преподобним Отцям і Високодостойним Панам співробітникам *Логосу* Наше Архієрейське Благословення.

Вам в покорі відданий Слуга в Христі Господі

✠ ІЗИДОР, Епископ

ВІД РЕДАКЦІЇ

Перед нашими читачами перше число богословського квартальника *Логос*. Це періодик призначений для українського католицького духовенства в Канаді, Америці й інших краях. Його завдання інформувати своїх читачів про актуальні питання з ділянки богословських наук та душпастирського життя. Різні отже сучасні проблеми з Догматики, Моральної, Святого Письма, Історії Церкви, Літургії, Патрології, Аскези, Містички, Філософії, Християнської Археології, Католицької Акції і дотичних ділянок знайдуть на його сторінках своє місце й те висвітлення, що дають його нині компетентні дисципліни. Бажання його ініціаторів є помогти, по змозі своїх сих, нашим Отцям духовним вдержати все живим, а то й побільшити, їхнє зацікавлення богословськими науками, щоб могти в цей спосіб все досконаліше реалізувати той ідеал, що його начеркнув Христос своїм апостолам, коли сказав: “Ви є світло світу.”

Потреба якогось богословського періодика дається в нас сильно відчувати ще від часу, коли безбожний комунізм знищив на Україні нашу Католицьку Церкву, поневолив наших Владик, та запроторив у Сибір найкращих наших священиків і вірних нашої Церкви. Під цим жорстоким ударом завмерла в нас і богословська наука: *Богословія*, *Записки Ч.С.В.В.*, *Добрій Пастир* перестали виходити. Роки скитальщини перейшли на рятуванні життя та піднайденні приміщення для нової праці. Однак, поволі, наше життя на еміграції почало нормалізуватися. В Америці й Канаді, де Боже Прovidіння наперід приготовило рятунок для нашої Церкви на час переслідування, зібралися поважні сили нашого духовенства й велике число наших вірних. Св. Столиця розширила єпархіальні кадри нашої Церкви в Канаді й висловила навіть бажання мати тут Українську Духовну Семинарію. Церковне й духове життя набирає в цих краях щораз більшого розросту. Йдучи за тим ритмом нашого життя, Всеч. Отці Василіани в Римі вже відновили свою цінне видавництво *Записок Ч.С.В.В.* Ділянки однак церковного й духовного життя, що ними цікавилися *Богословія* і *Добрій Пастир*, до тепер ще залишились без своїх органів. Цими ділянками, бодай по-часті, хоче саме занятися *Логос*. Тому методи *Логосу* будуть з одної сторони чисто наукові, з другої сторони однак він уникатиме всякої спеціалізації, з метою обхопити якнайбільше число читачів з богословською освітою.

Успіх нового богословського квартальника залежить у великій мірі від того, як поставляться до нього його читачі. Моральна й матеріальна піддержка з їхньої сторони запевнять йому існування, розв'ї і вплив на наше релігійне й духове життя. Навпаки, індеферентність, брак співпраці й потрібного підтримання не дозволили б йому сповнити свого важного завдання. Ми певні, що наше духовенство відповість позитивно на нашу ініці-

ятиву й поможе нам зреалізувати ново-зачате діло. Всю його слівпрацю, в формі дописів, посилання відповідних матеріалів, ставлення питань з моральної чи пасторальної, Редакція *Логосу* вдячно прийме й в рамках своїх можливостей використає в квартальніку. Рівно ж приступлення до передплати та приєднання других передплатників стане важним елементом у житті й розвою нового періодика.

Це перше число *Логосу* Редакція присвячує нашим Владикам-ісповідникам за Христову віру, а в першу чергу Іх Ексц. ВШреосвященному Митрополитові Йосифоті Сліпому, їхньому голові й найвизначнішому представнику богословських наук на рідних землях, що нині страждають на Сибірі за Христову Церкву й Український народ, на доказ, що ми хочемо й будемо боронити ці ідеали, за які вони терплять так мужньо й по-геройськи своє страшне мучеництво.

Редакція.

*Архієп. Йосиф Сліпий
Доктор і професор св. Богословія
Ректор Гр.-катол. Богословської Академії
у Львові*

ДОГМАТИКА ВСЕЛЕНСЬКОЇ ЦЕРКВИ

ТОМ. ТРЕТИЙ. ЧАСТИНА ПЕРША

*Archiepp. Josephus Slipyj
Doctor et professor Theologiae atque
Rector Academiae Leopoliensis*

THEOLOGIA DOGMATICA ECCLESIAE CATHOLICAE VOL. III. PARS PRIMA

PRAENOTANDA: Faustissimo concursu divinæ Providentiæ datum est nobis consecrare primitias Periodici nostri publicationi operis Excellentissimi ac Reverendissimi Domini Dr. Josephi Slipyj, Archiepiscopi Leopoliensis, confessoris hodie fidei catholicæ in Workuta Siberiæ sub gubernio persecutionis communistico. In momento quo Ucraina tota patitur atheismum et ubi fides catholica cruenter eradicatur e cordibus pastorum et fidelium sit publicatio illa operis dogmatici Principis Ecclesiæ Catholicæ in Ucraina vox fidelitatis persecutorum erga illam Ecclesiam et signum perseverantiæ in servitio Christi et eius Ecclesiæ.

Opus cuius publicationem hic incipimus pars maioris operis est, scilicet manualis completi dogmaticæ Ecclesiæ Catholicæ, prout titulus ab ipso auctore appositus, indicat, quod auctor una die perficere sperabat. Pars illa est pars prima voluminis III propositi manualis, agens primo de sacramentis in genere et postea de baptismo, confirmatione et de Eucharistia in specie. Ex opere proposito, infeliciter solum una parva pars conscripta erat, quando ferox persecutio communistica incepit vastare Ecclesiam in Ucraina et inter victimas attigit quamprimum ipsum Archiepiscopum Leopoliensem, auctorem operis. Ita ex magno opere proposito solum una pars exarata est quam hodie in lucem edere libentissime suscipimus.

In sequentibus datur primo animadversio quædam Domini Dr. Bohdan Kazymyra, lectoris ultimis annis ante persecutionem communisticam in Academia Theologica Leopoliensi, cui R-mus ac E-mus Archiepp. Slipuj commendavit curam habere de manuscripto operis nostri et data occasione opus illud prelo mandare permisit. Quod nunc præcise Dr. B. Kazymyra grato animo fecit.

Deinde sequitur Præmium ipsius operis, Introductio et in fine textus operis proprie dictus.

Ab editore.

**КІЛЬКА СЛІВ ДО ВИДАННЯ ТВОРУ ІХ ЕБСЦ. ВПРЕОСВ.
КИР ЙОСИФА СЛІПОГО, МИТРОП. ГАЛИЦЬКОГО**

ВЕЛИКІ задуми нашого галицького Митрополита-Мученика Кир Йосифа Сліпого не могли в своїй повноті найти здійснення через воєнні дії, що проходили в останній війні через українські землі.

Одержанавши номінацію викладати соціологію на філософічному відділі Богословської Академії у Львові ми стояли близько особи дорогого Владики, що одночасно був ректором той-ж Академії. Мимо не сприятливих умовин Кир Йосиф був повний творчих плянів, які, в міру спромоги, переводив в життя.

Сейчас по звільненні Львова від більшевиків в 1941 р. взявся він за організацію Богословської Академії та Малої Духовної Семінарії. Все було понищене. В Богословській Академії зробили були більшевики студентський гуртожиток, а бібліотеку і архів вивезли, частинно на університет, а частинно до бібліотеки ім. Оссолінських. Знова в приміщенні Малої Дух. Семінарії жили через цілих два роки червоноармійці. Не доведеться описувати в якому стані находились викладові зали, мешканні кімнати, приміщення наукових семінарів. Крім цього бібліотека Богословського Наукового Товариства по вибуху бомби майже в цілості пропала під звалищами. Однак сильна воля й велика віра в необхідність відновляти Українську Високу Богословську Школу наказували нашому Отцю Ректорові не закладати рук, а тільки братися до наполегливої праці. Врешті Академія, БНТ, наукові семінарі, музей, видавнича діяльність, організування української богословської науки, це все були його духові діти, яких він в своєму передбачаючому умі хотів ново покликати до життя, воскресити з руїни. Самий він науковець великої міри зізнав, що тільки освічене духівництво зможе відограти належну роль в нашій історії та історії поєднання Церков.

Дня 11 листопада 1927 р. відбувається в Митрополичій палаті у Львові засідання на якому святоюрський Владика благословив створення Української Богословської Академії, а 6 жовтня 1929 р. святочно відкрито цю високу богословську установу. Невідречі буде пригадати, що до її зорганізування та вивінування багато причинився перший її ректор, о. Др. Йосиф Сліпий. Він відвідував довші поїздки по краях західної Європи, відвідував католицькі університети, академії й інститути в Італії, Німеччині, Франції, Бельгії та приглядався їх побудові, щоб пізніше, творячи синтезу дати українському народові твір, який мав послужити на сторіччя. Богословська Академія прекрасно розвивалася. Вона находила признання серед своїх і чужих, приятелів і ворогів, бо ніхто не міг заперечити наукового рівня Академії та осягнених вислідів вже в короткому часі.

Митрополит Йосиф був людиною незрівнаної енергії, великої сили волі, широкого серця, а при тому глибокий науковець. Він полишив по собі близько 130 більших або менших праць, а між ними є твори світової слави, що піднесли його особисто й як українця в ряди світових науковців. Вже на скітальщині доводилося нам говорити з визначними богословами-чужинцями, які просили дістати їм праці нашого Владики, бо хотіли ними покористуватися при своїх наукових розшуках. Під його проводом виходили праці Богословського Наукового Товариства, якого він був головою, видання різних семінарів, тримісячник "Богословія." Редактував він теж "Аскетичну Бібліотеку," видав публіцистичні нариси "Шляхом обнови" та дві книжки-спомини з поїздок: до св. Землі і до Англії. Завершенням його многогранних богословських студій було написання спеціальної докторської дисертації про св. Тайни. Викладаючи цей предмет студентам Академії він працював над лідручником довгі роки. Нераз заставали ми його за працею, в час большевицької займанщини а пізніше й за німецької окупації, коли він—помічник Митрополита Кир Андрея мав багато інших зайнятій, використовував кожну хвилину, щоб викінчити свій твір. Правою його рукою в тому був Впр. о. Др. Семен Гнатишін, ЧНІ.

Жалівся нераз Експ. Кир Йосиф, що не може дістати дозволу на друкування своєї праці через брак паперу, бо в той час господарське життя було охоплене німецькою плановістю. Неменше журило його, що готове число 18 тому Богословії ще не вийшло. Ми знаємо, яких надлюдських зусиль коштувало Владику Йосифа видання цього числа журналу. Нажаль мало заховалося тих примірників. Це правдивий унікат, а важний він між іншим і тому, бо там поміщена промова о. Ректора на відкритті акад. року Богословської Академії за німців і подано докладні дані про труднощі, які переходила ця інституція з вибухом польсько-німецької війни, за большевиків та початки віднови діяльності Академії за німців.

Та видання докторської дисертації натрапляло на ще більші перепони. І прощаючися в 1944 р. з дорогим Владику та своїм Ректором пригадуємо собі, як важко було наслідникові Кир Андрея, бо не знов він, що діється з його ру-

кописом, який лежав в редакції і чекав своєї черги. Проханням ВПреосвященого Архиєпископа було його віднайти, заопікуватися та зберегти. Боже Провидіння так зарядило, що дійсно рукопис попав прина гідно до наших рук і ми могли ним зайнятися. Добрі люди з душпастирського Інституту в Відні допомогли його заховати й він не попав большевикам. Пізніше Всеч. о. Вол. Жолкевич, переїжджуючи з Відня до Парижа забрав його з собою, бо ми думали, що безпечноше буде, коли цей твір опиниться подальше тих страхіть, які доводилося переживати в австрійській столиці. По нашему приїзді до Бельгії—цей рукопис наново опинився в нашему посіданні й тепер дякуючи Господеві в Тройці Єдиному ми перевезли його в Канаду й безмежно радіємо, що Впр. о. Протоігумен Отців Редемптористів, Впр. о. Др. М. Германюк, видасть догматику Ексц. Кир Йосифа, першого Ректора Богословської Академії у Львові, у випусках богословського квартального “Логос.”

Хай поява наукового твору великого українського науковця-богослова буде скромний наш дар і вияв нашого прив'язання й відання до його особи, що тепер переносить муки й терпіння примусової категорії большевицьких тюрем. Ми бажаємо в цей спосіб відзначити 33-літній ювілей священства Ексц. Кир Йосифа, його 22-літній ювілей ректорства в Богословській Академії у Львові та 6-ти літню річницю обняття Митрополичого престолу. Одночасно молимо Творця Всесвіту та Матір відвічного Слова, щоб берегли й захоронили нашого Архипастыря та допомогли йому повернутися до улюбленої пастви, де він зміг би дальше продовжувати свою працю над оновленням нашої гоненої Церкви, доджити рук при віднові української богословської науки та віддати свої сили й досвід при віdbудові знищеної Вітчизни.

*Богдан Казимира
б. викладач в Духовній Семінарії в Кюлемборзі*

ПЕРЕДМОВА

Вже від початку професури на Богословській Академії задумував я написати підручник Догматичного Богословія для слухачів Академії та й загалом для священиків і світських кругів, що бажають глибше познайомитися з богословською наукою, бо брак такого наукового підручника даетесь в нас замітно відчувати. Вправді ми мали підручник о. Олександра Бачинського та два чи три гімназійні учебники, однаке вони будь перестарілі, будь невистарчаючі, без наукового апарату, ще й до того зовсім тепер вичерпані.

На жаль, хоч забирається я до цієї роботи вже кілька разів, то однак перешкоджений організаційними, а опісля редакційними справами та меншими науковими роботами, що їх вимагала нераз потреба часу та виринаючі пекучі питання, я не мав змоги перевести в діло моого бажання, хоч воно було водночас бажання моїх сучасних і бувших слухачів.

Щойно военне “безділля” дозволило мені взятыся за давню роботу. Вглибившись у цю працю я побачив, що не легка це річ написати в сучасних умовах українську догматику. Недостача устійленої термінології, підготовчих праць в трудніших питаннях та й загалом відсутність ширшої доктриної літератури у нас, ставлять великі перепони при складанні підручника, що своїм змістом і оформленням відповідав би потребам католицького Сходу, і водночас являвся б в своїм притаманнім оформленні, що його домагається теологія Сходу. Я старався найперше уняти цілу науку в виді *тез*, як це роблять загально нинішні католицькі доктори, щоб надати викладові більшої прозорости. Теж висував я науку східніх Отців і письменників, які загально були відомі в нашій давній теологічній науці. Водночас звертав я бачну увагу на важніші питання і теологічні висновки нез'єдиненого Сходу та старався підійти до них критично. При тім всім, очевидно, хотів я з'ясувати осяги католицької доктриної науки в усіх трьох ділянках, скриптуристичного, патристичного і розумового доказу.

Тексти наводив я по змозі в оригіналі, передусім латинські, дополучуючи до тяжких українські переклади. Очевидно, термінологію узгляднював я і грецьку і латинську, щоби впровадити читача в техніку і розуміння доктричних творів на Заході.

Починаю від третього тому, бо наука про тайни більш потрібна в душпастирськім житті і менше в нас оброблена ніж філософічні трактати про Бога Єдиного і Христа. Може і Бог допоможе скоріше в нинішніх неспокійних часах дійти з кінця до початку ніж від початку до кінця.

Не зважаючи на всі зусилля побороти перепони, грюкіт бомб і гармат і брязкіт зброї витискають своє тавро і на наукових працях, а понуре марево війни кидає свою холодну тінь і не дозволяє дозріти як слід, усім думкам.

Все ж таки і цей огляд доктричний, не зважаючи на застереження, влегчить немало майбутні праці в тому напрямі та дозволить українським дослідникам доповнити недостачі. Тому моя прохання:

*Si quid neglectum sit, si quid inutilitatis,
Corrige, correctum sit in usum posteritatis,*

а Світло Небес хай освітить путь Правді!

У Львові, в Празник Покрова Пресв. Богородиці Р.Б. 1943.

Автор.

В С Т У П

Третю частину часної докторики становить, як загально прийнято, наука про тайни разом з есхатологією, себто з наукою про останні речі. Наука про тайни тісно в'язеться з трактатами про Христа і про ласку. Бо Христос установив тайни і уділення ласки, яку сам заслужив, зробив зависимою від їх примінювання і вживання. Хоч з божої волі могла б людина осв'ячуватися без власного співдіяння і без жодних середників, то однаке, як каже св. Августин: *Creavit te sine te, sed non sanctificabit te sine te.*

З виразного зарядження божого Пророкіння люди мусять співдіяти при своїм осв'яченю і послугуватися призначеними до цього середниками. Такі є молитва, жертва, а передусім тайни, себто видимі знаки, що осв'ячують душу. Вони є найголовніші засоби і тому св. Вітці називають їх проводами, якими спливає божа ласка на людей.

Насувається питання, яка є рација установлення тайн? Годі на це дати певну відповідь тому, що не находимо її в Об'явленні. Остаточна рација хіба ця: *Voluit, quia voluit.* Та все ж таки теологи роблять деякі здогади, чому саме Бог установив тайни. Св. Тома каже, що направа стану людини довершується відповідніше через тайни: *Quia per sacramenta magis congrue fit hominis reparatio (In 4 d. 1. q. 1. a. 2.).* Людина складається з душі й тіла. Своє знання про видимий і теж духовний світ вона набуває через зmysli при помочі вражень з матеріального світу. Годиться отже, щоб людина була свідома і діянь ласки та надприродних дарів також при помочі видимих знаків. З Об'явлення слідно, як тісно зв'язані з собою надприродні і духові речі з видимим світом.

Теж і залежність від матеріальних знаків є упокорення людини за гріх. Матеріальний світ був спонукою для людини до гріху. Тому Бог міг вибрати саме цю матерію як орудя до піднесення людини в надприродний стан. Крім цього тайни є знаки, що відрізняють вірних назовні і об'єднують в одну релігійну громаду. Це завважує вже св. Августин: *In nullum nomen religionis seu verum seu falsum coagulari homines possunt, nisi aliquo signaculorum vel sacramentorum visibilium consortio colligentur, quorum sacramentorum vis inenarrabiliter valet plurimum et ideo contempta sacrilegos facit. Impie quippe contemnitur, sine quo non potest perfici pietas. (Contr. Faust. Man. XIX, 11, MSL 42,335).* Тайни є противага проти вродженого індивідуалізму та egoїзму. Кожна одиниця стає залежна через них від Церкви, яка ціла є носієм спасення кожного. Бо вона одержала тайни, як засоби спасення і уділює їх через священика. Тому кожний вірний зокрема спирається на цілу церковну громаду, чує в ній поміч і силу та набирає водночас відваги і певності в змаганню до спасення. Врешті тайнами визнає людина явно й прилюдно свою віру. Ці отже мотиви промовляють за установленням тайн.

ПЕРША ЧАСТИНА

ЗАГАЛЬНА НАУКА ПРО ТАЙНИ

ЦІЛА наука про тайни ділиться на дві частини: На загальну науку про тайни, що відноситься до всіх тайн разом і на частинну науку про поодинокі тайни зокрема. Такого поділу придержуються від Гюгона Свято-викторинського майже всі богослови, також і нез'єднені; його прийняв і Тридентський Собор. Є він догідний ще й тому, що ускріплює, підготовляє і впроваджує у зрозуміння науки про поодинокі тайни, лучить їх разом і врешті виминає зайві повторювання при кожній зокрема.

I. РОЗДІЛ

ПОНЯТТЯ, ІСНУВАННЯ, ЧИСЛО І СУТЬ ТАЙН

1. В Христовій Церкві завжди було сім тайн, ц. є сім видимих знаків, що уділяють божу ласку. Догма віри.

I. Пояснення. 1. Філологічне значення і історичний розвій слова “Тайна.” Слово тайна відповідає грецькому *Мистеріон*(1) (походить від *Мио*—замикати очі або уста, *мистес*—втаємничений в скриту річ), яке означало щось тайне—невідоме, або тайне, але об’явлене, передше невідоме. Латинське *sacramentum* (від *sacrare*) мало дещо відмінне значення. Воно означало святу річ, що стояла в якомусь відношенні до божества і, загалом, знак святості. В класичній латинській літературі *sacramentum* називали заставу, який складали спірні сторони в святині. Хто програв, платив суперникові одну половину заставу, святыні другу. Також вояцька присяга, зложеня перед ідолами божків або їх символами, зоветься в Цицерона (*De offic. I* с. 11. п. 36) і Тацита (*Histor. I. с. 5*) *sacramentum*.

В св. Письмі значення грецького й латинського слова зіллялося, бо *мистеріон* перекладали через *sacramentum*. Одне й друге означає майже виключно (з віймком Тов. 12, 7. 11, Юдит 2, 2.—світські тайни, а Прим. 14, 15. 23.—поганські обряди) тайни віри або релігійні обряди: “Не знали божих тайн” (Прим. 2, 22). Воплощення Христа звуться *мистеріон* (Еф. 1, 9., Кол. 1, 26, 27.). “Вам є дано знати тайни божого царства” (Мт. 13, 11). Рівно ж знає святої і тайної речі, установленій Богом, є *мистерією* (Дан. 2, 18.—різнометалева статуя в сні Набуходоносора; подружжя—знак святої злуки Христа з Церквою— Еф. 5, 32.).

(1) З технічних причин не подаємо грецьких слів в оригіналі.—Замітка Редакції.

В грецькій патристиці мистеріон називається Пр. Євхаристія, також правди й обряди тайної науки, укриваної перед нехрещеними (*disciplina arcani... sacramentis, quae norunt illi, quos nosse fas est* (Ориген, Гом. про Ісуса Нав. 4, 1 MSL 12, 843. Кирило Ср., Катих. 6, 22. 29, MSL 33, 575. 590 і катих. 20-23. там же 1075-1128).

Останній описує тайни хрещення, миропомазання і Євхаристії як знаки уділяючі ласку. Св. Григорій Ниссейський зве хрещення, миропомазання, покаяння, священство і другі тайни знаками, які ведуть до спасіння. (Проти Євном. 11. MSG 45, 877 сл. Про хрещення Христа, MSG 46, 581).

Це значення задержалося в пізніших східних Вітців. Св. Іван Хризостом називає мистеріон знак, що веде до пізнання надприродних і невидимих речей. (MSG 61, 55).

Так само св. Епіфаній (Adv. haer. MSG 41, 680).

Псевдо-Діонісій вичисляє в “Церковній Єпархії” різні чинності Єпископства, між ними хрещення, миропомазання, Євхаристію і священство та зове їх мистерія (I, 1. MSG 3, 372), видимі знаки небесних речей (1, 5. теж. 376; 11, 1, теж. 392). Притім не розрізнюю він тайн від благословень (вівтара, монаха, похорону, мира, оліви і т.д.).

Латинські церковні письменники і Вітці під *sacramentum* розуміють присягу або цілу науку віри і її обряди або освячуючі знаки. Тертуліян говорить про “*iudaicum sacramentum*” (Apol. c. 19. MSL 1, 444.) і “*christianum sacramentum*” (Adv. Prax. c. 30, MSL 2, 220), про “*eucharistiæ sacramentum*” (De corona 3. тже., 99.), про хрещення як “*felix sacramentum*” (De bapt. 1. MSL 1, 1305.). Подібно Кипріян, Еронім, Амвросій і др.

В св. Августина *sacramentum* має також вужче і стисліше значення, а саме значення святого знаку: *Sacramentum est sacrum signum* (De civ. Dei 1. X. c. 5. MSL 41, 282.). *Ecclesiæ sacramenta... rerum occultarum sacrata et evidenter signa.*) De gratia Christi et de pec. orig. II, 40 n. 45. MSL 44, 408. *Signum ad res divinas pertinens* (Ep. 138, 1, 7. MSL 33, 528.), видима форма невидимої ласки—*invisibilis gratiæ visibilis forma*. (Ep 105, 3, 12. MSL 33, 400.), *signacula rerum divinarum visibilia* (De cat. rud. 26. MSL 40, 344.). В св. Ісидора з Севіллі (†639) *sacramentum* є знаком діючої божої сили. *Ob id sacramenta dicuntur, quia sub tegumento rerum corporalium virtus divina secretius salutem eorundem sacramentorum operatur, unde et a secretis virtutibus vel a sacris sacramenta dicuntur* (Etym. 1. VI. c. 19. n. 40, MSL 82, 255.). Що сам знак має дічу силу, цього Ісидор ясно не говорить.

Схолістика надала термінові остаточне значення, в якім приходить він і в рішеннях соборів. Гюго від св. Виктора (†1141) в своїм творі “*De sacramentis*” дав ось таку дефініцію: *Sacramentum est corporale vel materiale elementum foris sensibiliter propositum, ex similitudine representans et ex institutione significans et ex sanctificatione continens aliquam invibilem*

et spirituale gratiam. (De sacr. 1, 9, 2. MSL 76, 317.). Тому, що тайна в Гюгона є матеріальний знак, не обнимає ця дефініція тайни сповіді і подружжя. Гюгона справив Петро Ломбард (\dagger 1160) та назвав тайну видимим знаком: *Sacramentum proprie dicitur, quod ita signum est gratiae Dei et invisibilis gratiae visibilis forma, ut ipsius imaginem gerat et causa existat* (Sent. 4. d. 1. n. 2). В цих словах підкреслив Ломбард також причиновий зв'язок знаку з ласкою. Св. Тома з'ясовує тайну в цей спосіб, що не кожний знак св'ятої речі називає *sacramentum*, лише той, що осв'ячує людей перед приходом і по приході Христа: *Sacramentum est signum rei sacræ, in quantum est sanctificans homines.* (S. Th. 3. q. 60, a. 2.). На цій дефініції оперлися пізніші теологи і рішення Церкви. Тридентський Собор означує *sacramentum* як *symbolum rei sacræ et invisibilis gratiae forma visibilis sanctificandi vim habens.* (Sess. XIII. c. 3, Denz. B. 876). Загалом прийнялася нині дефініція римського катехизму: “*Sacramentum est res sensibus subjecta, quæ institutione sanctitatis et iustitiae tum significandæ tum efficiendæ vim habet.* (P. 2. c. 1. q. 6.).

В нез'єдинених наука про тайни стояла під помітним впливом сколястиків. Щоб відкинути протестантські ересі, вони послугувалися аргументацією католицьких богословів і тому суттєво від них не різняться. Згідно з науковою нез'єдиненою, тайни: “суть священнодействія, которые под видимым каким-либо образом действительно, сообщают верующим невидимую благодать Божию,”—суть “орудія, которые необходимо действуют благодатію на приступающих к оним. (Полс. восточ. патр. о прав. вере чл. 15.” (Макарій, II, 505).

В українській термінології слід уживати слова тайство в ширшім значенні, речі або науки тайної, а слово тайна в вужчім на означення семи новозавітних знаків ласки.

2. Філософічна термінологія слова “тайна.”

Зі сказаного слідує, що тайна є знак, значиться щось зовнішнє, що підпадає під змисли. *Sacramentum est in genere signi*, каже св. Тома (S. Th. 3. q. 60, a. 1.). Що ж отже є знак? Знак (*мистеріон, signum*) є те, що веде до пізнання якоїсь речі.

а) Він може бути або 1) природний (s. naturale), якщо зв'язок між знаком і річчю виливає із самої природи (вогонь—дим, сміх—радість, кров—вбивство, грізне лице—гнів, тощо), або 2) довільний (s. arbitratium, datum), якщо є людська установа (білий стяг—радість, чорний—смуток, лавровий вінок—побіда, однострої, герби і ін.)

3) Символічний знак (*символон*) це також довільний знак, який однаке має переносне аналогічне відношення до означуваної речі. Він не є отже ні чисто умовний ні природний, але посередній між обома. Символічний знак має схожість з відносною річчю, але вона є за мала, щоб бути природним знаком. Тому вимагає позитивного означення через Бога або людей.

(Орел символ державної влади; пастир овець і пастир душ і т.д.). Такі символічні знаки є в першу чергу релігійні обряди.

Подібно як природний, так і довільний і символічний знаки не є неремінаючі, але означають якусь річ стало.

б) Даліше, знак може вказувати або 1) на минулу річ (*s. remonstratum*) образи битв, медалі на спомин, або 2) сучасну (*s. demonstrativum*, розвитий стяг—знак влади) і 3) майбутню (*s. prognosticum*—хмари, дощ).

в) Кромі цього знак може бути або 1) теоретичний (*s. speculativum*), коли тільки щось означує, або 2) діючий, практичний (*s. practicum*), якщо не лише вказує на річ, але спонукує до діяння (проповідь, грамота, письменний приказ).

Коли йде про сім новозавітних тайн, то вони є 1) зовнішні, видимі знаки, що підпадають під змисли і вказують якраз, що уділяється ласка. Є вони отже в першу чергу вказні знаки (*s. demonstrativa*). Однаке рівночасно пригадують також терпіння Христа, який заслужив силу тайн, і вказують на вічне спасення, до якого провадить уділена ласка. 2) Найважніша прикмета новозавітних тайн є та, що вони не лише вказують на ласку, але є причиною її уділення. Тим то є вони діючі знаки ласки (*s. efficax gratiæ*). 3) Тайні є довільні знаки, бо між природною річчю а надприродною ласкою нема зв'язку. Лиш Бог як джерело всього надприродного може установити знаки чогось надприродного. З цього не виходить, що в тайнах виключається загалом всяка подібність знаку з надприродною річчю, бо тоді не були б знаками тайн. *Si enim sacramenta quamdam similitudinem earum gerunt, quarum sacramenta sunt, non haberent, omnino sacramenta non essent.* (August. ep. 98, 9. MSL 33, 363/4.) Обмиття душі з первородного гріха в хрещенню має схожість з природним обмиттям водою; насичення хлібом і вином зо скріпленням душі ласкою і т.д. Отже тайні є радше символічні знаки. І такими виразно називає їх Тридентський Собор: “*Commune est quidem SS. Eucharistiae cum ceteris sacramentis, symbolum esse rei sacræ et invisibilis gratiæ formam visibilem*” (Denz. B. 876).

Христос надав новозавітним тайнам, як знакам, *тривкого* значення, а не нерехтового і тимчасового, і тому вони мають об'єднувати містичне тіло Христа на віки. Всі тайні, як такі, є призначені до освячення душ, а не щоб віддавати честь Богові. Ці два останні моменти містять відповідь, чому саме не є тайні: Поява Св. Духа в виді голуба при хрещенню Христа, уділення Св. Духа через подих, умиття ніг апостолам, перехід через Червоне Море в Старім Завіті, мідяний вуж, манна, жертви тощо. Вони або не освячували людей, або були переходовими знаками. Благословення осіб і річей є вправді тривкої установи, однаке не божої, але церковної. На тій основі можна вже з'ясувати тайну: *Це зовнішній видимий знак, на постійно установленій Богом згл. Христом, що означає і спричинює освячення душі божою благодаттю.* На поняття новозавітної тайні складаються отже чотири елементи: 1) знак, що підпадає під людські змисли,

2) божа маска, 3) причиновий зв'язок між знаком і маскою, 4) тривка установа Христа. Таких видимих, зовнішніх знаків установив Христос сам: хрещення, миропомазання, Євхаристія, покаяння, оливопомазання, священство і подружжя.

Рішення Церкви.

II. Теза є здефініювана догма віри. Папа Інокент III. (1198-1216) в визнанні віри, приписанім для вальдензів, вичисляє всі сім тайн: *Approbamus ergo baptismum infantium... confirmationem... eucharistiam... Recratoribus vere pænitentibus veniam concedi a Deo... Unctionem infirmorum... Coniugia carnalia esse contrahenda...* (Denz. B. 424).

Папа Климент IV предложив 1267 р. ісповідь віри Михайліві Палеолого-ві, який визнав її на II. ліонськім соборі 1274 р. перед папою Григорієм X: *Tenet etiam et docet eadem sancta Romana Ecclesia septem esse ecclesiastica sacramenta, unum scilicet baptismus, de quo dictum est supra; aliud est sacramentum confirmationis, quod per manum impositionem episcopi conferunt, chrismando renatos; aliud est pænitentia, aliud Eucharistia, aliud sacramentum ordinis, aliud est matrimonium, aliud extrema unctionio, quæ doctrinam beati Jacobi infirmantibus adhibetur* (Denz. B. 465).

Накінець Тридентський Собор здефініював проти протестантів існування семи тайн: *Si quis dixerit, sacramenta Novæ Legis non fuisse omnia a Jesu Christo Domino nostro instituta, aut esse plura vel pauciora, quam septem, videlicet baptismum, confirmationem, Eucharistiam, pænitentiam, extreamam unctionem, ordinem et matrimonium, aut etiam aliquod horum septem non esse vere et proprie sacramentum: anathema sit* (Sess. VII. Denz. B. U. 844.)

III. Противники. До виступу новаторів XVI ст., крім деяких дрібних сект, що відкидали або всі тайни, або одну з них, не було замітніших противників, що не принимали б семи тайн. Щойно перший Люттер став їх оспорювати. Хоч зразу приймав він усі тайни, пізніше, однак, задержав лише три: *Principio neganda mihi sunt septem sacramenta et tantum tria pro tempore ponenda: baptismus, pænitentia, panis.* (De captiv. babylonica). Відтак усунув покаяння і призначав тільки дві. Подібної думки був Мелянхтон (Loci theolog. 1522). Опісля в *Apologia confessionis Augustanæ* (1530) додав покаяння і священство. Цвінглі приймав хрещення і Євхаристію, а Кальвін три, бо додав ще священство. Тридентський Собор опрокинув цю науку як еретичну. Слушно замітив протестантський історик А. Гарнак, що 13 догм Тридентського Собору становить протест проти протестантизму: *Diese in 13 Anathematismen formulierten Dogmen sind der eigentliche Protest gegen den Protestantismus* (Dogmengesch. III., 851).

Модерністи (Loisy, Leroy) перечать божу установу тайн і уважають їх висловом релігійних почувань і внутрішньої, душевної потреби вірних. *Социніани і арменіани* твердять, що тайни це зовнішні знаки, які відрізняють християн від невірних. *Анабаптисти* кажуть, що це алгоричні знаки духового життя; *сведенборгіяни*, що це символи взаємного з'єднення між Богом і людьми, *квакери і духоборці* відкидають видиму сторону тайн, а уважають їх лише внутрішніми, духовими діяннями небесного світу. Можна зачислити тут і всіх *раціоналістів*, які загалом заперечують все надприродне. Деякі сучасні *нез'єднені богослови*, нав'язуючи до Псевдо-Діонісія Ареопагіти, називають тайнами не лише сім принятих Церквою, але і благословлення та церковні обряди. (Єромон. Тарасій, Богосл. Вел. і Малорос. XVI-XVII ст.; Митр. Антін Храповицький—Опыт христ. правосл. катих. Карловці 1924.) Ось як говорить згаданий єромонах Тарас: Св. Отцы придавали гораздо большее значение внутренней психологической стороны священнодействия, чем его внешней, совершившейся форме и, во-вторых, что св. Отцам было совершенно чуждо выделение каких-либо священнодействий из ряда других с усвоением им особого значения неизменного достояния Церкви; даже о важнейших священнодействиях—крещении и евхаристии—говорится наравне с почитанием св. икон с чтением Библии, ибо все, содержимое Церковью, имеет великую силу для верующих, а учение о семиличном числе таинств св. отцам чуждо.” “... Некоторые священно-действия, напр., великое освящение воды, пострижение в монашество и отпевание усопших имеют силу и значение не меньшую, чем большинство таинств... Большой Катехизис и “Православное Исповедание” признали таинством, т. е. религиозным священнодействием, “брак,” явление, не имеющее к религии никакого определенного отношения, существующее помимо религии в обществах нерелигиозных.” (Ієромонах Тарасій, Переклад в древнерусском богословії. Варшава, Синодальна типографія 1927.) Іздание Редакції “Воскресного Чтенія,” с предисловіем Високопреосвященнейшого Митрополита Антонія (Храповецького), ст. 169, 181, 184).

IV. Доказ.

1. *Св. Письмо* вчить, що існують обряди хрещення, миропомазання, євхаристії, покаяння, оливопомазання, священства і подружжя. Вони є знаки, що підпадають під змисли, уділюють божу благодать і установлені Христом, доки буде існувати Церква на землі. А тому, що ці обряди відповідають понятті новозавітної тайни, треба заключити, що св. Письмо вчить про існування семи тайн. Менша передпосилка наглядна, більшу доказують отсі тексти.

1) Через облиття водою в ім'я Отця і Сина і Св. Духа довершується народження до надприродного життя і відпускаються гріхи: “Покайтесь і нехай охреститься кожний з вас в ім'я Ісуса Христа на відпущення ваших гріхів і приймете дар Св. Духа” (Дія. 2, 38.). “Істинно, істинно кажу

тобі, коли хто не родиться з води і Духа, не може увійти в царство Боже.” (Йо. 3, 5).

2) По хрещенні через положення рук уділювали апостоли тайну миропомазання. Коли вони довідалися, що Самарія прийняла Св. Духа, післали Петра і Івана: “Ці прийшли і молилися за них, щоби приняли Духа Святого, бо ще ні на кого з них не був зійшов, тільки охрещені були в ім’я Господа Ісуса. Тоді клали на них руки і приймали Духа Святого.” (Дія. 8, 15-17.)

3) Христос обіцяв, що дасть своє тіло і свою кров на поживу: “Бо мое тіло це правдивий хорм, а моя кров це правдивий напій. Хто єсть мое тіло і п’є мою кров, в мені перебуває, а я в нім.” (Йо. 6, 55-56). На тайній вечері сповнив Христос свою обіцянку і дав своє тіло і кров під видами хліба і вина: “Коли ж вони їли, взяв Ісус хліб і поблагословив і переломив і дав своїм ученикам і сказав: Прийміть і їжте, це тіло мое. І взяв чашу, віddав хвалу і подав їм, кажучи: Пийте з неї всі, бо це кров моя Нового Завіта, що за багатьох проливається на відпущення гріхів.” (Мт. 26, 26-28. Пор. Мк. 14, 22 сл., Лк. 22, 19 сл., 1 Кор., 11, 23 сл.). Маючи на увазі практику св. Причастія серед вірних, питася св. Павло: “Чаша благословення, що її благословимо, чи це не причастіє крові Христової? Хліб, що його ломимо, чи це не причастя тіла Господнього.” (1 Кор. 10, 16.)

4) Апостоли дістали власті відпускати грішникам гріхи: “Прийміть Духа Святого; кому відпустите гріхи, відпустяться їм, а кому задержите, задержаться.” (Йо. 20, 23).

5) Як покріплення душі і тіла в смертній недузі є оливопомазання і молитва священика: “Нездужає хто між вами? Нехай покличе пресвітерів церковних і нехай помоляться над ним, помазавши його оливою в ім’я Господне, а молитва віри оздоровить недужого і підійме його Господь. А коли буде в гріхах, відпустяться йому. Сповідайте отже один одному гріхи і моліться один за одного, щоби ви спаслися; бо много може молитва праведника.” (Як. 5, 14-16.)

6) Апостоли поставляли в єпископи і діакони положенням рук і молитвою: “З цеї причини нагадую тобі, щоби ти розгрівав маску божу, що є в тобі положенням моїх рук.” (2 Тим. 1, 6., Пор. І. Тим. 4, 14; 5, 22). Обряд рукоположення описує св. Лука: “Сих (7 діаконів) поставили перед очима апостолів і після молитви вложили на них руки.” (Дія. 6, 6.)

7) Подружжя, що існувало як природна інституція, з установи Христа є знак божої ласки: “Тому покине чоловік батька й свою матір і прив’язеться до своєї жінки і буде двоє в одно тіло. Се тайна велика, а я говорю про Христа і Церкву.” (Єф. 5, 31, 32). Подружжя означає злуку Христа з Церквою, яка довершується божою благодаттю.

Докладніше виложення текстів буде переведено при науці про поодинокі тайни. Вистачить лише загально сказати, що св. Письмо приписує сімом зовнішнім знакам уділення божої благодаті як вічного життя, відпущення

гріхів, нового народження, покрілення і злуки з Христом. Ці сім знаків містять в собі всі складові частини дефініції тайн, а саме вони є зовнішні, видимі знаки, стало установлені Христом до осв'ячення людського роду.

2. Передання. а) Свідоцтво св. Отців і церковних письменників. Церковні письменники і св. Отці прина гідно згадують про всі тайни. Вони приписують їм за св. Письмом ту саму силу і діяння, як вічне життя, відпущення гріхів, духове відродження і т.д. При поодиноких тайнах наведено численніші свідоцтва; тут вистачить прочитати лише кілька. Тертуліян написав працю про хрещення (около 200 р.) В ній згадує рівночасно і про миропомазання, як давній звичай Церкви: “Exinde egressi de lavacro, perungimur benedicta unctione de pristina disciplina... Dehinc manus imponitur per benedictionem advocans et invitans Spiritum Sanctum.” (De bapt. c. 7 i 8. MSL 1, 1815 сл.)

В тім творі говориться і про єпископів, презвитерів і діаконів (с. 17. MSL 1, 1326 сл.) Євхаристія є пожива душі: “Caro (християн) corpore et sanguine Christi vescitur, ut et anima de Deo saginetur.” (De resurr. c. 8. MSL 2, 852.) Тертуліян написав також окремий твір про покаяння: “De pænitentia,” але виступає проти відпущення гріхів ідолопоклонства, чужоложства і вбивства. Про подружжя так пише: “Unde sufficiamus ad enarrandam felicitatem eius matrimonii, quod ecclesia conciliat et confirmat oblatio et obsignat benedictio.” (Ad. uxor. II. 9, MSL 1, 1415 сл.)

Св. Августин порівнює хрещення і священство: “Utrumque enim sacramentum est et quadam consecratione datur, illud, cum baptizatur, istud cum ordinatur: ideoque in catholica utrumque non licet iterari.” (Contra epist. Parm. II, 13. n. 28. MSL 43, 70.) Гріхи відпускаються неохрещеному через хрещення, а вірному охрещеному через покаяння: “Si a catechumeno factum (проступок) baptismate abluitur; et si a baptizato, pænitentia et reconciliatione sanatur.” (De conin. adult. II, 16, n. 16. MSL 40, 482.) Подружжя порівнює до священства: “Bonum igitur nuptiarum per omnes gentes atque omnes homines in causa generandi est, et in fide castitatis: quod autem ad populum Dei pertinet, etiam in sanctitate sacramenti... Quemadmodum si fiat ordinatio cleri ad plebem congregandam, etiamsi plebis congregatio non subsequetur, manet tamen in illis ordinatis sacramentum ordinationis.” (De bono coniug. 24, 32. MSL 40, 394). Про оливопомазання поучує папа Іннокент I. Він наводить текст св. Якова і додає: “Quod non est dubium de fidelibus aegrotantibus accipi vel intelligi debere, qui sancto oleo chrismatis perungi possunt, quod ab episcopo confectum, non solum sacerdotibus, sed et omnibus uti christianis licet in sua aut in suorum necessitate ungendum.” (MSL 20, 559. Denz. B. 99.)

БІБЛІЙНІ ОПИСИ СОТВОРЕННЯ СВІТУ В СВІТЛІ СУЧАСНОЇ НАУКИ

(*P. M. Hermaniuk, C.Ss.R.—NARRATIONES BIBLICAE
CREATIONIS IN LUMINE SCIENTIAE HODIERNAE
ET THEOLOGIAE*).

IN Biblia duæ dantur narrationes creationis: narratio sacerdotalis (P) (*Gen.*, 1, 1-2, 3) et narratio jahvistica (J) (*Gen.*, 2, 4b-25). In prima narratione, creatio fit spatio sex dierum, ubi primum creantur cœlum et terra, postea sequitur creatio luminis, firmamenti, separatio aquæ et apparitio terræ aridæ in qua creantur plantæ, creatio solis, lunæ et siderum, creatio piscium et avium, creatio animalium et in fine creatio ipsius hominis. In secunda narratione, ordo quodammodo mutatur: primum creantur quidem cœlum et terra, sed immediate sequitur creatio hominis, arborum, animalium et feminæ. De sideribus et piscibus nihil dicitur. Duratio creationis nullo modo determinatur. Ex comparatione duarum narrationum appareat *factum* creationis omnium a solo Deo, et specialem interventum Dei in creatione hominis, fuisse revelata, dum *modus* quo *omnia facta* narrantur videtur pertinere ad descriptionem popularem, ubi modo simplici et figurato, *adæquato intelligentiæ* humanitatis minus evolutæ, narratur origo generis humani et postea populi electi.

In secunda parte, afferuntur quædam placita scientiæ hodiernæ, imprimis ex astronomia, geologіa, palæontologia et anthropologia, unde appareat formationem universi et aparitionem perfectiorum formarum vitæ vegetalis et animalis excedere quasi infinite tempus assignatum in Biblia. Insuper, ex palæontologia constat vitam secutam fuisse viam semper ascendentem, incipiendo a formis simplicibus et magis primitivis, usque perveniat, per evolutionem, ad formas perfectas quas hodie scimus, non excludendo, secundum multos, corpus ipsius hominis.

In tertia parte, examini subicitur quid putent de istis assertionibus scriptores catholici, periti in his scientiis naturalibus et in philosophia christiana; denique quæritur quomodo iudicent de his omnibus theologi hodierni.

In fine, per modum conclusionis, dicitur, christianum-catholicum, postquam admiserit in narrationibus biblicis de creatione contineri consignatas veritates fundamentales præsuppositas in œconomia salutis, posse libere quærere verum sensum descriptionum quoad modum creationis in lumine

scientiarum naturalium, literarum orientalium antiquarum, historiæ, culturarum et religionum prout connectuntur quocumque modo cum narrationibus illis.

Вступ.

ЗДОБУТКИ новочасної науки, передовсім з ділянки астрономії, геології, палеонтології й антропології, ставлять християнинові-католикові, що читають біблійні описи створення світу, поважні проблеми: Як розуміти біблійні тексти супроти даних науки? Як погодити віру в створення всього через Бога з науковою загальною еволюцією? Що повинен думати християнин про походження тіла першого чоловіка, коли чує, з однієї сторони, що прихильники загальної еволюції зі щораз більшою певністю говорять про його органічну зв'язь зі світом тваринним, а з другої сторони знає зі св. віри, що перший чоловік був вивищений до надприродного стану та наділений надзвичайними Божими дарами, а саме: повною рівновагою своїх змислових і духовних сил, безсмертністю тіла та повною щастливістю. Чи віра в первородний гріх і відкуплення не є загрожені?...

Ось питання, що ставить собі нині неодин католик, коли бажає дивитися на світ, на життя та здобутки науки очима свідомого й переконаного християнина. На ці питання, бодай почести, хоче відповісти нинішня стаття.

1.

1. Біблійні описи створення світу (1)..

При читанні двох перших глав Книги Бітія, можна запримітити, що там є аж два описи створення світу: опис, так званий “священичий (1,

(1) Представники католицької егзегези нині щораз більше припинають, що в Книзі Бітія можна розрізняти три різні документи, або джерела: документ ягвистичний (J), документ елогістичний (E) і документ священичий (P). Назви цих документів походять в двох перших случаях від імені Бога, що ці документи вживають (J—Ягви, E—Елогім). В третьому случаю, від німецького Priesterkodex як назвали цей документ німецькі дослідники Святого Письма. Перший документ ми назвали ягвистичний, а не еговістичний, хоч в українській мові ще нині кажемо Єгова, а не Ягви. Вимова однак єврейського тетраграму для вираження імені Бога є, за найновішими даними семітської філології, Ягви, а не Єгова, як це думали знавці єврейської мови давніше. Відносно джерел, гл. J. CHAINE, *Le Livre de la Génèse*, Paris, 1948, стр. 14-15 і 461-492.—Р. LAGRANGE, O.P., *L'authenticité de la Génèse et la Théorie des Documents*, *Revue Biblique*, 1938, стр. 163-168.—J. COPPENS, *La Connaissance du Bien et du Mal et le Péché du Paradis*, Louvain, 1948, стр. 49-72. —З певним застереженням висловлюється про присутність вищезгаданих джерел в книзі Бітія J. E. STEINMUELLER, *A Companion to Scripture Studies*, New York City, 1942, т. II, стр. 66-69.

1-2, 3)", означуваний біблістами латинською літерою Р, і опис "ягністичний (2, 46-25)", що вчені означають через літеру (J). Кожний з них становить в собі цілість і один є незалежний від другого. В хвилі, як другий опис починає своє оповідання, ні світ, ні те, що на ньому, ще зовсім не існує.

A. Як представляється історія сотворення в першому описі (1, 1-2, 3) (Р)?

Ця історія стоїть кожному з нас ясно перед очима. На початку, Бог створив небо й землю (1, 1). Земля являється спершу погружена в водяній масі, безодні, що сама находитися повній пітьмі. Над тим усім ширяє Божий подих (1, 2). Цю первісну, безформу масу, Бог приводить до порядку: першого дня, Він створює світло, що ділить час на день і ніч (1, 2-3); другого дня, небо, а радше небесну твердь, яка ділить води горішні від тих, що на землі (1, 6-8); третього дня, Бог каже водам землі зібратися в одному місці й таким чином являється море й суши. Дальше, того ж самого, третього, дня, Бог створює всякі зела та дерева по їхнім родам (1, 9-13).

Як бачимо, три перші дні сотворення є присвячені розподілюванні елементів: Бог віddілює світло від темряви; води вгорі від тих, що надолі; вкінці, Він віddілює води від суши. Так повстасє світло, небо, море й земля.

Три слідуочі дні будуть присвячені прикрашуванні неба й заселюванні воздуху, вод і землі. І так, в четвертому дні, являються на небі великі світила: сонце, місяць і звізди (1, 14-19); п'ятого дня, води наповнюються множеством живих тварин, а під небом являються птиці, і все це кожне по своєму родові. Всі ці сотворіння Бог благословить і дає їм приказ бути плідними й наповнити води й землю (1, 20-23). Вкінці, шостого дня, Бог приказує землі вивести скот домашній, повзунів і диких звірів, по їхньому родові. А на закінчення й увінчання свого твору, Бог створює чоловіка й жінку на свій образ і подобу та дає їм владу над всім своїм сотворінням. Крім того, Бог їх благословить, дає приказ бути плідними й запанувати над землею. На поживу ж чоловікові, Бог призначає всі рослини й овочі дерев; на поживу звір'ятам, Він дає всі зела (1, 29-30).

Ось, в кількох словах, історія повстання світу згідно з першим описом, що ми стрічаємо на самому початку Біблії. Тут замітне те, що все повстасє на сам голос Божого слова. Бог тут не виконує жадного матеріального діла. Він лише каже, а єство, що Він покликає до буття, являється перед Ним. Дальше, слід підчеркнути, що згідно з цим описом, світло було сотворене перед сонцем, місяцем і звіздами, які були покликані до існування щойно четвертого дня; небо є щось тверде, що може держати на собі воду; ростини є сотворені перед сонцем і звір'ятами; сонце й місяць уважаються за найбільші небесні світила; вегетаріальний режим є приписаний чоловікові й всім звір'ятам; чоловік і жінка є сотворені разом й обов'я занадто

Божу; рослини, птиці й звір'ята появляються відразу в совершенному стані, кожне по своїому родові.

Б. Опис ягвистичний створення світу (2, 46-25) (J).

Дещо відмінно представляється історія повстання світу в другому описі. Найперше Господь (Ягви) творить небо й землю. Але земля є цілком суха, так що на ній не має ані одного дерева, ані одної рослини, бо, як каже текст, що не було дощу й не було чоловіка, щоби її управляв (2, 46-5). В слідуючому вірші, краєвид зміняється. Тут кажеться, що з землі виходила вода, яка напувала всю поверхню землі (2, 6). Тоді Господь Бог створив чоловіка з землі польової й вдихнув в його ноздрі жите дихання (2, 7). Відтак Господь насадив сад у Едемі на востоці й там посадив чоловіка (2, 8). Для чоловіка Він створює всякі древа до прикраси й для овочів, а між ними також дерево життя та дерево пізнання добра й зла (2, 9). Тут автор описує дещо сам рай. З Едему виходила ріка, що, вийшовши з городу, ділилася на чотири ріки-рамена: Піон, Гигон, Тигр і Евфрат (2, 10-14). Цей город Бог поручив порати й доглядати чоловікові. При цьому Господь позоляє йому їсти овоч усякого дерева, за виміром дерева пізнання добра й зла. За переступлення цієї заборони, чоловік буде покараний карою смерті (2, 16-17). Щоб чоловік не був самітний, Господь створює з землі всякі звір'ята й птиці небесні, та приводить їх до Адама (2, 19-20). Але як чоловік не знаходив собі між звір'ятами відповідного товариства, Господь Бог зіслав на нього твердий сон, узяв одно з його ребер, створив з нього жінку й привів її до чоловіка (2, 21-22). Адам пізнає, що це кістя з його кости й тіло з його тіла. Тому вона мусить зватись жінкою, бо її взято з чоловіка (2, 23). Відтак слідує текст, де говориться про єдність супружжя, і все кінчиться спостереженням, що чоловік і жінка були нагі й не соромились (2, 24-25).

Ось дані другого опису створення. Тут раз кажеться, що земля була цілком суха, а зараз потому, що з землі виходила вода, яка напоювала цілу землю. Дальше, тут створення чоловіка попереджає створення ростин і звір'ят; чоловік є створений, так сказати б, зліплений з землі, тоді як жінка є створена з його ребра. Про Бога кажеться, що Ягви виконує матеріальну роботу: формує з землі чоловіка, уряджує город, витягає з боку Адама одно ребро й створює з нього Єву. Це очевидно антропоморфізми, але все ж таки вони тут є...

Різниця між двома описами є наглядна. Крім наведених розбіжностей, згадаймо, що автор другого опису не має нічого про створення звізд та зовсім не згадує про риби. Його світ конкретно зводиться до того, що безпосередньо оточує чоловіка. Про небосхил, про море, автор не має зовсім нічого.

З порівнання обох описів створення, бачимо, що оба вповні погоджуються що до факту створення, себто залежності всього від одного всемо-

гучого Бога. За те, противно, як ходить про порядок сотворення, про спосіб як це сотворення відбулося, кожний з обох авторів має свій власний, окремий спосіб упорядкування фактів і змалювання сцен. Іншими словами, в головних речах, оба описи погоджуються, в менше важких, вони різняться між собою. Але яке властиво значення мають ці два описи, як їх треба конкретно розуміти?

2. *Що нам каже сучасна наука про повстання й історію світу?*

Запитаймо найперше астрономію, що вона каже про повстання й історію небесних тіл (2)?

Зазначім з самого початку, що помимо великих досягнень цієї науки за останніх 15 років, самі представники астрономії признають, що питання початків, формaciї й розвою небесного світу залишаються дуже проблематичні й повні таємниць. Однак 400 років невисипутої й систематичної праці, що від Коперника до Айнштейна, Отця Леметре, фон Вайцзекера, Голмса, Бока, Гамова й багатьох інших, була й є посвячена проблемі повстання всесвіту, не могли лишитись без позитивного висліду. Цей вислід є навіть великий, і знання людства відносно природи й історії небесних тіл піднеслось нині високо. До цього причинились у великій мірі значно усовершені й дуже могутні астрономічні прилади та більче пізнання будови атома й радіоактивності деяких первнів, як урану, торія і інших...

Які саме в заключення нинішньої астрономії відносно нашого питання? Ось вони в головних лініях, незалежно від ріжних детайлів астрономічних теорій, що ще залишилися під дискусією.

Згідсо з загально нині принятою теорією Отця Леметре, цілий всесвіт повстав з одного первісного ядра. Спочатку, це ядро було сама енергія, в стані надзвичайного напруження. В даний момент, незвісно із за яких причин, це ядро вибухло зі страшною силою і його енергія з неймовірною швидкістю поширилась кругом. Згідно з недавнimi обчисленнями американських астрономів: Алфера, Германа й Гамова, ця енергія в кількох мініутах часу поширилась на більйони миль (3). Експансія первісної енергії почалася. В часі цієї експансії творяться перші атоми, первні. Найперше творяться атоми урану, торія, атоми, що мають найбільше електронів; опісля ідуть первні з меншим числом електронів, так аж до найменшого атому водню, що має лише один електрон. Так повстають всі 92 первні, що з них мав творитися дальнє всесвіт, всі мріяковини, сузір'я, всі звізди, планети, земля а то й само життя. Час, що його вимагало творення цих первнів, астрономи обчислюють на більйон (мільярд) років.

По цій фазі експансії, прийшов період звільнення руху. Сили притя-

(2) L. RUDAUX et G. de VAUCOULEURS, *Astronomie, les Astres, l'Univers*, Paris, 1948.

(3) *Світло*, 1-15 січня, 1950, стр. 14.

гання і відпихання стали майже рівні. Це момент так званої критичної рівноваги. Місцеві флюктуації матерії витворюють її скупчення, що їх густота не переходить пересічної густоти первісної матерії, і творять в цей спосіб небесні мряковини та ріжні звізди. Цей період, на думку вчених, триває рівно жколо одного більйона років.

З повстанням мряковин і різних звізд, відосередна сила знова перемогла й період експансії став продовжуватися. Під впливом цієї відосередної сили, мряковини щораз побільшуються і дають почин щораз то новим мряковинам та звіздам. Таким чином всесвіт щораз то більшає, експансія звізд стає щораз то ширша (4). Цей стан, на думку американського астронома Бока та других, триває по нинішній день. Згідно з поглядом Бока, створення світу ще не скінчено. Бо існують в небесних просторах ще хмари небесного пилу, що мають в промірі ще більше як 6,000 більйонів (мільярдів) миль. А по обчисленням астрофізиків, 6,000 більйоновий промір є точка, коли хмари небесного пилу починають скорчуватися і стають звіздами (5). Згідно з обчисленнями вчених, цей останній період творення й еволюції небесних тіл вже триває зноваколо три більйони років (6).

Повстання отже небесних тіл, а з ними й нашої землі, має свою довгу й скомпліковану історію. Сонце, місяць і наша земля, це тільки маленька частина безмежного всесвіту. Деякі з звізд, що ми бачимо нашим обом, є сотки-сотки разів більші за наше сонце. Само ж сонце знова є понад сто разів більше від нашої землі. А всі вони вийшли з одного первісного ядра, що силою свого внутрішнього динамізму розвинулось в безмежний, величавий всесвіт. Вони поволі відділились від своєї первісної маси й стали осібними небесними творами. Їхня формaciя однак тривала довго, й іхнє відрубне існування числилось на більйони років. Ми далеко від слів Біблії, що подають створення землі, сонця, місяця і звізд на протязі чотирьох днів...

До подібних висновків веде нас і геологія (7), що саме досліджує історію землі. Систематичне прослідження різних покладів земської кори показує геологові, як земля, спочатку вогненна куля, поволі остигає, твердне й вкриється цупкою корою. Час цієї першої формaciї, це так звана архейська, або старинна, ера, де підготовляється база, що на ній протягом мільйонів років будуть творитися щораз нові наверстування, так звані геологічні

(4) L. RUDAUX et G. de VAUCOULEURS, *Astronomie*, стр. 428.

(5) *Світло*, цит. стаття, стр. 26.

(6) L. RUDAUX et G. de VAUCOULEURS, там же.

(7) ІВАН ТЕСЛЯ, *Наша Батьківщина*, Краків-Львів, 1942, стр. 14-22.
—S. E. le Cardinal LIENART, *Evêque de Lille, Le Chrétien devant le Progrès de la Science*, (La Pensée Catholique), Liège, 1948. —AUG. ROBIN, *La Terre, ses Aspects, sa Structure, son Evolution*, Paris, 1925-1932, стр. 183-238.

поклади. Йдучи, від цієї архейської доби, один ступінь вище, геолог вже стрічається з першими познаками життя. Це так звана ера *протерозойська*, або доба *перво-життя*. Життя це ще дуже просте й сліди його рідкі. Що вище, однак, то сліди його стають частіші й форми його щораз досконаліші. Так, що в наступній ері, так званій *палеозойській*, або старожиття, світ рослинний і тваринний являється вже досить богатий. В морях вже стрічаються дрібні тварини й певні породи риб. На суходолі, являються рослини. При кінці цієї ери появляються плазуни. Ще крок вище, в часі ери *мезозойської*, або середньої, на землі вже бачимо шпилькові, а відтак листкові дерева. З тварин являються хребетні риби, птахи й перші ссавці. Гади й плазуни доходять в цій добі до величеських розмірів. В останній ері, званій *кайнозойська*, або новоживинна, земля прибирає менше більше нинішній вид. В цій порі оформуються сучасні моря, і суходоли, появляються сучасні рослини й тварини, а вкінці й людина (8).

Кайнозойська ера поділяється знову на два періоди: *третинний і четвертинний*. Наверстування третинного періоду складається з губкового, вапністого каменя всуміш з скаменілими черепашинами. Шар земної кори четвертинної періоди є зложений в спідній своїй часті з верстви глини, піску й каміння (це так звана льодова епоха, *делювій*, що тривала близько 600.000 років), та з плодовитого шару землі, що сформувався по льодовій епосі. Ця остання епоха, так звана *алювій*, триває до сьогодні.

Історія нашої землі є отже також довга й богата в найріжнородніші форми трансформацій і змін. Вона виказує, що наша планета творилася поволі, та що різні її елементи є витвором сил природи й часу. Вчені обчислюють цілість цієї історії на яких два мільярди років...

Історія життя на землі є також довга й складна. *Палеонтологія*, що якраз досліджує історію рослинного й тваринного життя, якого останки залишились в геологічних покладах землі, виказує, що його поява сягає найдавніших часів, зперед мільйонів-мільйонів років, а його розвій, від найпростіших до найбільш досконалих форм, є витвір дівгої, але постійної еволюції. При помочі точних і систематичних обсервацій, палеонтології вдалось не тільки дати начерк його зовнішніх форм, але схопити навіть його внутрішній ритм, в формі повільної, але постійної й загальної еволюції.

І так палеонтологія стверджує, що перші живучі ества, яких сліди залишились в геологічних покладах землі протерозойської ери, так взані *перво-рости* й *первозвірі*, це найпростіші форми життя знаного на землі. Повогому часі, що вчені обчислюють на яких сто мільйонів років, на землі

(8) І. ТЕСЛЯ, *Наша Батьківщина, Геологія*, стр. 17.— Проф. Др. І. РАКОВСЬКИЙ, *Новий світогляд сьогоднішньої науки*, Зальцбург, 1947, стр. 37.—*Енциклопедія Українознавства, Мюнхен, 1949. (Геологія)*, стр. 38-52.

появляються щораз досконаліші форми життя, які виступають то як скритоцвітні рослини (мохи, папороті), то як тварини, зразу найсовершенніші безхребетні, як: губки, корали, скальки й слимаки, а вкінці з хребетних появляються риби й ящуруваті. Цей другий період, де появляються совершенніші форми життя, так званий палеозойська ера, тривав, на думку геологів, около три тисячі мільярдів років. Далі, в часі мезозойської ери, форми життя стають ще досконаліші, так, що палеонтологія тут вже стрічає такі рослини, як: пальми й лелеї, а з тваринних, птахи, усовершені форми ящуруватих та перші ссавці. Цей період тривав, згідно з даними науки, около 40 мільйонів років (9).

В останній ері, так званій кайнозойська, що розпочалась, на думку вчених, приблизно перед 10 мільйонами років і триває по нинішні часи, рослинні й тваринні форми життя стають щораз більше подібні до теперішніх. Це час найрізноманітніших груп ссавців, що перейшовши многі зміни, являються в формі слонів, мамутів, носорогів, гіпопотамів, різних м'ясожерних та великих малп, знаних в палеонтології під іменем *антропоїдів*, себто подібних до людини (10).

Зі сказаного бачимо, що різні роди рослинного й тваринного життя з'явилися на землі не відразу, а поволі й постепенно. Найперше з'явилися ці, що мають будову дуже просту й нескладну, опісля прийшли роди щораз складніші й совершенніші, а на самому кінці з'явилася людина, що її будова найдосконаліша й заразом найбільш скомплікована.

Згідно отже з даними науки, нинішні форми рослинного й тваринного життя є твір довгої й повільної еволюції, що протягом мільйонів років вела життя від форм найпростіших до форм найбільше досконалих. Це заключення, ще раз, переходить безмежно час трьох днів, що в них, по словам Біблії, Бог створив всі рослини й тварини, й то кожне в своїму роді...

Вкінці, запитаймо ще *антропологію* про проблему появи й історію життя на землі самої людини.

На думку вчених вже мільярди років були минули від появи життя на землі, а чоловіка ще не було. Перші познаки його присутності, що ми стрічкаємо в геологічних покладах землі, датують щойно з початку четвертинного періоду. Але ці познаки ще дуже неясні й повні загадочності. Перші кам'яні незударні прилади й перші сліди попілу, познаки вживання вогню, є в зв'язку з кістками тварин, що їхній чашковий об'єм є далеко більший чим у малп типу антропоїда, а яких скелет з одної сторони є подібний до скелету людини, а з другої сторони схожий до скелету малп. Цей тип тварин вчені назвали *Антропійцями* (з франц. *Anthropiens*).

(9) Проф. Т. РАКОВСЬКИЙ, *Новий Світогляд*, стр. 38.

(10) S. E. le Cardinal LIENART, *Le Chrétien devant le Progrès de la Science*, стр. 2 і 3.

Від цієї пори до появи першої, цевно людської, раси ще уплило богато часу. В хвилі, як стрічається вперше з слідами цієї первісної раси людини, вона вже живе в Європі, Азії й Південній Америці. Це так званий Чоловік з *Неандер*, названий від річки *Неандер*, в Німеччині, де знайдено перші його кості. Тут ми вже маємо до діла з людиною, що виробляє собі знаряддя з каменя і кости та похоронює своїх померших.

Чоловік з Неандер по якомусь часі існування, мається враження, щезав, принайменше в Європі, а на його місце появляється новий тип людини, знаний як Чоловік з *Кроманьон*, Чоловік з *Шанселяди*, Чоловік з *Грімальді*, і Чоловік з *Вадиляк*. Цей тип людини, це предок нинішніх наших рас. В місцях, де жили нащадки цих перших представників нового типу, можна бачити ще нині прекрасні вияви їхнього малярства, різьби та вияви пошани зглядом померших (11). Їхня індустрія, вироби з каменя, кости й рога носить на собі марку дуже старанного й вмілого виконання. Вона щораз усовершується і через добу бронзу сягає найдавніших, знаних нам цивілізацій. Як довго тревала ця приісторична доба, наука не може з точністю сказати. Однак, це факт, що антропологія, подібно як палеонтологія, зуміла відтворити історію людського життя і скопити його внутрішній рух, рівно ж у формі повільної, але певної еволюції. Це одно з заключень, що його приняли члени Конгресу Палеонтології в Парижі, де в квітні, 1948 р., представники палеонтології й біології з Франції, Англії, Америки й Швеції, без огляду на їхні філософічні переконання, приняли теорію еволюції, себто переходу життя з одної форми до другої, й послідовно походження людського тіла з нищого тваринного, за доказаний факт (12).

Ось, в кількох словах, головні дані сучасної науки відносно проблеми походження й історії світу. Як ми бачили, згідно з заключеннями нинішньої астрономії, геології, палеонтології й антропології, себто наук, що саме досліджують початки й розвій небесних тіл, творення нашої землі, появу й історію життя, створення світу тревало не шість днів, а більйони років; земля, в хвилі появи на ній життя, вже перейшла була еволюцію з плинної, огненної маси до ціпкої земної кори, якої творення тревало мільйони років; в хвилі появи життя на землі, сонце, місяць і звізди вже існували мільйони-мільйони літ; ріжні породи рослинного й тваринного життя не з'явились на землі відразу, а поступенно, в формі еволюції, йдучи від найпростіших до найдоскональніших форм. Вкінці, сам чоловік, що до своєго тіла, на думку вчених, являється найвищим щаблем цієї еволюції.

3. Чи можна погодити дані Біблії з твердженнями сьогоднішньої науки?

На думку деяких безбожників, між Біблією й наукою, тут згоди не має

(11) AUG. ROBIN, *La Terre*, стр. 277-278.

(12) S. E. le Cardinal LIENART, *Le Chrétien devant le Progrès de la Science*, стр. 3-4.

й бути не може. Тут треба вибирати: або наука, або Святе Письмо, а ніяк одне й друге нараз. З другої сторони, знова, деякі християни ставлять домагання, щоби в імені віри осудити заключення науки й придергуватись даних св. віри. Вони конкретно вимагають теж, щоби між науковою і даними Святого Письма провести непроходимий поділ, і остаточно рішились за одним, або другим. На ділі отже обі сторони є однозгідні, хоч кожна з них виходить з інших заложень і ставить інший критерій непомильного пізнання. Погоджуються вони однак в заключенні, що наука й віра тут себе виключають...

Чи в дійсності воно так? Нічого не є більше противне засадам християнської філософії, що визнає одну правду, якої джерело і норма є сам Бог, як ставити зasadничу непримиримість між правдами св. віри й узасадненими даними науки. Католицька Церква, хоч силою свого післанництва стоїть в першу чергу на сторожі Богом об'явленої правди, збереженої в Святому Письмі й Традиції, з неменшою однак ревністю завсіди боронила силу правдивого пізнання людського ума й ширила по цілому світі добродійства правдивої науки. В певних моментах історії, вона була навіть, так сказати б, одинока інституція, що плекала науку. Згадаймо лише середньовіччя, де майже всі наукові інституції були твори Церкви, а представники науки належали до духовенства, або були правдиво-віруючі християни. Вправді, були часом непорозуміння між представниками Церкви й представниками науки. Загально звісний є випадок Галилея, що в 1632 р. виступив з науковою про круження землі довкола сонця, а в 1633 р. був змушений трибуналом інквізиції виректися своїх наукових переконань. В цій справі однак найвища влада Церкви не була заангажована й поволі представники аристотелізму, що добачували в системі Коперника й Галилея заперечення вартості об'єктивного пізнання нашого ума та богослови, які спочатку добачували в новій науці небезпеку відносно догми Воплощення Божого Слова, признали слушність за науковими методами й погодилася з заключеннями нової астрономії. Вони зрозуміли, що наука має свій власний предмет і свою питоменну методу, й яко така, так довго як вона лишається в своїх межах, не може ніколи противитися правдам віри; бо предмет стислої науки, це природні явища, що їх можна обсервувати й досліджувати при помочі змислів і механічних інструментів; а метода стислих наук це констатація тих же явищ, дослідження їхньої природи, вияснення взаємної причиновости та сформулювання опостережених законів в систему теорії, яка виясняє всі явища того самого роду. Наука отже обмежується до явищ, що є в часі й в просторі та не виходять поза межі законів фізичної природи. Вона має на меті пізнати наш матеріальний світ і вияснити його закони. Послідовно, все, що не підпадає під обсервацію змислів і не може бути предметом експериментального досвіду, не належить до її предмету й, яко таке, не може бути скоплене її методами. Ця ділянка буття, себто перша причиновість всього, що існує, вже не належить до стислих експериментальних наук, а до метафізики й теології.

Віра, протицно, бере свій початок не в спостереженні природних явищ, як це робить наука, а в слові Божому, що відкриває перед людиною відразу великі правди метафізики й релігії. Це слово дає пізнати чоловікові, бодай частинно, Бога в самій Божій природі та втасманичує його в діла Божі в природі й надприроді, себто в вивищенні чоловіка до стану Божого синівства. Це отже друга частина правди, що її наука не досягає, а яка становить предмет віри.

Діла Божі однак, навіть ці, що відносяться до життя надприродного, відбуваються в нашому світі, в душі людини. Тому Біблія, слово Боже, порушає часом деякі проблеми, що належать до природничих наук, або до історії. Вона робить це однак не на спосіб стислої науки, чи критичної історії, але в формі популярній, часом навіть поетичній, питомій способові думання і відчування старинних Семітів. Тому, щоби піznати властивий зміст подібного тексту, не вистарчить зрозуміти його літерально, але ще треба розрізнати між тим, що є питоме самій формі, а тим, що при помочі цієї форми автор хоче дати зрозуміти. Це дуже важне, коли ходить про зазначення певних даних Біблії відносно часу й простору. Під цим згадом, метода Біблії досить відмінна від метод наукових. Ці останні прив'язують дуже велике значення що до точного означення місця і часу; автори Біблії, навпаки, уважають час і простір за речі другорядні. Тишічний приклад такого поступовання Святих книг, це пророцтва, що на одній і тій самій картині мають різні події будучності, як напр. в Старому Завіті: поворот з вавилонської неволі, прихід Месії й кінець світу, а в Новому: знищення Єрусалиму й другий прихід Ісуса Христа. Так, що могло б здаватися, що слово Боже, сходячи зі світу де часу не має, радо від нього abstрагує. В кожному случаю, зі сказаного ясно, що Святе Письмо, відносно даних науки, дас нам дуже мало. Послідовно, воно не тільки не забороняє нам шукати повнішого розуміння цих правд в світлі науки, а навпаки дас нам зрозуміти, що решту цієї правди ми маємо здобути власними силами. В справах Божих, віра дас нам цілу правду, в питаннях земського життя, лише її частину, оскільки це потрібне до пізнання і зрозуміння надприродного життя...

Таким чином наука й віра має кожна свою рацію буття. Вони провадять до одної й тої самої правди, хоч змагають до неї іншими дорогами та осягають її під іншим аспектом. Кожна з них є компетентна в своїй методі. Таке розуміння відношення між вірою і наукою, позволяє християнинові свободно досліджувати всі проблеми, що їх ставить перед ним поступ наукі.

4. Що думає авторитет Католицької Церкви про біблійні описи сотворення світу?

Тут маємо в першу чергу заяву Папи Льва XIII, що в Енцикліці *Providentissimus Deus* з 1893 р., трактуючи проблему історичності біблійної

космогонії, писав: “Гагіографи, себто святі автори, не мали на меті інформувати людей про речі, що не були потрібні до спасення; тому, замість шукати наукових даних, вони описують ці речі при помочі метафор, або висловлюються про них так, як це роблено в їхніх часах” (13). По словам отже голови Христової Церкви, великого Папи Льва XIII, автори біблійних описів створення висловлюються в справах, що не відносяться безпосередньо до правд віри, образово, при помочі метафор, згідно з способом думання і понимання тих часів. В їхніх описах отже не треба дошукуватись стислої науки, а радше добачувати популярне змалювання початків і формaciї всього, так як це уявляли собі старинні Семіти.

В 1909 р., *Біблійна Комісія*, орган св. Столиці для промоції й опіки над біблійними студіями, з'ясовуючи становище Церкви відносно проблеми історичності перших глав Книги Битія, її отже біблійної космогонії, висловила ту саму гадку, коли писала: “Святий автор не мав на цілі подати наукові дані що до інтимної будови річей і порядку створення; він радше бажав представити їх своєму народові в спосіб популярний, опертий на враженнях змислів і доступний для їхнього ума, згідно з загальними поняттями тих часів” (14). ”

В 1920 р., Папа Венедикт XV потвердив щераз ту саму науку, що її дав був Папа Лев XIII. Так справа стояла аж до 1943 р. В цьому році, Св. Отець Папа Пій XII, з нагоди 50-річчя біблійної Енцикліки *Providentissimus Deus* Льва XIII, видав нову Енцикліку в справі студій і розуміння книг Святого Письма, *Divino afflante Spiritu*, (Під натхненням Св. Духа...) (15). Нова Енцикліка, це свіжий подув вітру на полі біблійних студій. По великій крізі модернізму, що потрясла була при кінці минувшого століття самими підвальнами католицької віри, а зокрема догмою непомилності Святого Письма, Католицька Церква, побідна як завжди в справах віри, проголошує в новому документі, так мовити б, уступлення небезпеки й визиває католицьких біблістів до дальшої спокійної праці. При цій нагоді, Св. Отець подає директиви, що їх повинен слідувати кожний католицький егзигет, щоби могти віднайти й точно окреслити сенс Божого слова. В цій праці, католицький дослідник Св. Письма повинен, за словами Св. Отця, “старатись піznати якої літературної форми святі автори, що жили в тих давніх часах, вживати хотіли, якої форми вони дійсно вживали. Тому, що старинні Східні народи,—продовжує Енцикліка,—не завсіди висловлювали свою думку в такій самій формі й при помочі таких самих висловів, яких ми нині вживаемо. Вони послуговувались радше тими формами

(13) *Lettres Apostoliques de S. S. Léon XIII* (Bonne Presse), т. IV, стр. 35.

(14) H. DENZINGER et IOH. B. UMBERG, S.J., *Enchiridion Symbolorum*, вид. 26, Fridurgi-Brisgoviae, 1947 ч. 2127.

(15) L. CERFAUX, S.S. Pie XII, *Encyclique sur les Etudes Biblique* (Chrétienté Nouvelle), Bruxelles, 1945.

ми, що були приняті за їхніх часів і в їхній країні... У святих авторів,— пояснює папський документ,— стрічається, подібно як в інших старинних письменників, певні методи зображення, викладу й оповідання, певні ідіоматизми, дуже часті в семітських мовах, деякі так звані апроксимації, себто лише приблизні форми очеркнення та певні форми гіперболі, себто пересади, що часом йдуть аж до парадоксу, проникаючи в цей спосіб глибше душу відносно речей, що про них говорить автор (16).” На іншому місці, Св. Отець пояснює в якому напрямі католицький бібліст повинен шукати розв’язки на питання, що досі залишились ще нерозв’язані. Ці питання, каже Енцикліка, треба студіювати “не тільки на те, щоби збити закиди противників, але також й на те, щоби знайти їхнє узасаднене вияснення, яке було б вірне наукі Церкви, передовсім відносно традиційної науки про непомильність Святого Письма, а водночас відповідало б вірно обоснованим заключенням науки (17).”

У наведених словах, Св. Отець звертає увагу католицького бібліста на дві речі: на особливість літературних форм у старинних Семітів, а відтак на зasadу, що розв’язка проблем Святого Письма повинна з однієї сторони бути в гармонії з науковою Церкви, а з другої сторони відповідати вповні узасадненим заключенням науки. З чого слідує, що в речах, які не відносяться безпосередньо до правд віри, обосновані здобутки науки можуть бути для егзегета поміччю у віднайденні й точному очеркненні значення Божого слова.

Ця гадка є ясно сформульована в листі ВПр. Отця Я. М. Восте, секретаря вищезгаданої Біблійної Комісії, до бувшого кардинала Парижа Сюгар, з дня 16. січня 1948 р. Кардинал Сюгар звернувся був до Біблійної Комісії з запитом, що треба думати про питання джерел в П’ятинижію Мойсея та як розуміти історичний характер 11-и перших глав Книги Бітія, отже й описів сотворення світу? Біблійна Комісія, простудіювавши уважно поставлені питання, уповажнила свого секретаря, ВПр. Отця Восте, дати на них кардиналові офіційну відповідь. Цю відповідь ухвалив сам Св. Отець на аудієнції, уділеній ВПр. Отцеві Восте дня 16. січня 1948 р. Відносно нашого питання, в листі Отця Восте читасмо: “Перше завдання наукового пояснення Святого Письма, це в першу чергу уважне простудіювання всіх питань з ділянки літератури, науки, історії, культур і релігій, що відносяться до цих глав; це, даліше, аналіза структури літературних форм у давніх Східніх народів, їхньої психології, їхнього способу вислову й навіть їхнє поняття історії. Словом, тут треба зібрати без ніякого опереження ввесь матеріал з ділянки палеонтології, історії, епіграфії й літератури, бо

(16) S. S. PIE XII, *Encyclique sur les Etudes Biblique*, стр. 67-68.

(17) L. CERFAUX, S. S. Pie XII, *Encyclique sur les Etudes Biblique*, стр. 75.

тільки тоді можна буде сподіватись ліпше пізнати правдиве значення деяких описів в перших 11-ох главах Книги Битія (18).”

Як бачимо, авторитет Католицької Церкви дає нам ясно зрозуміти, що в описах сотворення треба розрізнати дві речі: основні правила католицької віри: залежність всього від Бога, сотворення чоловіка на Божу подобу, його упадок та обіцянка Спасителя, а з другої сторони популярне поняття жидівського народу, що його вжили святі автори для вираження перших правд про початки світу, чоловіка й вибраного народу. Це знова ясно сказане в тому ж листі Отця Восте до кардинала Сюгар, де між іншим читаємо: “Ці описи (описи сотворення світу) подають в простій і образовій формі зasadничі правила в ділі спасення, описуючи водночас в популярний спосіб початки людства й вибраного народу (19).”

Зі всього вищесказаного можемо сміло заключити, що Католицька Церква не вимагає від своїх вірних додавати в описах сотворення точних і стислих даних про початки небесних тіл, формациєю й історію землі, почавки й розвій життя, спосіб сотворення першого чоловіка. Навпаки, вона отверто перестерігає їх, що цей спосіб представлення повстання всього є образовий і популярний, питомий народові серед якого жили гагіографи, не маючи найменшої претенсії до формулювання даних науки. Святі автори ужили однак цієї форми в описі сотворення, щоби дати ясно зрозуміти своїм читачам, що Бог є всемогучий творець всього, що чоловік є сотворений на Його образ і подобу, що все створене Богом є добре. Водночас святі автори хотіли дати зрозуміти жидам, що се́мий день тижня, це день святий, день спочинку, що за приміром творця його треба святкувати... Принявши ці зasadничі правила християнської віри, католик може свободно шукати в світлі здобутків новочасної науки всіх даних, що відносяться до проблеми початків й історії всесвіту, само зрозуміло, згідно з зоб'явленими правдами святої віри... Словом, авторитет Католицької Церкви не забороняє своїм вірним йти тут за узасадненими заключеннями науки...

(Продовження слідує)

(18) *Lettre du Secrétaire de la Commission Biblique à S. E. le Cardinal Suhard, Archevêque de Paris*, в *Acta Apostolicae Sedis*, т. XL, 1948.— Коментар цього листа подав ректор Папського Біблійного Інституту в Римі, P. BEA, в *Civiltà Cattolica*, 17 квітня, 1948.

(19) *Lettre du Secrétaire de la Commission Biblique à S. E. le Cardinal Suhard*, A.A.S., т. XL, 1948.

ПОДРУЖНЕ ПРАВО СХІДНОЇ ЦЕРКВИ

Нова кодифікація подружнього права Східної Церкви та заходячі різниці між дотеперішнім партикулярним подружнім правом Української Церкви і Кодексом Канонічного права Латинської Церкви.

(*Dr. Nicolaus Komar—IUS MATRIMONIALE
PRO ECCLESIA ORIENTALI*)

IN introductione, exposita necessitate, in qua invenitur Ecclesia Orientalis relate ad codificationem sui iuris, indicantur quædam circa Commissionem Cardinalitiam pro studiis præparatoriis codificationis orientalis, a Papa Pio XI, die 2 decembris 1929 constitutam, et de primo fructu laboris istius Commissionis in publicatione a Summo Pontifice Papa Pio XII, die 22 februarii 1949, Iuris Matrimonialis pro ista Ecclesia.

In corpore articuli tractantur tria puncta ex illo iure matrimoniali, nempe: promissio matrimonii (promissio sponsalitiae), publicationes matrimoniales et quæstio de impedimentis.

Quoad quæstionem promissionis matrimonii, examini subicitur notio istius promissionis, forma præscripta et effectus iuridici. Relate ad formam, notatur differentia cum iure latino, ubi forma promissionis matrimonii est potius iuridica, dum in novo iure orientali hæc forma est imprimis liturgica. In quæstione de publicationibus matrimonialibus exponuntur omnes præscriptiones novi iuris et simul notatur differentia cum correspondente canone in iure latino, ubi dicitur publicationes oportet fieri "inter Missarum sollemnia, aut inter alia divina officia...", dum in novo iure orientali expressio "inter Missarum sollemnia" simpliciter omittitur. Denique, relate ad impedimenta, exponuntur notiones impedimenti dirimentis et prohibentis, cum distinctione inter ea impedimenta dirementia quæ reguntur lege inhabilitante et ea quæ reguntur lege dirimente. Notatur etiam differentia quoad modum numerandi gradus in impedimentis inter ius latinum et novum ius orientale, ubi præscribitur antiquus modus romanus.

— Вступ —

КОДИФІКАЦІЯ права Східної Церкви стала на особливіше бажання східніх єпархів усіх східних обрядів. В нас найгарячіше бажав собі цього наш пок. Митрополит Андрій Шептицький, що доложив до цієї справи багато старань. Потреба регламентації східного права виникла в сумного стану поодиноких східних церков, які, хоч були в спільноті з Апостольським Пре-

столом, під правним оглядом не були зв'язані постановами Кодексу Канонічного Права Латинської Церкви й заховували свою дисциплінарно-правну відрубність. Брак правої уніфікації поміж поодинокими східними церквами, недовідності в рішеннях провінційних чи спархіяльних синодів, неясність звичайного права—все це пекучо віdbивалось на церковно-релігійному житті Східної Церкви. І тому то ще в 1930 р., за благословенням п. Пія XI. утворилася в Римі окрема Кодифікаційна Комісія, що розпочала свої праці під проводом каноніста вікового значення Кард. Петра Гаспаррі. По майже 20-ти роках мозольної праці найкращих каноністів допроваджено це велике діло (помимо страшного воєнного катаklізму) до успішного кінця. Як доходить вісті з Вічного Міста, новий Кодекс Кан. Права Східної Церкви вже готовий і чекає на своє офіційне проголошення.

Наче вістуном про закінчення праць Кодифікаційної Комісії являється окреме проголошення подружнього права Східної Церкви окремим окружним письмом Христового Намісника Пія XII "Crebrae allatae sunt" з 22 лютого 1949. В 132 канонах (Код. Кан. Пр. стільки ж само) міститься офіційний текст нового подружнього права, що вже від 2. травня 1949 р. зобов'язує всіх вірних східних церков з'єдинених з Апост. Престолом, цебто вірних, що належать до каторогонебудь східного обряду.

Українська Католицька Церква в подружніх справах трималась досі, поруч нашого звичаєвого права, постанов провінційних синодів, головно Замойського (1720) і Львівського (1891) та спархіяльних розпорядків. Як вище сказано, Код. Кан. Пр. Латинської Церкви нас офіційно не обов'язував, то однак у останніх десятках літ у практиці наша Церква його трималась, зобов'язавшись ще передтим декретом "Ne temere" (з 1908 р.). З австрійських часів, ба почали ще донедавна, наша Церква трималась постанов Інструкції австрійської держави ("Instructio pro iudiciis ecclesiasticis quoad causas matrimoniales Imperii Austriaci") з 8. жовтня 1856, що лягла в основу австрійського конкордату з Апостольським Престолом 1855, в яку то Львівський Синод 1891 р. в Тит. 13, 2 проголосив, як обов'язуючу для цілої Галицької Церковної Провінції яку приняло рівночасно наше Закарпаття й Крижевецька Епархія.

Нові терміни, різні від СІС (=Кодекс Кан. Права лат. Церкви). Замість "Ординарій місця" уживається всюди "Ієрарх місця." Цей термін відповідає східнім традиціям і віддає вірно суверенну владу єпископа в своїй спархії. Замість латинського "генеральний вікар" уживається "синклел" (Syncellus). Синклел мав на дворі византійських патріярхів після патріярха найважливіший уряд і звичайно по смерті патріярха становив його наслідником. (Про уряд, права і обов'язки синклела пор. A. Cousa: Epitome praelectionum de iure ecclesiastico orientali, т. I. стор. 322-327). Замість лат. терміну "дієцезія" уживається "спархія". Вкінці нове подружнє право дав певні повновласті патріярхові, чим зазначує, що уряд патріярха в Східній Церкві не є лише почесничим титулом, як це є в Західній Церкві (пор. СІС кан. 271). Цих термінів належить триматись.

При тій нагоді належить ще звернути увагу, що згідно з найновішим правописом у нас треба вживати тільки слова "подружжя" замість втіртого провінціоналізму "супружжа" чи навіть "супружє". Слово "подружжя" походить від дієслова "дружити," "подружити" та віддає найкраще акт і суть

подружнього зв'язку. При помочі цього слова, подібно як і в інших мовах, ми можемо очеркати акт і факт подружньої зв'язки в рівній мірі так по стороні мужа (нпр. Іван подружився), як і жінки (нпр. Марія подружилася) замість у нас часто уживаних описових форм (Іван оженився, Марія віддається). Вслід за цим треба уживати наших термінів "подруг" і "подруга." Правда, в українській мові слова "дружитись," "подруг", "подруга", "дружина", "дружба" мають також і інше значення, але ці значення в похідній другорядні і як такі мають на цілі представити саме цю вірність, якої взором і символом є подружня вірність і зв'язь.

В дещо меншому звернемо увагу на заходячі різниці, що заходять між новим подружнім правом Східної Церкви з одного року і між дотеперішнім партікулярним правом Української Церкви та Кодексом Канонічного Права (СК) Латинської Церкви з другого боку. Розуміється, зверну увагу тільки на маркантніші різниці, потрібні душпастиреві, сповідникові чи студентові, бо на спеціальні питання треба б окремих праць чи дисертацій.

1.

З а р у ч и н и .

Перші, основні й зasadничі різниці заходять у трактаті про заручини. Канон 6 нового подр. права Східн. Церкви приписує: "*Обіцянка подружжя, хотяйби одностороння, або заручини є неважні в обидвох судах (зн. право і в совісті), якщо не були зроблені перед парохом чи місцевим ієрархом або священиком, що йому котрийсь з тих дав повновласть асистування (§ 1). Хто асистує заручинам, обов'язаний подбати, щоб їх заключення було вписане до книги заручин (§ 3).*

Щоби заручини, без огляду на це, чи це буде одно—чи двостороннє пріречення, були формально важними, право вимагає, щоб вони були зроблені перед парохом або місцевим ієрархом. Парох чи місцевий ієрарх можуть уповажнити до цього також якогось іншого священика. Право не приписує, якими словами мають наречені складати свою обіцянку на майбутнє подружжя. Церква залишає це священикові, якого присутність є суттєвою для важності заручин. Парох, отже, є обов'язаний триматись тут цеї форми, яку приписує церковний обряд (чин обручин), або яку назначує партікулярне право чи місцевий звичай (докладніше про це нище). Парох свою присутністю надає актові заручини не тільки вимаганої важності але також пошани, поваги та сакрального значення (заручини є актом підготовлючим до св. Тайни (*actus disponans ad sacramentum*)).

При питанні форми заручинового акту заходить основна річева різниця в праві Східної і Західної Церкви. В латинській Церкві заручини мусять бути зроблені на письмі в присутності пароха чи місцевого ординарія або в присутності двох свідків (значить свідки можуть заступити пароха чи ординарія). Так наречені, як і парох (згл. ординарій) мусять акт заручин підписати, а якщо наречені не вміли б писати, так муситься взяти ще одного свідка, який разом з парохом (ординарієм) а коли їх немає, то

разом з двома свідками підписує заручинову грамоту. Тільки такі заручини уважає СІС за важні й тільки такі родять зобов'язання назовні і в совіті. (Пор. СІС кан. 1017, § 1, 2).

Право Східної Церкви не зобов'язує наречених, щоб вони складали своє приречення на письмі згідно при свідках. Не вимагається також ніяких підписів чи то з боку пароха чи з боку наречених. За те кан. 7 наказує виразно дати католицьким нареченим літургійне благословення: “Священик, який асистує приреченні на подружжя (заручинам), не сміє залишити уділення католицьким нареченим благословлення, що його приписують літургійні книги, якщо так постановляє партикулярне право.” Подібного чи паралельного припису подружнє право латинської Церкви зовсім не знає. Дух латинського канонічного права вимагає від заручин стисло юридичної форми (на письмі, за підписами наречених і пароха або двох свідків,— духові східного права, що проявляється з обидвох цитованих канонів, задоситьчинюється найкраще тоді, коли заручини відбудуться в формі літургічній (за церковним благословленням пароха). Парох зовсім зобов'язаний (в оригін. “*ne omittat*”) уділити католицьким нареченим благословлення згідно з обрядом та приписами літургічних книг. Тому що майже в усіх східних обрядах (крім вірменського) благословлення наречених є невіддільно зв'язане з обрядом заручин (“чин обручення”), то асистуючий заручинам священик є тим самим обов'язаний послужитись цею формою, що її подають апробовані церковною владою требники.

Що до різниць між теперішнім а дотеперішнім нашим партикулярним правом, то треба сказати слідуюче: Замойський Синод не згадує нічого про форму заручин та взагалі в матерії заручин не переходить поза постанови Тридентійського Собору. Форму заручин в Західній Церкві приписав щойно декрет “*Ne temere*” з 2. серпня 1907 (зачав обов'язувати від 19. квітня 1908). Хоч юридична заручинова форма декрету “*Ne temere*” до католиків східного обряду зовсім не відносилася, то вже скоро мотім поодинокі українські спархії почали вводити в себе постанови цього декрету. І так, він почав обов'язувати від 20. січня 1910 в крижевецькій спархії, від 5. травня в цілій Галицькій Церковній Провінції, від 18. серпня 1913 в Канаді, від 17. серпня 1914 в З'єдинених Державах Північної Америки і від 17. березня 1917 в Південній Америці. Коли декрет “*Ne temere*” увійшов майже незмінно до СІС, то наша Церква трималась цього останнього, відходячи від своїх східних традицій.

Церква завсігди попирала прилюдні й торжественні заручини, що відбувались за церковним благословленням, особливо Східна Церква, як про це свідчать св. Ігнатій в листі до Полікарпа, Тертуліян в творі “*De punititiae*,” св. Василій Великий у 69. кан., Труяцький Синод у 98. кан., хоч приписаної форми, від якої залежала б важність заручин, не було. Обміна обручок походить ще з передхристиянського римського звичаю, що означав тоді задаток і скріплення заручин з боку молодого (т. зв. *аррга*). В християнськім світі обручки стали символом вірності і їх обміна відбувалась за зви-

часм під час осібного церковного обряду т. зв. чину обручин, що й становило акт заручин. І під час коли церковний обряд заручин у Західній Церкві сьогодні вже заник, то в Східній Церкві він і надальше задержує свою важливість і при захованні приписів права стає формою заручин.

Тому, що в Східній Церкві кожне подружжя мусіти попереджувати благословлені заручини, то в усіх євхологіонах (требниках) перед чином вінчання в поміщений осібно чин обручин, що його треба уживати при благословленні заручин. Головним змістом заручинового обряду є прилюдне й торжественне передання (обміна) обручок (перстенів) ("Обручається раб Божій і т.д.) і молитва священика. Давніше чин обручин був у євхологіонах цілком відділений від чину вінчання, в новіших часах (в Росії від 1775, в Греції від 1834 р.) злучують його разом з чином вінчання. Це злучення не може однак бути змішанням чи перемішанням обох чинів, як це сталося по прикладі латинського обряду (який хоч не знає вже чину обручин, однак передає обручки під час шлюбу,) в наших новіших галицьких євхологіонах, де поміщується найперше зложение подружньої згоди женихів (отже форма Тайни Подружжя) і початкова частина з чину вінчання, опися втрученого чину обручин (заручин—"Обручається раб Божій" і т.д., які після зложения форми подружжя є вже хиба "заручинами по шлюбі") — а опися знову продовжується чин вінчання. Тому слушно справляє цю точку новий римський євхологіон (Малий Требник, Рим 1946), який уміщує найперше в цілості чин обручин, а опися чин вінчання, бо тільки такий порядок відповідає і історичній дійсності і всій логіці літургічних актів. Розуміється, що якщо женихи не відбули правних заручин за церковним благословленням у попередньому часі, то обряд заручин треба взяти безпосередньо перед обрядом вінчання; якщо заручини згідно з правними вимогами цебто за церковним благословленням відбулися, то чину обручин не належить повторяти.

Новістю, що її не знає ані партікулярне право нашої Церкви, ані СІС є метрикальна книга заручин. По зложенні заручинового приречення згі. по уділенні нареченим церковного благословлення, парох чи асистуючий священик зобов'язаний вписати акт заручин до осібної книги заручин. Про рубрики цеї книги нічого близче в праві не говориться. Але вже сама природа договірного акту, яким є заручини, як рівно ж порушені правом вимоги домагаються, щоб ця книга містила день, місяць, і рік заручин, імена обидвох наречених враз з їхніми ближчими даними (дати народжень та хрещення, віровизнання й обряд, місце замешкання та евент. імена батьків) та ім'я асистуючого священика. Коли асистував відпоручений священик на основі уділеної повновласти, треба б це підмітити. Втягнення заручинового акту до осібної парохіяльної метрикальної книги заручин не є чимсь суттєвим, від чого в якийнебудь спосіб залежала б важливість заручин (як напр. вимога лат. права "на письмі"); це втягнення це тільки урядове задокументовання вже готових важких заручин, що має запобігти всякої роду спорам та непорозумінням. Тому цей обов'язок пароха є важким.

Правні наслідки важких заручин. В питанні правних наслідків з важких заручин заходить суттєва різниця між новим і нашим давнім партікулярним правом. Кан. 6. нового права про ці наслідки говорить коротко: "Заручини не обосновують скарги на заключення подружжя; обосновують однаке скаргу на направлення нанесених шкід, якщо такі повстали" (§4)

З важко заключених заручин випливає для наречених стислий обов'язок увійти в відповідний час в подружжя. Цей обов'язок зобов'язує наречених так право, як і в совіті (*pro utroque foro*). Тому котрийнебудь з наречених грішить тяжко, коли провинюється проти цього зобов'язання і без поважної причини відступає від подружжя. Назовні ломить таїй наречений важне правне зобов'язання. І тут саме нове право, є однозгідності з СІС, а в протиєнстві до нашого партікулярного права, приносить новість. Вона проявляється в тому, що нове право за порушення формально-правного заручинового зобов'язання не то лише накладає на винну сторону якоєсь карти чи санкції, але ще й невинній стороні забороняє вносити якунебудь скаргу, якою змушувалося б провиненого нареченого до виконання чи задоситьчинення заручинового зобов'язання. Нове право переносить зломання заручинового зобов'язання з ділянки права до ділянки пасторальної, де вказується провиненому нареченому на поповнення тяжкого гріха та на моральну (не правну) недозволеність нового подружжя. Тим способом Церква хоче захоронити Тайну Подружжя від всякого зовнішнього примусу після здорової засади давнього римського права "*libera esse matrimonia.*" Бо майже 2000-літній досвід Церкви виказав, що кожне вимушене подружжя родить дуже від'ємні наслідки, що виявляються в недостачі належної пошани, любови, домашнього спокою та подружньої вірности, а само виховання дітей позбавляє всякої дбайливості та опіки.

Докладніша різниця між давним (отже і нашим партікулярним) а новим правом відносно наслідків з важких заручин є слідуюча: Давніше канонічне право розвинуло чотири правні наслідки з важких заручин: а) заручинову або нареченську вірність, б) зобов'язання наречених увійти в подружжя з правом скарги, в) забороняючу перепону для подружжя з іншою особою і г) розриваючу перепону прилюдної приличності. Теперішнє право признає важним заручинам тільки два наслідки: а) заручинову вірність і б) зобов'язання наречених увійти в подружжя, однак без права скарги. Заручини вже не становлять перепони для подружжя з іншою особою, ані з них не повстає перепона прилюдної приличності.

Нове право, як говорить цитоване місце з 6-го канону, дозволяє тільки на одну скаргу, а саме скаргу за направлення заподіяної шкоди. Ця скарга не може однак в ніякий спосіб перешкодити провиненому нареченому в його іншому подружжі. Тому коли б при заключенні якогось подружжя вплинула скарга якоєсь третьої особи, що обвинувачувала б котрогось з женихів про зірвання заручин та домагалася б направлення нанесеної шкоди, то шлюб може спокійно відбутись. Бо ця третя сторона не має вже права скарги за невиконання заручинової обіцянки, а скаргу за направлення нанесеної в часі нареченства шкоди можна розглядати і по шлюбі бувшого нареченого, бо вона на подружжя ніяк не впливає.

Тому, що нанесена в часі нареченства матеріальна шкода належить до вимінної справедливости, то скаргу за направлення цеї шкоди можна вносити перед церковний або й перед світський суд. (AAS. X, 345, IV, ч. 1 i2)

Що до заручин під умовою, то дух нового канонічного, ба й модерного цивільного законодавства, таких не визнає. Коли існує якась перепона, від якої є звичайно диспенса і в наречених існує рівночасно причина до такої диспензи, так тоді належить заручини відсунути до часу, доки не усунеться перепони, бо інакше заручини були б неважливі. Більшість каноністів мотивує таке твердження тим, що наречені, як довго існує якась канонічна перепона, не є правно відбінними до заручин, бо їхня обіязанка спрямовувалася б до речі законно неможливої і правно забороненої. (Пор. F. Triebs: *Handbuch des kanon. Ehrechts*, I. стор. 90). До цього твердження приводить нас також теперішнє право Східної Церкви, яке, поза виразною забороною заключувати подружжя під умовою (кан. 83), в протиєнстві до подружнього права латинської Церкви (пор. СІС кан. 1092), взагалі нічого не згадує про заручини під умовою. Також практика самої св. Конгрегації вимагає залісгіди при уділенні диспенза, відновлення приречення, коли воно було зложене під умовою.

2.

Голосення заповідей.

Церковні передшлюбні заповіди є одним з найважливіших засобів для відкриття евентуальної подружньої перепони та тим самим служать як захорона Тайни Подружжя перед неважливими чи недозволеними подружніми зв'язками. В нашому партікулярному праві ще донедавна брак голосення передшлюбних заповідей становив заборонячу подружню перепону.

Згідно з нашим дотеперішнім партікулярним правом та з постановою Львівського Синоду, що опер свої рішення про подружні справи на вище згаданій подружній Інструкції австрійської держави, голосення подружніх заповідей відбувалось в нас досі тільки "*inter Missarum sollemnia*," цебто тільки на сліваній Службі Божій. Так було зрештою і в Західній латинській Церкві. СІС в кан. 1024 злагіднив цю постанову дещо в тім, що до слів "*inter Missarum sollemnia*," дбав "*aut inter alia divina officia, ad quae populus frequens accedat*." Нове подружнє право Східної Церкви йде ще даліше, опускаючи взагалі слова "*inter Missarum sollemnia*," і формулюючи свою постанову, як слідує: "Заповіди відбуваються в трох слідуючих по собі неділях чи обов'язуючих святах у церкві на богослуженнях ("*inter divina officia*"), на які народ чисельно приходить." (кан. 14). Цею постановою позижано ясність та доцільність. Розуміється, що з чисто душпастирського боку передшлюбні заповіді повинні зправила відбуватись під час Служби Божої, бо вона є "*divinum officium*" в повнім слова значенні; однак коли б на якісь іншім богослуженні (нпр. під час вечірнього молебня з якоюсь особлившою нагоди) була сподівана більша участь, то доцільність вимагає, щоб тоді виголосити передшлюбні заповіді.

Три по собі слідуючі неділі чи обов'язуючі свята, в яких мають бути голосені церковні заповіди, треба розуміти в моральному значенні, значить, що опущення одної неділі чи свята задля якоїсь причини, чи навіть і без причини, є допускаємо,—ба, в випадку, коли свята слідують безпосередньо одно по другім (нпр. Різдвяні чи Великодні свята), парох обов'язаний голосення заповідей перервати, щоб вони могли краще осiąгнути свою ціль.

Всілід за цим злагодненням нашого парткулярного права, нове подружнє право Східної Церкви приносить іще одну новість в цій матерії, а саме в Кан. 15. постановлює, що за дозволом місцевого ієрарха можна заповіді заступити прилюдним оповіщенням імен женихів на двер'ях парохіальної церкви. Передумовою такого способу церковних заповідей є вимога, щоб таке оповіщення висіло принайменше через вісім днів та щоб на цей час припало принайменше два святочні дні (отже дві неділі або одна неділя і одне свято).

Цей спосіб проголошування замірених подружж, що його знає вже давно цивільне подружнє право, є в канонічному праві новістю. Передтим було таке письменне оповіщення дозволеним тільки в поодиноких випадках; (перший раз ужито в Парижі, 28. травня 1908 р.). СІС Західної Церкви приняв також цей спосіб захорони перед неважними чи недозволеними подружжями.

3.

Поняття і поділ подружніх перепон.

В правному понятті та поділі подружніх перепон нове подружнє право Східної Церкви йде майже буквально за правом СІС Західної Церкви, відхиляючись тим самим від давнього права (так Східної, як і Західної Церкви) та зокрема від нашого дотеперішнього парткулярного права.

Давнє подружнє право уважало за подружню перепону все, що робить подружжя неважним чи недозволеним, без огляду на це, чи брахи, що обосновували перепону, лежали по стороні осіб чи по стороні самого акту. Отже в понятті давнього права перепоною були не тільки особисті обставини чи прикмети осіб (нпр. малолітність, споріднення чи полова неміц), але й недостачі самого акту (нпр. брак уживання розуму, помилка, насильство, страх). Нове право, цебто так СІС, як і подружнє право Східної Церкви, робить тут тепер вже докладне розрізнення, яке й впливає опісля на поділ подружніх перепон.

Під подружньою перепоною, згідно з духом нового права, належить розуміти *певні особисті обставини чи прикмети по стороні певних осіб, задля яких на основі Божого чи людського права забороняється їм заключення подружжя під загрозою неважності чи недозволеності.* Це є поняття подружньої перепони в стислому або технічному значенні. Вона дотичить тільки осіб женихів і відповідає ясно на питання, *х то* не може заключувати подружжя. Подружні перепони, що становлять відповідь на це питання, обосновують *lex inhabilitans*, значить цей закон робить певних осіб неспособними до заключення подружжя. Всілід за цим *стислим поняттям подружньої перепони* теперішнє церковне право начисляє 13 *роздриваючих* подружніх перепон, про які трактує в Кан. 57—71. Цими перепонами є: 1) брак приписаного законом віку, 2) полова неспособність, 3) перепона існуючого подружнього союзу, 4) різне богоочітання, 5) вищі свячення,

6) торжественні обіти, 7) порвання, 8) злочин, 9) природне споріднення, 10) посвячення, 11) публична приличність, 12) духове споріднення і 13) законне споріднення і опікунство в тих краях, де така перепона існує на основі державного законодавства. Не належить до перепон в стислому або технічному значенні: 1) брак згоди по причині невживання розуму, 2) незнання суті подружжя, 3) помилка і 4) помилка і страх, бо вони відносяться вже не так до осіб, як радше до акту згоди на подружжя. Ці чотири останні—можна назвати перепонами тільки в *поширеному* значенні. Вони відповідають на питання: як не сміється заключувати подружжя. Знову закон, що робить подружжя неважним по причині існування такої поширеної перепони, цебто задля браку згоди або приписаної законом форми в *lex dirimens*. Перепони в стислому значенні усувається диспензою, інші браки по боці самого акту направляється в законом приписаній формі. Правні наслідки для всіх браків, без огляду на те, чи вони лежатимуть по стороні осіб (стисла перепона), по стороні акту (брак згоди), чи по стороні подружньої форми (поминення законом приписаної форми,—в останніх двох випадках йдеться про перепони в поширеному значенні)—є все однакові: бо чи подружжя заключують неправозадатні особи, чи правозадатні особи, але в невідповідній згл. неправній формі, то подружжя є завсігди неважне. Однаке науково належить ці речі завсігди розрізнати і цю різницю ясно зазначує само право, яке всі ці три основні вимоги важності подружжя, цебто подружню правозадатність осіб (перепони в стислому значенні), згоду і форму трактует віддільно в осібних главах.

Згідно з цим спрецизованим поняттям подружньої перепони, начисляємо в новому праві всього три забороняючі перепони: 1) звичайний обіт чистоти або дівства, обіт не женитися, приняття вищих свяченъ чи вступлення до монастиря, 2) мішане віровизнання, і 3) законне споріднення або опікунство в тих краях, де така перепона існує на основі державного законодавства. В нашому партікулярному праві обов'язували ще до недавна слідуючі забороняючі перепони: 1) заборона Церкви, 2) освячений час, 3) заручини і 4) брак голосення заповідей. Про них нове право, подібно як і СІС, трактует, але не понимає їх вже як подружні перепони.

Стільки в загальному про поняття подружньої перепони та про зв'язаний з цим головний розподіл на перепони розриваючі і забороняючі.

Дальша різниця між східнім а латинським правом заходить при вичислованні перепон *нищого і вищого степеня* (СІС кан. 1042; східн. право кан. 31). Цей поділ, досі в Східній Церкві зовсім незнаний і чужий, впровадила в 1908 р. римська Курія, вслід за чим він увійшов до СІС, а тепер і до нашого права. Цього поділу належить триматися головно в письмах, звернених до Св. Конгрегації Тайн. Перепоною нищого степеня є та, від якої диспензація є все важна (але недозволена), хоча б петент замовчав правду (*obreptio*), або в проханні навів підступно фальшиві дані (*subreptio*) і то навіть тоді, коли б одинока причина, що підpirала б прохання (*causa motiva*), була фальшива. *Перепонами нищого степеня* в східному

праві є слідуючі: 1) споріднення в шостому степені бічної лінії (СІС—в третьому степені бічної лінії; пор. дальше різниці в канонічному способі числення, що його тримається СІС і в римському способі числення, що його тримається Східня Церква і нове право), 2) посвячення з двородних з важного недовершеного подружжя в четвертому степені бічної лінії (СІС—в другому степені бічної лінії), як рівноваж посвячення з трородних у кожному степені, 3) прилюдна приличність у другому степені, 4) духове споріднення, 5) опікунство та законне споріднення і вкінці 6) злочин з чужо-лоства, отриманий з приреченням або намаганням заключення подружжя, хоч тільки цивільного.— Всі прочі перепони є перепонами вищого степеня.

(Продовження слідує).

ПІСТ В УКРАЇНСЬКІЙ КАТОЛИЦЬКІЙ ЦЕРКВІ В КАНАДІ

(*P. Joannes Bala, C.Ss.R.—DE ABSTINENTIA ET
IEIUNIO IN ECCLESIA CATHOLICA RITUS
UKRAINICI IN CANADA*).

PRAEMISSA generali introductione de materia articuli, variæ considerationes de diebus, pœnitentiæ consecratis in ritu Byzantino-Ukrainico, exponuntur, occasione decreti Sanctissimi D. N. Pii D. P. Pp. XII. per Sacram Congregationem pro Ecclesia Orientali promulgati, in quo coarctatur facultas Ordinariorum ipsis concessa dispensandi super lege abstinentiæ et iejunii per Decretum eiusdem Sacræ Congregationis datum die 19 mensis Decembris a. 1941.

Primo exponitur legislatio super iejunio et abstinentia Synodi Leopoltanæ a. 1891.

Deinde per ordinem exponuntur varia decreta et dispensationes in hac materia promulgatæ per Ordinarios ritus Byzantino-Ukrainici in Canada a tempore Excellentissimi D. Nicetæ Budka usque ad præsentem diem.

Denique mentione facta de decreto Sacræ Congregationis pro Ecclesia Orientali ex die 28. Ianuarii a. 1949 et datis ipsius dispositionibus quoad præsentem facultatem Ordinariorum ritus Orientalis dispensandi super lege abstinentiæ et jejunii, in articulo explicatur, quæ sint in praxi obligationes impositæ per idipsum decretum.

Tamquam punctum principale, super quod ædificantur practicæ conclusiones auctoris articuli, sumitur clausula inserta in textu Decreti et his verbis expressa: “abstinentiae et iejunii lex servetur, SI ET PROUT VIGET IN SINGULIS RITIBUS his diebus.”

Hic articulus considerandus est ex mente auctoris potius ut tentamen systematicæ expositionis, quam plena expositio disciplinæ Ecclesiæ Orientalis ritus Byzantino-Ukrainici in materia abstinentiæ et jejunii in Canada.

Вступ.

ЦЕ ОДИН зо сповидних парадоксів Христової Церкви, що вона через усі часи своєї історії пильно дбала про права тілесної натури чоловіка. Від найдавніших часів боролась вона проти всяких еретиків, що всіми силами намагались ширити переконання, що тіло є в чоловіка джерелом всякого морального зла. В практиці такі еретики звичайно доходили до двох

екстремів: мучили тіло тяжкими, строгими покутами, й потім віддавались неімовірній розпусті; одне й друге під претекстом, щоб увільнити душу від неволі тіла.

Христова Церква завжди держалась середньої дороги: тіло є сутовою частиною людської натури й тому є чимось Богом даним і необхідним; однак з другого боку в наслідок первородного гріха воно силкується опанувати душу, й тому треба вміти його держати в межах добра й здушувати його наклони, коли вони протиляться розумові.

Бог сам показав свою пошану для людського тіла злучивши його зо своєю натурою в особі свого Сина. А Син, ставши чоловіком, ніколи не шукав для себе приемностей тіла, вживаючи його виключно на службу Богу й на спасіння душ.

Церква виявляє свою науку в тому напрямі через заповідь, що забороняє несправедливо нищити тіло й його добра, й з другої сторони через заповідь, яка приказує вирікатись час від часу навіть приемностей, що не мають в собі ніякого зла. Вона приказує піст і повздергність. Хто з засади або з недбалства нехтує церковні закони посту й повздергності, не є справжнім християнином.

Коли піст через деякі обставини грозив би пошкодити здоровлю, Церква—чи приватно в поодиноких случаях через священиків, чи публично в деяких надзвичайних випадках, як наприклад у війні—проголосує, що закон посту більш або менш перестає обов'язувати.

Таким чином Церква, через розумне й на вірі оперте відношення до людського тіла, поселяє справі спасення душі, що є її завданням. Ісус Христос своїми власними устами проголосив потребу посту, покути взагалі, а Церква вживаючи свого права в'язати й розв'язувати, точно окреслила для своїх вірних спосіб, як постити.

Це не значить, що закони Церкви в тій справі є всюда й завжди однакові. Церква має право ті закони укладати, їх змінюти й навіть зносити й вона це нераз робить залежно від обставин місця, часу, осіб і подій.

В перших віках історії Церкви, пости були дуже строгі. Це зрозуміле—тоді християнство ширилося у гарячім підсонні, де людський організм не вимагає багато поживи й не збудований так, щоб видавати з себе багато фізичної енергії. Однаке з часом, коли християнство ширилося щораз більш на північ, закони посту ставали також лагіdnішими.

Тому також не дивно, що законодавство Східної Церкви у справі посту є гостріше, чим у Західній Церкві. В додатку законодавство Східної Церкви в тому напрямі наче закостеніло, згубило контакт з вимогами нових обставин і всякого рода змін. Однаке в практиці навіть у Східній Церкві піст сильно злагіднений у наслідок багатьох і великих змін у обставинах.

У нас практичною базою законодавства в спрэві постів є Львівський Собор з 1891 року, який говорить під Титулом XI. “Про Пости” ось як:

Львівський Собор.

1. "Ми знаємо з Божого припису нераз даного Божому народові, та з прикладу Мойсея й Ізраїльського народу, що піст треба високо цінити, й що він усвячений навіть прикладом Ісуса Христа через 40 днів у пустині. (Ісх. XXIV. 18), (Суд. 20, 26.—Царів 7, 6.—Естер 4, 3.— і т.д.)

2. Однаке попри найбільший і найсвятіший піст великої Чотиридесятниці, що починається Понеділком після Скропусної Неділі та кінчиться в П'ятницю перед Цвітною Неділею, але в той спосіб, що за теперішнім народнім звичаєм заховується як дні посту також Суботи й Неділі, наші літургічні книги приписують і другі пости, а саме оці: 1. Шість днів між Неділею Цвітною й Неділею Пасхи, однаке так, що за звичаєм вірних уважається днями посту також саму Квітну Неділю й Суботу Лазареву. 2. Сорокденний піст перед Рождеством Ісуса Христа. 3. Піст перед Празником Первопостолів Петра й Павла, що починається з Понеділком після Неділі Всіх Святих, то значить першої після Соществія св. Духа й кінчиться з навечерям самого свята. 4. Піст перед Успенням Преблагословленої Діви, що починається з днем Першого Серпня й кінчиться з навечерям самого свята Успення. 5. В Свято Усікновення Чесної Голови св. Івана Хрестителя 29. Серпня. 6. В день Воздвиження Чесного Хреста 14. Вересня. 7. Кожної Середи й П'ятниці через цілий рік з виїмком Середи і П'ятниць, що припадають між Неділею Митаря й Блудного Сина, між Неділею Пасхи й Томиною, й також між Неділею Соществія й Всіх Святих, бо в тих тижнях приписи зовсім увійняють від посту й повздережності від м'яса. 8. Через цілий тиждень Сиропустний, то значить від Понеділка після М'ясопусної Неділі до самої Неділі Сиропустної включно, з одного боку, щоправда, заборонено через усіх тих сім днів їсти м'ясо, з другого однаке дозволено їсти набіл навіть в Середу й П'ятницю.

3. Кожний також знає, що в ріжниця між постом і повздережністю від м'яса; в тій справі, однаке, треба мати на увазі місцевий звичай і потребу.

Після того вступу Собор поручає й похваляє всі ті пости й приказує, щоб душпастирі в проповідях поясняли вірним визначність і пожиточність посту та своїм прикладом провадили їх до їхнього заховування. Але при кінці додає:

Диспенза Собору.

"Однаке тому, що останніми часами ревність багатьох християн охолола й тілесне здоров'я в них, як видно, ослабає так, що церковні пости часто нехтується, щоб таким чином не множилися гріхи переступства тих законів, Собор одержавши власті від Святішого Престола, постановляє в Господі відступити трохи від давлої строгості посту й то в цей спосіб:

а) В час Чотиридесятниці і перед Пасхою, і перед Рождеством Христовим, та перед празником Святих Апостолів Петра й Павла й перед Празником Успення Преблагословленої Діви Марії треба буде заховувати піст що Понеділка, Середи й П'ятниці й в тих днях можна їсти з набілом; в прочі чотири дні дається диспензу щедо м'яса, з тим однаке, що в ті чотири дні нагородять за піст клерики через відмовлення 50. Псалма, а прочі через відмовлення 5 Отче Наш і 5 Богородице Діво, й то і перед їжею і по їжі.

б) Вище подана норма про дозвіл набілу має мати силу також відносно всіх постів в році.

в) Однаке з під того загального правила виключається цілий перший тиждень Великого Посту, то значить 6 днів від Понеділка до Суботи включно, й також Великий Тиждень від Понеділка до Суботи перед Воскресенням включно, так що в ті дні зовсім забороняється їсти м'ясо, але дозволяється їсти набіл від Второк, в Четвер і в Суботу, а в прочі три дні треба вживати страв зовсім лісних, то значить без набілу.

г) В тиждень набілу, що зветься сирним тижднем, треба в той спосіб заховувати піст, що можна вживати набілу в Понеділок, Середу і П'ятницю, а в прочі чотири дні вільно їсти м'ясо відмовивши молитви вище згадані.

5. Якщо ж хто, не зважаючи на ці полекші в пості, з якоїсь розумної причини потребував би ще більшої диспензи, мусить просити її, подаючи рації, в свого Ординаріяту.

6. Улекшуючи таким чином закон постів, Собор надіється, що вірні будуть пильно їх заховувати, й що зокрема душпастири будуть пильнувати, щоб іх не ломано з якоїсь причини, що сповидно схиляла б до їх нехтування, щоб часем вірні не гіршились, особливо, коли до зламання постів долучаються танці.

7. Нарешті душпастири нехай повчують повірених собі вірних про спосіб заховування постів, іменно, щоб не обмежувались до повздорожності від потрав та до того, щоб не попускали віжок злим паклонам; нехай настоюють також на помноженні спасенних діл, особливо діл любови, якими є милостині й інші побожні діла..."

Такі є розпорядки Львівського Собору у справі постів.

Треба запримітити, що Львівський Собор виразно зазначує, що дає диспензу від існуючих законів посту, одержавши до того власті від Апостольської Столиці. В той спосіб наче заявляє, що не може або принаймні не хоче вважати себе найвищим авторитетом при укладанні законів відносно постів.

Треба признати, що населення наше в Канаді у справі постів стає щораз то більш легкодушним, почаси тому, що християнський дух взагалі піду пав серед нього, почаси через вплив оточення зовсім не-католицького, або принаймні недбалого в справах духовного, християнського життя.

Як би воно не було, спосіб заховування постів у Канаді ще більш обмежено, улекшено.

Справа посту в "Правилах" Преосвященого Н. Будка.

Перший Український Єпископ в Канаді, Преосвящений Будка, видав дня 23. січня 1915 р. в Торонті збірку норм звану "Правила," в тій цілі, щоб завести одностайнє поступовання в заряді парохій... і в душпастирськім діланню на... канадській території...", і між ними находитися й норма про піст:

"**1. ПОСТИ:**— 1. В Навечерів Богоявлення... 5 (н. ст. 18.) січня. 2. Св. Чотиридесятниця: Від Понеділка Сиропустного до Великої Суботи включно. 3. Петрівка: від Понеділка по Неділі Всіх Святих до 28. червня (н. ст. 11. липня) включно. 4. Спасівка або Успенський Піст: від 1. (14. н. ст.) серпня до 14. (27. н. ст.) серпня включно. 5. В день Усікновення глави св. Йоана Хрестителя, 29. серпня (11. вересня н. ст.). 6. В день Воздвиження Чесного Хреста 14. (27. н. ст.) вересня. 7. Филиппівка: від 14. (27. н. ст.) падолиста до 24. грудня (6. січня н. ст.) включно. 8. Середи і П'ятниці крім загальниць. Однаке після практики в Канаді і згідно з арт. 33. нашого Декрету Середа є днем постним лише в часі постів.

Оді "Правила" не згадують уже про спосіб заховування посту й не кажуть нічого про набіл. Відтіль виринуло, з боку душпастирів, багато запитів, що лізниш викликали нові зміни в справі посту в Канаді. Під ч. 8. є мова про "наш Декрет"... Це декрет "св. Конгрегації Поширення Віри" виданий у справах східного обряду для українського Єпископа, що тоді стояв безпосередньо під властевю Апостольської Столиці, (виданий під датою 18. Серпня 1913 року.)

Декрет з 18. серпня, 1913 р.

33. Арт. того Декрету звучить так:

Для обмеження великих невигід, що могли б з того вийти для Українців (Русинів), позволяється їм дні святочні і пости заховувати після звичаю місця, що в нім живуть...

Таким чином треба з “Правил” заключити, що в Канаді не було звичаю заховувати піст в Середи звичайного часу в році...

Нарешті з часів Преосв. Будки маємо під рукою витинок часопису (маєть “Канадського Русина”), де подано урядове розпорядження з підписом самого Владики, яке дає цю норму в зв’язку з постом:

Розпорядок Преосв. Будки.

“Вірні діти Матері Церкви мають в часі Великого Посту стриматися від м’яса в Понеділок, Середу і П’ятницю. Кому трудно, тому позволяється в Понеділок їсти м’ясо, як у прочі дні тижня, але має тоді обов’язок змовити 5. рази Отче наш і Богородице Діво, священики Помилуй мя Боже, кілька разів в пості їдати м’ясо... Перший і послідний тиждень Великого Посту в стисліші що до посту. В них має обійтися зовсім без м’яса, у Вівторок, Четвер і Суботу позволяється молочні страви. Єп. Ордин’ріят в Канаді звільняє навіть на перший і послідний тиждень сей піст і позволяє їсти м’ясо в першім і посліднім тижні у Вівторок, Четвер і Суботу за відмовленням висше згаданих молитов... Хто не має масла, може мастити страви смальцем... Вільні від посту є: 1. діти і старці зі 60 роком життя; 2. ті, що працюють тяжко і потребують великої фізичної сили; 3. жінки, що носять і годують дітей; 4. слабі і люди по тяжкій хоробі чи операції; 5. ті, що є в дорозі і там, де годі дістати пісних страв.

Подаючи ці розпорядки ми, нажаль, не можемо подати їхньої дати, бо витинок не подає в тому напрямі ніякої інформації.

В тих розпорядках є деякі точки, які варта замітити зокрема: 1. Виразно сказано, що можна їсти м’ясо в Понеділок, навіть в Великий Піст. Воно є сказано, щоправда: “кому трудно” але трудність не є окреслена й тоді між “трудністю” та “неохотою” годі розріжнити. На всякий случай кожний вірний має волю рішати це питання на свій лад, бо не проголошено урядово, чи треба з тим звертатись до когось іншого, хоч би й до священика при словіді.

В перший і останній тиждень Великого Посту вільно їсти м’ясо. Тим скоріш вільно їсти набіл в прочі дні тих двох тижнів,—навіть Велика П’ятниця не зобовязує виразно до повздережності від набілу, принаймні про те нема спеціальної згадки.

Вільно мастити смальцем, і деякі групи силою загального закону є вільні від обов’язку посту. Ці дві зміни могли легко опертись на тій точці декрету, що служила основою до диспензи від строгішого рода посту від всі Понеділки посту й від всі Середи цілого року від посту взагалі, з винятком тих Серед, що припадають у пости. Це ознаки пристосовання до нових обстав-

вин, та намагання скільки мож усунути небезпеку ломання законів посту, яких ширші маси не заховували б.

Цікава диспенза.

Найінтереснішою є диспенза від посту для тих, що подорожують. Це була диспенза, яку в колишній Австрії мали всі вірні католицької Церкви, але якої не знали й до тепер не знають в Канаді вірні латинського обряду. Цікаво було б знати, чи та диспенза, уділена Преосвященим Будкою, була коли відкликанана. Наші джерела в тому згляді так обмежені, що ми були б вдячні тим, що мали б охоту й можність дати нам у тому згляді потрібні інформації.

Після того розпорядку, який видав Преосв. Будка, ми не стрічаємо інтересних змін через довгий час. Щороку Ординаріят повтаряв розпорядки, які в заховуванні посту давали ті самі полегші, не згадуючи однаке виразно про диспензу для вище поданих класів та для подорожуючих.

Норма Преосв. Ладики 1935 р.

Доперва року 1935, дня 16. грудня появляється нова норма, вже від Преосв. В. В. Ладики ЧСВВ., що для нашого предмету інтересна. Ось текст:

“Маючи на увазі часті запити і проосьби вірних у справі постів і заказаного часу, Єпископський Ординаріят для Українців Католиків у Канаді, на основі властей уділених йому Апостольським Престолом, отсим на рік 1936 (нового стилю), уділяє загальну диспензу і пізивляє їсти м'ясо:

1. У всі свята і празники, що випадають в Середу і П'ятницю (крім Великого Посту),
2. У всі Середи м'ясниць (зі сиропустною Середою включно),
3. В день Воздвиження Чесного Хреста там, де є храмовий празник.

Це вже більш радикальні зміни, що мали джерело в нових обставинах.

На основі того розпорядку, коли в П'ятницю припало якесь свято, (з винятком часу В. Посту) вірні могли їсти м'ясо.

Можна було їсти м'ясо і в Сиропустну Середу.

Та мабуть найцікавіше те, що дано дозвіл їсти м'ясо на Празник Воздвиження Чесного Хреста, якщо цей празник храмовим празником.

Шкода, що в нас нема під рукою розпорядків Ординаріяту в тій справі на рік 1937. Тому ми переходимо до письма, яке видав Єпископський Ординаріят на рік 1938 під числом 171/37, в грудні 1937 року. Ось воно:

Розпорядок 1938 р.

Диспенза на сиропустний тиждень і Великий Піст в р. 1938.—Позволяється їсти м'ясні страви у всі дні крім Середи і П'ятниці за відмовленням 1 “Отче наш” і 1 “Богородице Діво,” перед їдою (священики: “Помилуй мя Боже”). (У Велику Пятницю не вільно їсти з набілом)... Коли потреба диспензи від посту на Празник Церкви, або від заказаного часу, Всечесні Отці наперід просять о потрібну диспензу та подадуть причину.

В тому письмі є інтересні норми: а) В Середу, ні в П'ятницю Сирного тижня і Вел. Посту не вільно їсти м'яса. То значить, що Єп. Ординаріят відкликав тим тут, чи може вже попереднього року, дозвіл їсти м'ясо в Сиропусну Середу, який дав на 1936 рік.

Так само тут, чи вже попереду, відкликано загальний дозвіл їсти м'ясо в празник Воздвиження Чесного Хреста, коли він є храмовим празником. Від тепер треба старатись о спеціальну диспензу й треба подати причини.

Нарешті в нагороду за піст вже не є приписано, щоб змовити 5 Отче наш і 5. Богор. Діво (зглядно “Помилуй мя Боже для священиків) перед їдою і по їді, як це було в Соборі Львівськім; замість того має змовитись тільки 1 Отче наш і 1 Богор. Діво, і то тільки раз. Трудно вносити з того розпорядку, чи Ординаріят мав намір обов'язати до тих молитов під тяжким гріхом. Виразно знова згадується про те, що в Вел. П'ятницю невільно їсти набілу.

Розпорядок на рік 1940 (ч. 233/39).

Те саме розпорядження видано десь у вересні 1939 року на рік 1940. (ч. 233/39), але в скороченні:

“Позволяється їсти м'ясні страви в Сироп. тиждень і в Вел. Піст у всі дні, крім Середи і П'ятниці, за відмовленням 1 “Отче наш” і 1 “Богор. Діво” перед їдою. (Священики мають відмовити псалом 50: “Помилуй мя Боже”). У Велику П'ятницю не можна їсти з набілом.”

Диспенза на Різдвяний Піст 1941 р.

Вже дуже коротким є розпорядок на рік 1941.

Диспенза на час різдвяного посту.

Орд. 125/11. Позволяється уживати м'ясних страв ві всі дні крім Середи і П'ятниці за відмовленням 1 “Отче наш” і 1 “Богор. Діво” перед їдою або по їді (підкреслення наші).

Не знаємо, чи з'явилися спеціальні розпорядки на Вел. Піст 1942 р. Однаке на 1943 рік розпорядження ч. 136/42 не приносить нічого відмінного крім замітки, що коли їсти м'ясо, треба змовити “принаймні 1 “Отче наш” і 1 “Богор. Діво.”

Декрет Ап. Престола 19. XII. 1941 р.

Тимчасом світ знайшовсь у розгарі Другої Всесвітньої війни. Як завжди, вона довела цивільне населення до всяkiego рода недостатків і тому Апостольський Престол видав через св. Конгрегацію для Східної Церкви спеціальний декрет дня 19. грудня 1941 року. В нас його нема під рукою, але його зміст такий: З причини війни й на час війни Апостольський Престол уділив Ординаріям усіх обрядів власті давати диспензи своїм підчиненим і явіть монахам винятим з під власті Єпископів, від

обов'язку посту й повздержності від м'яса на всі дні крім двох: в лат. обряді крім попельної Середи та Великої П'ятниці, в східному крім двох днів назначених Ординарієм.

Диспенза Ординаріяту на 1945 р.

Нам не відомо, чи наш Ординаріят одержав той декрет,—комунікація тоді вже була трудна, але з джерел, які маємо в руках, не видно, щоб Ординаріят був скористав з тієї можливості. Тільки в диспензі, яку Єп. Ординаріяг проголосив на рік 1945 відносно Сирного тиждня й Великого Посту, й де дозволяє їсти м'ясо від всіх днів крім Середи і П'ятниці і т.д., є додано, що в Велику П'ятницю можна уживати молока.

Різдвяний Піст 1945 р.

Знову в розпорядку на Різдвяний Піст 1945 року сказано таке:

“З огляду на канадійські обставини позволяється на уживання м'ясніх страв від всіх днів тижня, за відмовленням 1 “Отче наш” і 1 “Богородице Діво” перед ідою. В Середу і в П'ятницю не вільно їсти м'ясо, хіба що з іншої причини св. Церква на це позволяє.”

Диспенза на 1948 р.

Певно, що тут є дещо інтересне, зовсім відмінне від попередніх розпорядень, однак годі будувати на таких дрібних даних здогади про вплив Декрету Ап. Пр. з року 1941.

Давній стиль знова появляється в Диспензі на сиропусний тиждень і Великий Піст 1948 року. В ній дозволяється їсти м'ясні страви від всіх днів крім Середи й П'ятниці за звичайними умовами, але є додано, що в Велику П'ятницю не можна їсти з набілом.

Ми тільки недавно довідалися, що дня 28. січня 1949 року Св. Конгрегація для Східної Церкви видала оცей декрет: (переклад з латинського оригіналу):

Декрет Апостола з 28. 1. 1949 р.

**ДЕКРЕТ
ПРО ОВОВ'ЯЗОК ЗАХОВУВАННЯ ЗАКОНУ
ПОСТУ Й ПОВЗДЕРЖНОСТИ.**

Тому, що майже всюди дещо відповідно прикри обставини, що наклонили до улекшення закону повздержності й посту в місяці грудні 1941 року, з наближаючимся відповідним часом Святого Року, на просьбу многих Всесвітліших Ординаріїв рішено хоч по часті відновити сам закон.

Тому Святіший Отець Папа Пій XII. звозив постановити, щоб для всіх вірних східного обряду, навіть і тих, що належать до монастих Чинів і Згромаджень, обмежити вище згадану Ординаріям уділену владу давати диспензу, так що від першого дня надходячої Чотиридесятниці аж доки не дастесь іншого розпорядку, треба заховувати закон повздержності й посту “Якщо він, і осінньою він існує в поодиноких обрядах” в ці дні:

- I. Повздержність від м'яса: кожній П'ятниці;
- II. Повздержність від м'яса і піст:
 - 1) В перший день Великої Чотиридесятниці;
 - 2) В П'ятницю Великого Тижня;

3) В Навечеря Рождества Г.И.Х.. або, для вірних византійського обряду, в Навечеря Богоявлення Г.И.Х.;

4) В Навечеря Успення Преблагословленої Діви Марії; ласкаво однаке дозволяючи, щоб Всесвітліші Ординарії могли дозволити їсти яйці й набіл навіть рано й ввечері у дні, в які приписані разом повздергіність від м'яса й піст.

Однаке Ординарії, що користають з цього нового уложення закону про повздергіність, нехай не забудуть заохочувати вірних, особливо клер, монахів і монахинь, щоб у цих преважних часах радо додавали вправи християнської досконалості та діла любови окрема для бідних і хорих, та щоб молились в наміренні Найвищого Архієрея.

Дано в Римі, з дому Святого Згромадження для Східної Церкви, дня 28. місяця Січня, року Божого 1949.

ЕВГЕНІЙ КАРД. ТИССЕРАН,
від Секретаріату
✠ Валерій Валері, Ассесор.

Пояснення до того Декрету.

Насамперед треба зазначити, що він виданий уже звиш рік тому. Однаке тому, що нових розпорядків зі Згромадження для Східної Церкви в тій справі не було, той Декрет є важний і тепер. 1.)

Декрет своїми виразами ясно вказує на факт, що джерело влади укладати, змінити та вносити закони повздергності та посту належить головно в Апостольському Престолі. Іншими словами влада Ординаріїв у тому напрямі не є абсолютна. До певної міри вона залежна від Апостольського Престола.

Декрет і “exemptio.”

В тому декреті є обмежений привілей, який посідають монаші Чини й Згромадження, ѿ який зветься привілеєм “екземпціоніс” (exemptio—увільнення від влади Ординарія). Іншими словами, коли місцевий Ординарій уживає влади, яку йому той декрет дає, тоді монахи й монахині також підчинені тій владі й Настоятелі монахів і монахинь мають у тому згляді йти за розпорядками Єпископа.

Ординарії не обов'язані користати з Декрету.

Тому, що той декрет дає Ординаріям наче привілей, Ординарії не мають обов'язку з того декрету користати. Що воно так є, пізнати з самих слів того декрету в передпослідному параграфі: “Однаке Ординарії, що користа-

1.) В цьому моменті, коли ми робимо коректу (14. II.-50.) дістали ми “Українські Вісті” з дня 7. II.-50., де Ординарій Центрального Екзархату опублікував цей декрет, додавши при кінці оцій розпорядок: “Поручаємо проголосити вірним повищий декрет та пояснити їм поняття здергності й посту в тим, що обов'язок здергності й посту в Навечер'я Успення Пресвятої Богородиці в точці 4. декрету не обов'язує вірних нашого обряду тому, що в нас його ніколи не було.

Архієпископський Ординаріят позволяє з днях, коли обов'язує здергність і піст, на їду яєць і молочних страв рано і вечором. Треба заховувати всі приписи св. Великого Посту згідно з нашим обрядом.”

ють з тою... і т.д.” Цими самими словами Апостольський Престол стверджує, що Ординарії можуть *не-користати* з того декрету.

Важне застереження.

Якщо отже наші Ординарії видають розпорядки, щоб вірні заховували піст за старим ладом, тих розпорядків треба придергуватись без огляду на малекші висказані в Декреті.

Але те, що в тому Декреті є найважніше, це оці слова: “*Якщо він і оскільки він існує в поодиноких обрядах.*” Треба подивляти скрупультність Апостольського Престола у зберіганні старих і давніх звичаїв та традицій Східної Церкви та ріжних її обрядів.

Наші традиції.

Те застереження освітлює та опреділює всі подробиці Декрету. Ось деякі з них:

У нас слово піст, по давній традиції, має строгое й широке значення: *Не їсти до сина,—не їсти м'яса,—не їсти яєць ні набілу,—їсти так мало*, щоб це було справді покутою.

Це давна традиція, що прийшла до нас зі Сходу, й тому її приписи такі строгі. Та строгість дійсно велика й кожний може легко бачити, що вона тепер сильно злагіднена.

Строгість тієї традиції в Україні дуже давно давалась відчути. Згадку про те знаходимо в історії Татищева, що, хоча треба ії читати дуже обережно, подає нам у тій справі на основі давніх українських хронік, цікавий епізод.

Епізод з нашої давної традиції.

Було це в часах Великого Князя Мстислава II. Ізяславича, що засів на Київському престолі 1168 року. Ігумен Печерського монастиря Полікарп порішив зо своїми монахами їсти сир, масло, яйці та молоко від всі Середи й П'ятниці, коли на ті дні припадали якісь великі свята. Князь Святослав Чернігівський, прочі князі й епископи на те рішення погодились. Однаке Митрополит спротивився і з того дійшло до великих дискусій і дискусій “прінія многоє і распрая великая.” Тому Мстислав II постановив скликати до Київа собор епископів, ігуменів, священиків і монахів,—разом 150 церковних осіб. Андрій “Боголюбський” вислав Теодора, Суздалського ігумена. Дискусії були довгі; епископи Антоній Чернігівський і Теодор Переяславський, деякі ігумени, священики й монахи стали по стороні Митрополита, але друга сторона була з Полікарпом і відкидала Студитські правила. Тимчасом велика більшість собору, не бажаючи з одного боку йти проти Митрополита, а з другого проти князів, вимавлялись, що не мають достаточного авторитету розсудити те питання та не висказали своєго погляду; радше оставили Митрополитові й ігуменам свободу порішити ту справу для кожного монастиря зокрема. Відозвались деякі голоси, щоб дати справу під рішення Патріярха, але князі спротивились бажаючи, щоб справу порішено виключно на основі канонів вселенських соборів. Андрій “Боголюбський” написав до Мстислава, щоб позбавити Митрополита його власти, вибрати нового через епископів і тоді віддати справу під безстороннє рішення собору; рівночасно його перестерігав, що власті патріярха приносить Україні тільки криду й страту (“от власті патріярха в Русі великий вред і напрясніє убитки”).... Скінчилось на тім, що епископи Смолен-

ський, Волинсько-Володимирський і Галицький, що були проти Митрополита, покинули собор, і Митрополит та епископ Чернігівський і Переяславський засудили Полікарпа на ув'язнення.

Князь Святослав Всеволодович Чернігівський прогнав з Чернігова епископа Антона, що закидав князеви, що він єсть мясо у посні дні...

В тім самім часі явились в Київі амбасадори Римського Папи... (Мітопис Никонський).

На Сході, де християнство ширилось з самого початку, й де творились його найдавніші звичаї, підсуння по більшій частині гаряче й тому там також не так трудно заховувати строгі пости. Але чим більше християнство ширилось на північ та захід, тим тяжче було заховувати ту строгость, і тому найвищі власті ту строгость поволі злагоднювали.

Ми згадали вже про те, що наші вірні держались строгих зasad. Розпорядки Львівського Собору, які ми навели в оцій статті на початку, є менш більш образи звичаїв, що знані старшій канадійській іміграці, яких вона доволі вірно придержуvalась.

В нових розпорядках, що піст постепенно злагоднюювали, майже завжди появлялась "клявзуя," "на основі властей уділених Апостольським Престолом."

На основі того всього можна додати до поодиноких точок Декрету Апостольського Престола оці замітки:

Замітки до Декрету.

1) В нас нема офіційно ріжниці між постом і повздережністю. Піст у нас просто значить: повздережання від їжі взагалі, або від м'яса, або й від набілу. Побожні люди однаке в практиці їдять до сыта тільки раз в такі дні, як Навечеря Рождества Ісуса Христа, Навечеря Богоявлення, про які згадує декрет. На Святий Вечір цілий день мають їдти, тільки ввечері є наших славних 12 страв; це наш давній звичай. Те саме на Щедрий Вечір. Ще за нашої пам'яті добре люди не їли нічого в день перед Богоявленням, доки не напились нової свячені води. У Велику П'ятницю треба була з поживою ждати до часу по винесенні плащаниці.

Строгий піст заховували наші вірні в перший і останній тиждень Великого Посту.

Якщо говорити отже про обов'язок посту й повздережности від м'яса, наша ще недавно заховувана практика згідна майже з літерою Декрету.

Піст в П'ятницю. Загальниця.

2) Що до припису Декрету, що треба здерживатись від м'яса кожної П'ятниці, треба зважати на наш звичай Загальниць, то значить тих тижнів, коли в нашому обряді можна вживати м'ясних страв навіть в Середу й П'ятницю. Отже НАСТИЛЬКИ в нас можна ухилятись від Декрету, бо сам Декрет на те позиває.

Піст у нас.

3) Щодо "посту і повздережности," приписаних Декретом в Понеділок

після Неділі Сиропусної та в Велику П'ятницю:— На основі Львівського Собору та різних інших документів можна сказати, що офіційно так сказати б, посту в нас нема. Багато вірних його заховують за давнimi звичаями, але по нашій покірній думці, проти душпастирської второпостія поступив би парох, що без ніякого попередного розпорядку Ординаріяту обов'язував би вірних під тяжким гріхом не їсти до сита більш, ніж один раз, хоч би й у ті дні, що згадані в Декреті; і де знову твердимо на основі самого Декрету, що дає свої розпорядження “о скільки й якщо закон посту” існує в нашему обряді.

НОТА: “Піст” беремо в цьому параграфі в значенні обов'язку: їсти тільки раз до сита.”

Повздережність.

Однаке, з другого боку напевно, по нашим законам, тяжко грішив би той, що єв би м'ясо (значить, не заховував би “абстиненції”) в ті два вище подані дні, хиба мав би диспензу зовсім спеціальну. Це тому, що в нас така повздережність існує й Апостольський Престіл не дає дозволу на загальну диспензу від того закона. В часі війни, скільки нам відомо, наш Ординаріят не користав з диспензи даної Апостольським Престолом 1941 року, що увільняла так широко від обов'язку здергатись від їжі м'ясних страв.

Велика П'ятниця.

4) У Велику П'ятницю в нас здавен давна не вільно було їсти з набілом. Тільки 1945 року Єпископський Ординаріят в Канаді виразно зазначив, що в Велику П'ятницю можна їсти з молоком. За те в пізніших розпорядках виразно той дозвіл відкликано заміткою, що в Велику П'ятницю не вільно їсти страв з набілом.

Святий Вечір.

5) Декрет під ч. II, 3) приписує піст і повздережність від м'яса в Навечеря Рождества І. Х. АБО для вірних византійського обряду в Навечеря Богоявлення.

Ми признаємося, що дистинкція між тими Навечерями нам незрозуміла. В нас в обидва ті Навечеря по давній традиції заховувалось піст і повздережність; то значить: м'яса в нас в ті два не їдять, а до сита їдять раз на день: ввечері, коли є Свята й Щедра Вечеря.

Словеса декрету ведуть до заключення, що обов'язок “повздережности від м'яса й посту” не в'язав би наших вірних у Святий Вечір. Іншими словами, силою того Декрету Ординарій міг би дозволити їсти м'ясо в той день.

6) Нарешті Декрет додає ще один день, коли треба заховати повздережність і піст—це день перед святом Успення Преблагословенної Діви Марії.

Піст в Успення.

У нас не було того звичаю, щоб у той день постити з рації самого свята. Однаке з другої сторони є в нас піст, що обіймає 2 тижні перед святом Успення. В нашій практиці в часі того посту не вільно їсти м'яса в Середи й П'ятниці. Позатим можна силою диспензи їсти м'ясні страви від всіх пропущених днів за змовленням приписаних молитов. Таким чином, якщо само свято припало б в Середу, то в нас у Вівторок перед тим святом можна було їсти м'ясо.

Згідно з Декретом Ординарій міг би дозволити їсти м'ясо від всіх днів того посту з виїмкою П'ятниці, бо в П'ятницю по словам Декрету завжди обов'язує повздережність від м'яса; а за те міг би зобов'язувати до строгого посту в навечеря свята.

У практиці, мабуть, не буде нічого змінено у нашій традиції, а на кожний случай не мусить бути змінено, бо клявзуя Декрету, про яку ми вже так багато разів згадувати, має й тут своє примінення.

Декрет, подавши дні повздережності й посту, додає, що яйці й набіл можна їсти навіть в ті дні, і то також вранці та ввечері.

Закінчення.

Ще раз пригадаймо оде: цей Декрет дозволяє Ординаріям скористати з полегші звичайних практик посту, але не зобов'язує їх користати з нього. Й тому не було б дивно, колиб наш Ординарій нічого не змінив в своїх розпорядках відносно посту в нашім обряді. Сам Декрет супонує, що Ординарій не мусить користати з диспенз, поданих в Декреті. З другого боку то, що для нашого обряду в тім Декреті ріжниться від наших практик, може не бути пристосованим. Чому? Тому, що Декрет каже й підкреслює, що виголошений в нім закон посту обов'язує вірних тільки "якщо він (той піст) існує в нашім обряді, і тільки наскільки існує" в нашім обряді.

С В Я Т И Й Ю В І Л Е Й Н И Й 1 9 5 0 Р І К

(*P. Stephanus Shiry, C.Ss.R.—DE ANNO
IUBILARI 1950*)

OCCASIONE Anni Iubilaris 1950 promulgata sunt a Sede Apostolica varia documenta: 1. Bulla "*Iubileum maximum*" seu bulla inductionis, diei 26. maii 1949, qua iubileum solemniter promulgatur præsente Summo Pontifice (A.A.S., vol., XXXXI, 1949, pag. 257-261). 2. Porro tribus Constitutionibus Apostolicis, diei 10. iulii 1949 variæ instructiones porringtonuntur. (A.A.S., vol., XXXXI, 1949, pag. 337-349): a. Prima earum, "*Fore confidimus,*" suspenduntur multæ indulgentiæ et facultates extra Romam; b. Secunda, "*Decessorum nostrorum,*" conceduntur extraordinariæ facultates pænitentiariis aliisque in Urbe confessariis; c. Tertia autem, "*Iam promulgato,*" conceduntur indulgentiæ et alia beneficia Anni Sancti monialibus aliisque personis stabili impedimento detentis extra Romam. 3. Denique documentis, diei 17. septembbris 1949, a *Sacra Paenitentiaria Apostolica* promulgatis, (A. A. S., vol., XXXXI. 1949, pag. 513-521) proferuntur primo: *Monita de usu facultatum confessariis per Annum Sanctum tributarum et de ratione indulgentiae iubilei lucranda;* et secundo: *Facultates confessariis peregrinis pro Anno Sancto concessae.*

In præsenti articulo sensus illorum documentorum declaratur simul cum brevibus adnotationibus circa puncta quædam particularia.

Вступ.

ВЖЕ много говорилося на сторінках нашої преси про Святий Рік. Тут подаємо ще один коментар у цій справі, корисний, на нашу думку, особливо духовенству.

Цей 1950 рік, св. Церква називає Ювілейним Роком, Великим Ювілеєм, Святым Роком, або й Звичайним Ювілейним Роком, тому, що він повтаряється кожних 25 літ, щоби відріжнити його від Надзвичайного (меншого) Ювілею, що його може установити св. Церква колинебудь, як це напр. було 1933 р., з Ювілеєм Відкуплення. Звичайно привілеї ювілею для одного місця (Риму) є розширені на цілий католицький світ протягом цілого слідуючого року, або принайменше на час шести місяців. Так буде, сподіваймося, в 1951 році з нашим ювілейним Роком.

З нагоди таких ювілеїв Римські Намісники видають різні зар'ядження,

що їх належить придержуватися, щоби успішноскористати зі св. Року. І так для ювілею 1950 р. вийшли слідуючі постанови:

1. Дня 26. мая 1949 р., буллею з того ж дня⁽¹⁾, Св. Отець торжественно проголосив 1950 рік Святым Роком.

2. Дальше, трьома Апостольськими Конституціями з 10. липня, 1949⁽²⁾ подано постанови що до відпустів у Римі й поза Римом (їх скасування), означено особливі власті для сповідників у Римі та проголошено привілеї для монахинь і деяких других осіб, що не зможуть уатися до Риму.

3. Вкінці, двома документами з 17. вересня 1949⁽³⁾ подано інструкції сповідникам, що до уживання даних їм привілеїв та надано деякі власті сповідникам-паломникам.

Коментар.

Розгляньмо по порядку кожний з тих документів.

A. Проголошення Ювілею.

1. Ціль: У св. Році не вистарчить,—кажеться у буллі,—шукати тільки відпущення провин за гріхи та направу минулого. Ціль Св. Року є далеко ширша: це головно поворот до євангельської науки Христа та поступ у чеснотах, поглиблення християнського життя у приватному й публичному житті та правдивий мир у світі.

Тому Св. Отець поручає єпископам і священикам заохочувати вірних брати якнайбільшу участь у тому Великому Ювілею, чи то в дусі віри, любові і покути удаючися до Риму, чи то помножуючи свої молитви й добре діла на місці свого перебування.

2. Час: Св. Рік буде тривати від полудня 24. грудня 1949 р. (після італійського числення часу) аж до кінця Різдва 1950 р. то є до півночі 25. грудня (після вимоги кан. 923).

3. Крім інших привілеїв Св. Року, есенціяльне добродійство цього св. часу є найповнійше відпущення кар за провини, найповніший відпust: *plenissima indulgentia*⁽⁴⁾.

Коротко пояснім: Ми знаємо, що відпусти є нам дані зі скарбниці Церкви на відпущення дочасних кар за щиро визнані й відпущені гріхи. Є відпусти

(1) *Acta Apostolicae Sedis* (A.A.S.), vol., XXXXI, 1949, стр. 257-261. Цю буллю прочитано другий раз дня 18. грудня 1949 р. в базиліці св. Петра (*Documentation Catholique*, 12. лютого, 1950 р., стр. 253).

(2) A.A.S., vol., XXXXI, 1949, стр. 337-349. В цих документах часто приходить вислів: “*Rota eiusque suburbium*” або “*Urbs eiusque suburbium*” то зн.: Рим і його передмістя або ширше: Рим і околиця. Після Отця Вермерса це покривається з римською дієслів'ю вже і так малою.

(3) A.A.S., vol., XXXXI, 1949, стр. 513-521. Хронологічно найскоріше з'явилася “*Молитва на Св. Рік*”, але її подаємо при кінці нашої статті.

(4) A.A.S., vol., XXXXI, 1949, стр. 259.

часті: напр. 300 днів, 7 літ і 7 чотирідесятирічок і т.д. Цей протяг часу не відповідає часові тривалості муки в чистилищі, а лише часові покуті перших християн за гріхи, покути, що звалися *paenitentia canonica*. Є також і відпусти *повні*, що ними відпускаються всі дочасні кары за гріхи. У будлі, однак, говориться про: *plenissima indulgentia*. Що властиво означає це слово? Як один повний відпуст може бути повніший від другого? На перший погляд це виглядає противорічне, але, приглянувшись блище, легко знаходимо розв'язку. Знаємо, що навіть повний відпуст може бути тільки частинно позисканий, задля браку належного душевного розташування. Якенебудь прив'язання, навіть до найменшого гріха, вистарчить, щоби вина за гріх не зовсім була прощена, а тим самим і кара за нього не вповні відпущена. Бачучи нинішню остиглість багатьох християн, можна без пересади сказати, що многі відпусти, повні самі собою, не є повні для багатьох, задля браку належного розташування. Св. Рік має саме на цілі впровадити християн в атмосферу ревности й духа покути. Сповідь, Св. Причастя, приписані молитви, відвідини церков, виснажуючий (покутничий) характер самої подорожі до Риму, це все середники до скріплення душі у вірі та любові Бога, до скріплення набожності та поліпшення життя. Ця атмосфера Св. Року доведе душу до ширшого жалю за провини, більшого відвернення від гріха (навіть найменшого) і тим самим до позискання повнішого відпусту (*plenissimam indulgentiam*).

4. *Услів'я*: Сповідь, св. Причастя, відвідання чотирьох базилік в Римі, молитви. Ці услів'я можуть бути виконані в якомунебудь пор'ядку, і не конечно в тому самому дні.

а. *Сповідь*: Вимагається навіть тоді, коли хтось має тільки легкі гріхи. Великодня сповідь з тяжких провин не вистарчить; з повседневних, коли є відповідний намір, може послужити і для відпусту. Сповідь неважна не числиться; сповідь без розгрішення, з браку, на думку сповідника, потрібної матерії, числиться, якщо є щирий жаль. Сповідь можна віднести поза Римом.

б. *Причастя*: Можна причащатися деяким, і поза Римом. Це має бути однак інше Причастя як Великоднє; але ті, що занедбали Великоднє св. Причастя, через особливий привілей Св. Отця можуть задоситьчи-нити Причастям, що вони приняли для позискання відпусту, також обов'язкові великодні св. Причастя.

в. *Відвідини базилік Риму*: Треба відвідати один раз слідуючі церкви: Лятеранську св. Йоана, Ватиканську св. Петра, Св. Павла "Поза Мурами," і Ліберіянську (*Santa Maria Maggiore*), та там помолитися. Якщо церква є замкнена, або забагато в ній народу, так, що годі протиснутися, то вистарчить помолитися під церквою. Згадані церкви треба відвідувати набожно, то зн. з наміром почитати Бога, отже: не на спосіб туриста. Не конечно є відвідати всі чотири церкви в одному дні.

г. *Молитви*: В кожній церкві треба відмовити по-три рази: *Отче Наш, Богородице Діво і Слава Отцю*; крім того одно *Отче Наш, Богородице Діво*

і Слава Отцу в наміренні св. Отця (отже в цілості: чотири Отче Наш, і т. д.) і одно Вірую.

5. *Випадки де всіх цих уловин не вимагається:* Ті, що були перешкоджені докінчити відвідини церков, або навіть їх зачати "задля хвороби, або іншої оправданої причини, в Римі, або в дорозі до нього, або й заскочені смертю"** позискають відпуст Ювілею, коли лише висповідалися і запричалися.

6. *Скільки разів можна позискати відпуст Ювілею?* Стільки разів, скільки виконується приписані услів'я, і то як для себе так і для померших. При тім не можна зачинати нових приписаних діл для позискання другого відпustу, не закінчивши попередніх.

7. *Намірення св. Отця:* Деякі молитви мають бути відмовлені в наміренні св. Отця. Цих Його намірень не конечно знати подрібно. Навіть тяжко зорати на письмі це все чим переповнене серце Св. Отця. Ось деякі з цих намірень:

Зріст св. Католицької Церкви, згода між воїдар'ями держав, загальний поворот до Христа та християнського життя; пошана і заховання незмінних прав Церкви, навернення грішників, заблудших синів і доньок Церкви, й навіть безбожників; мир у цілому світі, а особливо в Палестині; мир між соціальними клясами; щоб убогі могли вижити з праці своїх рук та могли бути споможені іншими; мир в серцах, родинах, націях і державах; відвага у тих, що на спосіб мучеників терплять переслідування за справедливість; щоби вигнанці й полонені могли повернути до своїх країн; щоб терплячі були потішенні; щоб молодіж заховала чистоту та християнські чесноти й діставала добрий приклад від старших. Вкінці, Св. Отець желас усім ласки і благословення з небес.

8. *Усильне запрошення:* На закінченні своєї буллі Св. Отець просить вірних, щоби в якнайбільшому числі приходили до Риму, для позискання ювілейного відпustу. Він настас і заооччує всіх відвідати Вічне Місто, цю другу вітчину цілого християнства, де був похоронений Верховний Апостол, де гроби таких багатьох мучеників, де стільки святинь, прекрасних монументів давньої набожності, і де він, Св. Отець, спільній батько християн, чекає з простертими раменами на всіх своїх дітей, щоби пригорнути їх до своєго люблячого серця. Вірні повинні удаватися до Вічного Міста не для розривки, не для туристичної присмокти, але за прикладом наших предків-паломників, в дусі покуди зносити терпеливо труди і невигоди подорожі, тому що тут ходить про вартості не матеріальні, а вічні.

(Продовження слідує)

**) A.A.S., vol., XXXXI, 1949, стр. 259.

НАЙСТАРІШІ ПАМ'ЯТКИ УКРАЇНСЬКОГО РЕЛІГІЙНОГО МАЛЯРСТВА

(*S. Hordynsky—ANTIQUISSIMA MONUMENTA ARTIS
RELIGIOSAE PICTURALIS UKRAINICAE*)

EX historia constat iam s. IV-V christianismum notum fuisse in partibus meridionalibus Ukrainæ hodiernæ. Excavationes archæologicæ, institutæ in Korsun, antiqua Chersonæ, in lucem prodierunt vestigia circiter 30 ecclesiarum, quorum nunnnullæ sunt e s. IX. In ruinis illis nihil tamen remansit ex arte picturali.

Utique, musea quædam in Ukraina possidebant aliquot imagines e s. V-VI, sed monumenta illa picturalia non sunt manifestaciones artis ukrainicæ huius temporis, quia origo eorum est certe græca.

Sæculo X, cum introductione officiali christianismi in Ukraina, multæ construuntur Kioviae et alibi ecclesiæ, ita, ut initio s. XI visitatores extranei posunt loqui de centenis ecclesiis in sola civitate Kiovensi. Inter illa monumenta primum locum tenet famosa ecclesia Deiparæ, nota sub nomine "Desiatynna", constructa ab ipso Volodimiro Sancto. Omnes ecclesiæ illæ, sine dubio, ornatæ erant variis picturis, de quibus infeliciter practice nihil remansit. De numerosis picturis et imaginibus ipsius ecclesiæ "Desiatynna" remanserunt solum quædam particulæ picturarum in muro (fresque). Et hoc est antiquissimum vestigium artis religiosæ picturalis ukrainicæ. Secundum vestigium artis picturalis ukrainicæ huius temporis est imago S. Teclæ in ecclesia Salvatoris in Tchernyhiv. Duo monumenta illa indicant artem religiosam ukrainicam huius temporis fuisse sub influxu artis byzantynæ, cum firma expressione symbolismi.

ПРОБЛЕМА того, коли почалося християнське мистецтво, а зокрема малярство на території України—досить складна. Її не можна упрощувати так, як це зробив у своєму "Скороченому Курсі Українського Мистецтва" покійний Дмитро Антонович (Прага, 1923), якийуважав, що "фактично історія українського мистецтва починається приблизно рівночасно з документальною історією, себто разом з тим, як починається державне українське життя"—тобто в IX—X в. Це факт, що християнство на Русі-Україні стало державною релігією під кінець X в., але факт також те, що до того часу, і то на багато віков, були на території України численні мешканці—християни і що їх обряд мусів мати якісь матеріальні форми у виді оздоблених храмів, утварі, книг тощо. Коли ми приглянемось історії території над долішнім Дніпром, побачимо, що християнство провікало туди майже від самих своїх початків. Правда—ті початки лежать у сфері легенди,

Св. Сергій і Вакх.—Ікона V—VI С., давніше в збірках Київської Духовної Семінарії. Стиль цієї ікони нагадує фаюмські нагробні портрети, з пізньої грецько-єгипетської доби, виконані також енкавстикою.

але кожна легенда має свій почин у якомусь історичному випадку. Отак Літопис Временних літ нотує, хо апостол св. Андрій після проповідування в Синопі прибув до Корсуня (кол. грецький Херсонес на Криму) і подався до устя Дніпра, а звідтам горі рікою до місця, де сьогодні стоїть Київ, і прорік, що тут повстане “велике місто і Бог збудує багато церков.”

З IV-V в. маємо вже історичні дані про проникання християнства на територію України. Отак Евзебій з Цезарії († 340) нотує, що коли учні Христові подалися проповідувати нову віру, Скитія (так греки називали північне Причорномор'я) була призначена св. Андрієві. Це підтверджують і інші автори—Евхерій з Ліону (†449) і Епіфаній Кипрський. Ми не повинні забувати й того, що Скитія кілька разів згадується в Святому Письмі. В кожному разі в районі долішнього Дніпра вже від перших віків нашої ери були численні християни, переважно греки, звязані з Мізією (Болгарія), де вже за цісаря Діоклесіяна під кінець III в. існував єпископський престіл у Томі. Церковні письменники III-V в., як Тертуліян (†240), Атанасій Александрійський (†373), св. Іван Христостом (†405) і Єронім (†420) уважали Скитію і Сарматію крайнами частинно вже християнськими. (Акад. Б. Греков: Культура Київської Русі).

Отже, християнської культури на території України не можна ніяк починати Х-им віком. Навіть велика апостольсько-культурна діяльність св. Кирила і Методія була тут випереджена, бо, як нотує біограф св. Кирила, він під час свого побуту в Корсуні уже бачив Євангелію і Псалтир у руській мові. Але для нас цей переклад—одна велика загадка.

Всі ті факти творять незвичайно цікавий комплекс,—вони доказують, що офіційне введення християнства на Русі-Україні було не початком, а завершенням великого релігійно-культурного процесу. Величаві будови Києва, Чернігова, Переяслава і інших міст виросли не як імпортоване насадження іншої—тут візантійської—культури, а мали за собою вже довговікове підґрунтя. В Корсуні-Херсоні, відкопано досі до 30 руїн різних храмів, з яких деякі походять з IV. в. Деякі з них храмів були славні в цілому тодішньому християнському світі своїми мощами святих—Созонта, Клиmentа та гробом папи Мартина I. Також численні храми відомі і в Керчі (кол. Пантикапея), Теодозії і ін. містах Причорномор'я. Тут скрізь знайдено багато християнських мистецьких пам'яток, починаючи з IV. в. Проте, збереглися тільки речі з тривалого матеріалу—металю, каменю. Зрозуміло, що з мистецтва такого делікатного, як мальство, серед руїн зрівняніх з землею храмів нічого, крім слідів, що воно існувало, не могло зберегтися до наших днів.

Правда, музеї України мали деяку скількість ікон з доби V—VI в.,—але ми не маємо ніяких даних уважати їх творами місцевого мистецтва. Їхнє південне походження безсумнівне, зрештою, літописи часто згадують про те, що такі ікони привозено, напр., літопис нотує, що кн. Володимир прикрасив церкву св. Богородиці в Києві (Десятинну) іконами, які привіз з Корсуня. Але одночасно мусіло існувати вже в X. в. і місцеве релігійне

СВ. ТЕКЛЯ.

Фреска в церкві Св. Спаса в Чернігові
(1024).

Фрагмент обличчя Святого. З фресок Десятинної церкви в Києві. Кінець Х. с.

малярство, бо який, навіть найбільший імпорт міг заповнити сотні церков самого Києва? Німецький єпископ Тітмар Мерзебурський (†1018) бачив у Києві 300 церков, а саксонець Адам з Бремену начисляє їх—700. Очевидно, це були церкви майже виключно дерев'яні, але й вони, і то ще більш від муріваних, мусіли бути чимсь прикрашені. З муріваних храмів домонгольської доби (1240) відомі нам у Києві 12. церков, у Чернігові 8. та по кілька в інших містах. В кожному разі, ще до офіційного приняття християнства, 988, у Києві вже були церкви: згадані в літописах церква св. Миколи, 882, і церква св. Іллі з половини Х. в.

З величезної скількості мистецьких творів, що мусіли прикрашати всі ті храми, фактично залишилося небагато—серед тих безнастаних наїздів, що їх зазнала Київська держава, більш залишився й не могло. З усіх мозаїк і малярства величавої 25-ібанової церкви св. Богородиці (Десятинної), збудованої св. Володимиром, залишилося дослівно кілька невеличких обламків покритої фрескою стіни: серед них немає не то якоєсь цілої фігури, а й цілого обличчя. А проте, й ті невеличкі обламки представляють для нас незвичайну цінність—і історичну, і релігійну, і мистецьку. Це, безперечно, найстарші зразки нашого малярства, що збереглися і які можемо хронологічно визначити. Навіть з таких малих фрагментів можна докладно визначити стилеві риси мистецтва того часу. Звертає увагу передусім класичний тип обличчя з досконало обрисованими рисами і повними виразу очима. Тут яскраво проявляється характер пізньогелленського мистецтва, ще багатого духом свого великого минулого. Другим хронологічно твором, що зберігся, є малюнок св. Теклі з церкви Чернігівського Спаса, закладеної 1024. В цьому малюнку особливу увагу звертає фрескова техніка, дуже близька до енкавстики (малювання розтопленим воском, змішаним з фарбою), якою виконано ікону св. Сергія і Вакха з VI. в. Це доказує, що голова св. Теклі—зразок того, як виглядало давніше наше, так сказати—архаїчне, малярство. Але говорити про саму техніку, стиль—мало. В обох творах—фрагменті з Десятинної церкви і голові св. Теклі—особливу увагу звертає глибокий вираз одуховлених облич, з широко розкритими очима і наче позасвітним поглядом, що майже гіпнотизує свою силою. В тих палаючих поглядах (особливо св. Теклі) релігійне почуття мистців знайшло свій безпосередній глибокий вислів—вони хотіли зобразити щось, що було б ірреальне, містичне, піднесене до неземної святості.

Оба згадані твори мають все право і дані вважати найстаршими збереженими зразками християнського малярства, що повстало на Україні. Їх ділить тільки кілька досятків років від тієї доби мистецтва, що виявила себе мозаїками і фресками в храмах св. Софії, церкві св. Димитра (відомій під назвою Золотоверхого Михайлівського монастиря, висадженого большевиками 1936), церкві св. Кирила та інших знаменитих будовах Києва. Там виробився і розцвів той український візантійський стиль, що дав мистецький характер нашому обрядові до наших днів.

МОЛИТВА Й СВЯЩЕНИК⁽¹⁾

(R. Chomiak, C.Ss.R.—ORATIO IN VITA SACERDOTIS)

Oratio necessaria est ad salutem perfectionemque uniuscuisque hominis. Pro sacerdote tamen oratio est magis necessaria quam pro quocumque alio.

СЕРЕД бурхливих ниніших часів, де многі віддають увесь свій час й сили зовнішній праці, а внутрішнє життя маловажать, вважаю, що буде хосенним вказати на конечність молитви для успішної праці для себе, народу й Церкви.

Потреба молитви основується на потребі дійствуючої ласки. Це правда св. віри, що без тієї ласки ми абсолютно не можемо спасти себе, й тим більше не можемо дійти до совершенства. Це загальний закон, що дійствуєща ласка є конечна до кожного надприродного діла тому, що має бути відношення (пропорція) між наслідком і його принципом. На приклад, колиходить про навернення, себто перехід із гріха до стану ласки, ми потребуємо дійствуючої ласки, щоб збудити приготовляючі акти віри, надії, любови, покути, а навіть до самого початку віри, себто до цего побожного вірування, що є першим кроком у тім наверненні. Це також через дійствуєчу ласку, що ми видержуємо в добрім в часі нашого життя й останою в нім до хвилини смерті. А щоб цого доконати:

1. Треба опертись *покусам*, що напастиуть навіть праведних, й котрі часом є так сильні й триваючі, що ми не можемо опертись їм без Божої помочі. Тому сам Господь Ісус Христос поручає своїм апостолам, навіть після Тайної Вечері, чувати й молитись, то значить уповати не тільки на свої власні сили, але на ласку, щоб не впасти в спокусу (2).

2. Що більше треба виповнити всі свої обов'язки, а енергічне та постійне зусилля, що його те виповнення вимагає не може відбутись без помочі ласки: цей, що почав у нас діло совершенства, може один допровадити до

(1) Гл. СВ. АЛЬФОНС ЛІГОРІЙ: *Молитва яко могуче средство до спасения душі*, Жовква, 1913.

ST. ALPHONSUS DE LIGUORI, *Dignity and Duties of the Priest, or Selva*, Brooklyn, N.Y., 1927.

DOM J. B. CHAUTARD, O.C.S.O., *The Soul of the Apostolate*, Gethsemani, Kent., 1946.

A. TANQUEREY, S.S., *Précis de Théologie Ascétique et Mystique*, Paris, 1946.

(2) *Mm.* 26, 41.

доброго кінця (3); Бог всякої ласки, що посыпав нас до своєї вічної слави в Христі Ісусі, він, коли трохи потерпимо, удосконалить нас, укрілить, зміцнить і утвердить (4).

Однаке це передовсім відноситься до *кінцевого витривання в добрім*, що є *окремим і великим* даром Божим (5): померти в стані ласки, мимо всіх спокус, що напастиють нас в останній хвилі, абоувільнитись від цих боротьб через легку, або наглу смерть, коли людина вмирає в Господі, це, по словам Соборів, ласка ласк, котрої ніхто не може забагато просити, котрої, стисло говорячи, не можна вислужити, але котру можна осiąгнути через молитву та вірну співирацю з ласкою (6).

А коли хоче не тільки в добрім витривати, але кожного дня зростати в совершенстві, уникати *повседневні добровільні гріхи* та зменшити число напівдобровільних гріхів, чи ж іще більше не треба числити на ласку Божу? Твердити, що можемо довгий час жити без поповнення якоїсь провини, що здержує наш духовний поступ, це противитись досвідові найкращих душ, що гірко викидають собі упадки, це противорічти св. апостолові Іванові, що каже: “*Коли кажемо, що не маємо гріха, обманюємо самих себе й нема в нас правди*” (7); це противитись Тридент. Соборові, що осуджує тих, що кажуть, що усправедливлений чоловік може, протягом усего свого життя, уникати повседневні гріхи без окремого привілею Божого (8).

Із нас самих, хоч як добре вживали б ми свободної волі, ми не можемо ні навернутися, ні витривати довгий час в ласці, ні передовсім в добрім витривати до смерті: “...без мене, каже Ісус Христос, не можете робити нічого (9) ...не, щоб ми були спосібні подумати що від себе, мов від себе, а наша спосібність від Бога (10)... це Бог розбуджує в вас і хотіння й виконання по уподобанню (11)”.

З виїмком *першої ласки*, що її Господь Бог дає *даром* кожній людині, хоч Його о неї не просила, тому що вона є самою основою молитви, це постійна правда, що *молитва є звичайним, успішним і загальним середником*, через котрий Бог хоче, щоб ми одержали всі дійствуючі ласки. І тому Ісус Христос так часто говорить про потребу молитви, щоб одержати ласку: “*Прощіть і дасться вам; шукайте й найдете; стукайте й відчиниться вам, бо кожний, хто просить, одержує; і хто шукає, находить; і тому, що стукає,*

(3) *Филип.*, 1, 6.

(4) *1. Петр.*, 5, 10.

(5) *Трид. Соб.*, сес. 6, розд. 16, кан. 16, 22, 23..

DENZINGER—BANNWART, *Enchiridion Symbolorum*, 826, 832, 833.

(6) S. AUGUST., *De dono persev.*, 6, 10, R. DE JOURNEL, *Enchiridion Patristicum*, 1993.

(7) *1. Ів.*, 1. 8.

(8) сес. 6, кан. 23, D. B. 833.

(9) *Ів.* 15, 5.

(10) *2. Кор.* 3, 5.

(11) *Филип.* 2, 13.

відчиняє (12). Це так іначе б Ісус казав, додають ті, що пояснюють св. Письмо, коли не будете просити, не дістанете, коли не будете шукати, ви не знайдете. Ту потребу молитви Ісус Христос пригадув передовсім, коли ходить, щоб опертися спокусі: “чувайте й моліться, щоб не спасти в спокусу. Дух бодрій та тіло немічне (13).” З того заключає св. Тома, що все уловання, що не основується на молитві є зарозумілістю; бо Господь Бог, що по справедливості не є зобов'язаний давати нам своєї ласки, зобов'язався дати її нам тільки залежно від молитви. Без сумніву Він знає наші духовні потреби, хоча б ми їх Йому не представляли; однаке Він хоче, щоб наші молитви були тою рушійною силою, що зворушує Його милосердя та вкінці, щоб ми узнали Його як Творця наших дібр (14).

Тридентський Собор, принимаючи за свою науку твердження св. Августини, каже нам, що Господь Бог не приказує нічого неможливого, однаке приказуючи, упоминає нас робити те, що можемо й просити о те, чого не можемо зробити й Він нам поможе свою ласкою (15). Собор очевидно припускає, що є річи, що їх неможливо виконати без молитви. І тому сам Господь Бог поручив нам молитву як конечний середник, щоб одержати те, чого бажаємо; бо справді є річи, що їх неможливо одержати лише за Божою поміччю (16).

Священикові, більш ніж кому іншому, є потрібна молитва.

Молитва є конечна кожній людині, що хоче спастися й удосконалити себе. Вона одна дає нам те живе й практичне світло, що становить духа віри й без котрого не має християнського життя. Сердечна молитва дає натхнення нашим просябам, що йдуть аж до престолу Божого й одержують ласки тому, що ті просяби не є пустими словами, висказаними устами, але є висловом нашої душі, що є переконана про свою нужду та з глибини душі кличе до Бога о поміч.

Священик не тільки має спастися й освятити себе, але ще має віддати себе спасенні й освяченіні других людей (17). Священикові потрібно великої досконалості, бо ж він є поставлений на високій горі священства, як приклад до наслідування (18).— Горе Йому, коли його діла противорічати його словам: нарід буде наслідувати його діла, а погорджувати його словами.

Більш ніж хто інший, священик повинен бути мужем молитви. У його нарід має знайти правдиве світло, знання святих (19), що провадить душі

(12) *Mт.* 7, 7-8.

(13) *Mт.* 26, 41.

(14) *Sum. Theo.*, IIa—Ilae, q. 83, a. 2, ad. 3.

(15) *Сес.* 6., роз. ii. D. B. 804.

(16) *Трид. Катех.* Часть 4, розд. 1, число 3.

(17) *Mт.* 4, 19.

(18) *Mт.* 5, 13-14; 1. *Кор.* 4, 15.

(19) *Mт.* 11, 28; *Ie.* 17, 19.

дорогою чеснот й веде їх до Бога. Тє знання є передовсім надприродне, воно є більш ділом Божим, ніж овочем наших зусиль; його черпається більш у розмові з Богом, ніж у науці; а коли знаходимо його укритим у св. Письмі й творах святих, то тільки через діяння дійствутої маски можемо Його зрозуміти та пійняти так, щоб воно стало правилом нашого постуровання.

Священик має збудити в сердцах людей божі чувства: відрвання від дібр цього світу, обрідження до гріха та гарячу любов до Бога (20). Як же він зможе другим передати ті чувства, коли їх сам не має. А де набуде їх як не в розмові з Богом?

В очах людей священик має бути надприродним чоловіком (21). І щоб міг сповнити діло Боже, він ним має бути перейнятий в усіх своїх гадках, бажаннях, словах, ділах та підприйняттях. І знова як священик стане надприродним чоловіком як не через совершенну злуку з Богом, що здійснюється через сердечну молитву?

Без молитви праця священика буде безплідна.

Священик без молитви буде старатись уходити за післанця Божого, та як такий буде старатись проповідати. Однаке коли ж він просив у Господа того, що має голосити народові в Його імені? Коли ж він старався перейнятись Божими гадками, щоб не зрадити Його перед душами? На жаль! він подасть як слово Боже видумки своєї уяви, або винаходи своєї гордості, бажаючи осягнути пусті похвали. І стягне на себе отсі гострі слова пророка: “Так говорить Господь Бог: горе пророкам безумним, що йдуть за власним умом, а нічого не бачуть! Вони не обводять муром дому Ізраїлевого, щоб стояти твердо в бою, як настане день Господень! Вони мають пусті видіння та й проголошують неправду, говорячи: сказав Господь, а Господь їх не посилав, та й ще надіються, що їх слово сповниться!” (22).

А навіть коли б священик не знівечив своєї праці безумними навчаннями, що нажаль лучається, коли б він тільки повтор'яв здорову науку своїх учителів, коли ж нею не перейметься в молитві, чи ж не стане тою мідлю звіняю, тим кимвалом бренячим (23), що б'є в воздух і видає пустий звук, але не спричиняє жодного переконання й зворушення в душах? Яка ж велика різниця між священиком, що йде проповідати тільки тоді, коли просив у Бога світла й сили вірно сповнити своє боже завдання й тим, що ще кілька хвилин передтим розсівався забавою та пустим балаканням!

Так само буде в сповіdalниці. Без молитви сповідник буде позбавлений Божої помочі в виконанні найтяжчого й найнебезпечнішого свого завдання.

(20) *Тит. 1, 7-9.*

(21) *1. Тим. 6, 11-12.*

(22) *Езек. 13, 3-6.*

(23) *Іл. Кор. 13, 1.*

Він буде поступати під впливом природного духа, що в тім случаю особливо є страшним. Тим чином священик легко дійде до того, що замість помагати душам, він буде їм шкодити; бо ж народ буде під враженням, а навіть буде згіршений священиком, що своїм противним моведенням заперечує свої слова, свою науку.

Противно, коли священик є мужем молитви, з успіхом сповняє діло свого Учителя.

Священик, перейнятий духом молитви, є подібний до Мойсея, що сходячи з гори Синай, був опромінений божим світлом. Все свідчить, що він пристає з Богом: його постава, його обличчя, його слова, й його тон. Нарід не помилляється: він відчуває приявність правдивого Божого служителя. Можливо, що цей правдивий апостол не скаже нічого надзвичайногоЯ не виявить бесідничого таланту, але виявить серце, інтимно злучене з Богом! Відразу можна спостерегти, що він забуває себе, а думас тільки про Божі «прави та справи душ, що їх хоче спасті! Його слова проникають серця, приносячи їм світло віри, надії, любови, жалю й поправи. Чи ж много разів не видно було того в святого пароха з Арс, що без великих людських середників, однаке перейнятий божим запалом, зворушував найтвердині серця, виrivав їх з кайдан гріха та навертав їх до Бога! Ідім слідом Ісуса Христа, нашого первосвященика та всіх правдивих його служителів. Станьмо мужами молитви! Через неї спасемо й освятивмо себе й наш український народ та утвердимо нашу святу Церкву!

ВСЯЧИНА — ХРОНІКА

VARIA — CHRONICA

Срібний Ювілей Єпископства (1924-1949) Експеленції Кир Константина Богачевського, Ординарія й Апостольського Екзарха українців католиків візантійського обряду в Злучених Державах Америки, вшанували американські українці надзвичайними торжествами в Стемфорді 25-26. червня, в Філадельфії 30. жовтня та інших осередках.

25. літ єпископства Кир Константина, де час тяжкої його праці для добра св. Церкви й нашого українського народу. Ювілятові-Владиці наш український народ в Америці завдачус здисципліновання Церкви, понад 50 цілодennих парохіальних шкіл, п'ять гайськулів, три Каледжі, малий семінар у Стемфорді й великий Семінар ім. св. свящ. Йосафата в Вашінгтоні, Музей і бібліотеку українознавства в Стемфорді, українську католицьку пресу, три монаші Чини й чотири Жіночі Згromадження.

Др. О. Є. Гарасим, промовляючи на ювілейному концерті в Філадельфії, сказав, що не тільки хилимо голову перед Владикою, не тільки дякуємо Йому за многі культурні й народні інституції, але також ставимо Його діяльність як приклад, гідний наслідування. Ось кілька вийнятків⁽¹⁾ із тієї промови:

“Вичисленими народньо-культурними надбаннями наш Ювілят підносить українську спільноту до рівня найбільших тутешніх національних груп.

“Сьогодні кожний американський українець має повне право гордитись тим, що передовсім завдяки невсипущій праці Кир Константина українська спільнота в Америці вже дозріла в великій своїй частині до ще більших завдань.

“Хай життя нашого Владики-Ювілята буде нам усім шляхетним прикладом, як треба вірно й віддано служити Божій Правді, прадінній нашій католицькій Церкві й нашему народові.”

У ювілейних торжествах у Стемфорді взяв участь Апостольський Делегат із Вашінгтону Експеленція Кир А. Чіконіяні й виголосив проповідь. Щобільше сам Христовий Намісник, Папа Пій XII. переслав Дорогому Ювілятові відручне письмо, в котрім висказує свою радість з нагоди цього Ювілею. Вказуючи на заслуги Єпископа-Ювілята, вселенський Архиєрей пише: Достойний Брате, Ти все показав себе чуйним і ревним пастирем, не щадив ані трудів, ані праці, щоб лиш спосіб життя й обичай Твоїх вірних, під проводом клеру, годилися чимраз то більше з євангельською науковою. Передовсім заснований духовний семінар, релігійні згromадження, що Ти іх

(1) *Шлях*, Філадельфія, Па., 1949, ч. 46, стор. 10.

оснував і вивінував на те, щоб підпомагати в праці в Екзархаті, а даліше многошкіл і інші харитативні заведення вміло засновані, вкінці стільки ж тої самої нації скитальців, які залишивши рідний край, завдяки Тобі знайшли сталий осідок і щедру поміч на примусовім вигнанні, все те є величавим пам'ятником Твоєї пастирської дбайливості й прегарної щедрості.”

Святіший Отець кінчить свого листа сердечними побажаннями для Владики-Ювілята. Із желаннями Апостольської Столиці й українців Америки та інших країв, ми лучимо наші побажання й молитви, щоб Всешишній кріпив здоровлям Преосвященного Ювілята на многі й благі літа!

Дні 14. липня, 1949 р. минуло 20 років як ВПреосв. Кир Василій, Володимир Ладика, Ч.С.В. зістав висв'ячений на Єпископа українців католиків Канади.

Кожний дійсний син України глядить із вдоволенням на 20-річчя архипастирської діяльності Кир Василія. Цілі ряди величавих українських церквів, нові українські інституції, виховавчі заведення для молоді, починення й поширення української преси, численні українські монастири, велике число ревних священиків, душпастирів і місіонарів із своїм батьком, начальним пастирем, Ексцептенцю Кир Василієм так скріпили становище нашої української католицької Церкви в Канаді, що Апостольська Столиця в 1948 р. поділила одиноку нашу дієцезію на три окремі екзархати-дієцезії та збільшила український католицький Єпископат у Канаді до чотирьох єпархів. З цієї нагоди Христовий Намісник, Папа Пій XII. висловив особливе признання великому єпископові нашої Церкви в Канаді, піднісши Його до стану й гідності Архиєпископа. З нагоди 20 річчя архипастирських праць і трудів Кир Василія українські серця до глибини перейняті чувствами вдячності й любові! Із наших уст несеться перед престолом Всешишнього молитва: Боже, благослови нашого найдорожчого Архипастиря якнайобильнішими ласками; кріпи Його сили, щоб провадив нами на многі й благі літа!

Дні 20. жовтня, 1949 р. минуло 20 літ від хвилі, коли Ексцептенція Кир Іван Бучко, Апостольський Візитатор для українців католиків Західної Європи, був висвячений на Єпископа-Помічника Іх Ексцептенції Митрополита Кир Андрея Шептицького. Від того часу молодий Єпископ гідно вступав у сліди галицького Митрополита.

Наради⁽²⁾, з'їзди, комісії, апостольські візитациі та різні поїздки, муравлина щоденна праця в мурах св. Юра й праця поза ними, оборона вірних, пасифікованих західним окупантам, спільній протест проти гнету й зумисного виголоджування братів за Збручем, організація першого українського

(2) Отсі й наступні стрічки подаємо за Християнським Голосом з 30. X. 1949. Р. I. ч. 43, Мюнхен.

паломництва до Лурд в 1930 р., величавого здвигу у Львові 1933 р. під гаслом “Українська молодь Христові” та паломництво на Евхаристійний Конгрес до Будапешту в 1938 р., все це виповнює 10-ть передвосених років невтомної праці Владики в Краю, праці, що з'єднала Йому любов своїх вірних, але й стягнула ударі з боку тодіших властів імущих на З.У.З., які з вдоволенням прийняли виїзд Преосвященного Владики 1939 р. на візитaciю Південної Америки.

Виїзд цей заховав нам единого нашого єпарха в Європі на волі, що тому 10-ть років почав новий етап своєї архіпастирської праці, на початку якої перепливав моря й океан, щоб відвідати й потішити наші громади в Аргентині, Бразилії С.П.А., де на короткий час стає помічником у праці єпископа Константина Богачевського. Уже в часі II-ої світової війни вverteається до Європи та осідає в Римі. По забороні німців не зміг вернутись наш Владика до улюблена Львова й був змушений, наше щастя, залишивши у Римі, стаючи по війні Апостольським Візитатором для українців у Західній Європі.

Оборона емігрантів, а головно наших вояків перед насильною репатріацією, часті інтервенції в Римі та поїздка й відвідини церковних і світських достойників та своєї пастви в Англії, Франції, Люксембургу, Бельгії, Голландії, Данії, Німеччині, Австрії та Швайцарії, організація церковного життя українців католиків у цих краях, апостольські візитації, пастирські послання й величезна переписка—понад 50 томів—регистрів—з тими, що в Нього шукають помочі, поради й потіхи, харитативна праця в покликанім Ним до життя У.Д.К. в Італії та матеріальна поміч різним установам і приватним особам в різних краях своєго терену діяльності, без огляду на територіальні й соціальні походження та віровизнання, все ця нашему загалові відома, а ще більш невідома праця, ціле наставлення Владики бути за взором св. Апостола “всім для всіх”!

З нагоди 20-літнього Ювілею Єпископства Преосвященного Івана, Президія Центрального Представництва Української Еміграції в Німеччині пише: Складаємо найсердечніші ґратуляції та побажання Вашій Ексцепленції, Великому Українцеві-Патріотові, що серед найтяжчих обставин та примусової репатріації зумів при допомозі Св. Апостольського Престолу оборонити правно нашу еміграцію без різниці віровизнання від заглади, яка загрожувала нам від червоної Москви.

З великою радістю палають серця українців, що Боже Провидіння післало й зберегло нам Вас, Князю Української Католицької Церкви.

З особливим підкресленням складаємо нашу ширу подяку Вашій Ексцепленції за врятування бувших стрільців нашої дивізії “Галичина” та за щедру моральну й матеріальну допомогу українцям скитальцям без різниці віровизнання. Ваша допомогова акція охопила всі ділянки нашого скитальчого життя, культуру, мистецтво та всі освітні здобутки.

З стієї самої нагоди Проф. Др. Юрій Панайко, ректор У.В.У. пише: Достойний Владика є для нас зразком християнської любові, а Його праця

її заслуги набули свою далекосягливістю історичного значення та висунули Його на чільне місце в історії Української Католицької Церкви та в історії українського народу.

Своїм світлим заступництвом перед Апостольським Престолом у Римі та перед великим приятелем українського народу його культури, Іх Еміненцією кардиналом Тіссераном, керманичем Святої Конгрегації для Східної Церкви, здобув Його Ексцепція Єпископ Бучко вдячність і любов розсіяних по всіх континентах українців, і зокрема пошану й віданість українського наукового світу.

Нехай Христос Цар благословить працю й жертву Ювілята-єпископа та збереже Його на многі й благі літа!

Перший Конгрес Українців Католиків Східної Канади.

В Торонті, Онтаріо, 8, 9 і 10. жовтня, 1949 р. відбувся Перший Конгрес Українців Католиків Східної Канади, що пройшов з повним успіхом. Конгрес розпочався в суботу 8. жовтня святочним відкриттям Преосв. Ізидора Борецького, Єпископа ординарія Східної Канади. Конгрес поклав основи під Католицьку Акцію, створивши її центральну управу. Її завдання лежать в першу чергу в діяності українського шкільництва (дошкілля, рідна школа, її українські сепаратні школи) та розвитку українського економічного життя в Канаді (Кредитові спілки й кооперація). В резолюціях Конгресу між іншим, висказано гострий протест проти переслідування української католицької Церкви в Україні та висловлено шире привітання У.П.А., що бореться за національне українське визволення як і в обороні християнства. За старанням Іх Ексцепції Кир Ізидора з днем 8. жовтня, 1949 р. почав виходити в Торонті український католицький тижневик: *Наша Мета*. Для приміщення видавництва Нашої Мети за старанням Преосв. Ізидора закуплено в Торонті при вул. Чирч, 550, великий і гарний дім, три поверхову каменицю, де поміщено друкарню, книгарню, адміністрацію та редакцію Нашої Мети. Отсей дім стане новим українським культурним осередком, що довкруги нього згуртуються многі українські католицькі установи, які досі не мали власних домівок.

Срібний Ювілей Піттсбургської Дієцезії в Злучених Державах.

В дніх від 3-5. вересня, 1949 греко-католицька дієцезія закарпатських русинів в Злучених Державах дуже торжественно святкувала 25-річчя свого існування. Повстала вона 1924 р. Першим її єпископом-ординарієм був Преосв. Василій Такач, що помер 15. травня, 1948 р.

Ювілейні торжества відбулися на горі св. Макріни в Юніонставн, Па., де знаходитьться матірний дім карпаторуських сестер Чина св. Василія Великого. На цій горі знаходиться чудотворна ікона Матері Божої Неустанної Помочі, що її дарував Сестрам Христовий Намісник, св. Отець Папа Пій XI. в 1935 р.

На цей ювілей з'їхалися закарпатські русини з різних сторін Америки

в дуже великому числі; як подавали часописи було 50,000 прочан і поверх 75 священиків, що сповідали й причащали людей, які масово горнулися до св. Тайн.

Ювілейними торжествами проводив їх Ексцепенція Кир Даниїл Іванцьо, Епископ ординарій пітсбургської дієцезії. При кінці ювілею була архієрейська Служба Божа, під час котрої Преосвящений Іванцьо посвятив цілу дієцезію Матері Божій.

З нагоди ювілею Преосв. Іванцьо розпочав кампанію за збіркою одного мілійона доларів на будову нової величавої катедри, що буде збудована в Пітсбургу й буде величавий пам'ятник візантійської архітектури.

o. P. X., Ч.Н.І.

РУХ З'ЄДИНЕННЯ ЦЕРКОВІ КАТОЛИКИ КАНАДИ

НЕОБХІДНІСТЬ запіznати ширші круги з істnуючим станом в краях за "залізною заслоною," а зокрема з положенням нез'єдинених християн примушує чолових людей в краях Західної Європи над тим призадуматися та творити інституції, які мають за завдання приходити з допомогою необізнаному загалові та подавати образ дійсного стану річи й зближувати людей між собою. Католицький світ, в першій мірі, має перед очима релігійне положення тих народів, що найшлися в границях СССР.

Дійсність, що заістнуvalа від більше чим 30 літ є обуслонована не лише економічно-господарським станом, на неї ще вплинули психологічно-філософічні чинники. Релігійно-церковне життя різних народів червить російське православ'я. Воно було тісно зв'язане з державним устроєм Росії. Побіда Петра Великого над Карлом шведським і українським гетьманом Мазепою в бою під Полтавою 1709 року прipechatала не лише політичну незалежність України але теж піддала нашу Церкву під безпосередній вплив московського православ'я.

Однак, на протязі нашої історії українські церковні ієрархи мали більші чи менші зв'язки з Апостольською Столицею та старалися оминати впливів Царгороду чи зазіхань Москви. Однаке не завжди можна було здійснювати унійні намагання. Подібна доля зустріла теж наших сусідів білорусинів.

По закінченні першої світової війни серед католиків зах. Європи зросло зацікавлення нез'єдиненою Церквою. В великій мірі, за старанням львівського Митрополита Кира Андрея, повстають установи, що мають за ціль допомогти пізнати той нез'єдинений Схід, щоб здійсnilося "да всі єдино будуть." Апостольська Столиця докладала всіх зусиль, подаючи руку до церковного поєднання.

Такі інституції повстають в Німеччині, Швейцарії, Франції, Бельгії, Голландії. Відбуваються унійні з'їзди в Велеграді, Пінську, тощо, на яких

визначні католицькі науковці студіють питання з'єднення Східної Нез'єдненої Церкви з Римським Престолом. В цих працях відиграють велику роль ієрархи української католицької Церкви, як Митрополит Кир Андрей, Владика Кир Николай Чарнецький, наші вчені богослови: о. др. А. Іщак, о. др. Й. Сліпий, ректор Богословської Академії у Львові й теперішній Митрополит-Мученик. Однаке праці таких з'їздів чи інституцій не мали на цілі виключно студіювати питання української Церкви; вони займалися й іншими народами, як білорусини, росіяни чи інші, бо ціллю є привести до одної католицької Церкви всіх християн, які через різні обставини не мають ще змоги пізнати світла Правди.

Передвоєнна і післявоєнна діяльність за з'єднення Церков, чи зі запізнанням широких кругів з цілим рядом проблем, що насуваються при розгляді того питання, дала позитивні висліди, що наявно бачилося.

І недавно в Канаді, перед кількома місяцями, при католицькому центрі університету в Оттаві повстав подібний рух. Він взяв собі за ціль запізнати канадських католиків з положенням християн в Росії. Побуваючи в Оттаві ми мали нагоду безпосередньо зустрінутися з його ініціаторами та довідатися багато цікавого, з чим бажаємо поділитися з українським загалом. Ініціатива гарна й треба тільки заохотити до дальнього продовжування наміченого плану. Коротко подамо, яку має ціль новоповсталий рух, а пізніше замітимо, що на нашу скромну думку було б побажане до нього долучити, щоб осiąгнути кращі результати.

Організатори цього руху назвали його рухом *Про Руссія*, або за Росію, однаке як нас запевняли довший час, шукали за відповідною назвою й ім, в добрій вірі, видавалось, що така назва буде найбільше відповідати, хоч тепер вони бачать, що це завузьке та одностороннє.

Рух *Про Руссія* виключно духовного й інтелектуального порядку. Він не має й не думас мати ніякого економічного чи політичного відношення... Це виключно рух братерства християнських народів, що живуть поза Росією, з 200 міліонами братів, які відділилися через нещасні історичні обставини на зло для себе і цілого світа." Це одна з програмових точок. Ця співпраця має довести до духовної обнови Росії, а дальнє вплинути на запанування миру в світі та здобуття цілої Азії правдивому Богові.

Середником в осягненні цілі має послужити молитва, покута й студії над Росією. Ініціатори хотять впогти в своїх читачів переконання, що між Росією а комунізмом слід переводити основні різниці, бо "правдива" Росія не має нічого спільногого з істнуючим станом. Останнім засобом у цій праці має бути різногранна допомога вчорашнім скитальцям з країни "поза залізною заслоною," що найшли тепер нову свою вітчизну в гостинній Канаді. Дивізою руху є воскресне поздоровлення, дороге всім християнам східного обряду, Христос Воскресе. Ідеї ці розповсюджуються при помочі помножуваних на цикльостилі статей, які висилається по різних національних і регіональних редакціях. Дотепер вийшло вже 5-ть таких статей, а їх автором є др. Петро Павлович Іванов.

Однаке читуючи ці статті бачиться в них певне необзанайомлення з проблематикою народів, що жили в б. російській імперії, мають свої традиції, окремішну культуру, історію, релігійні й політичні змагання. Воно в першій мірі відноситься до нас українців і наших братів білорусинів. Не в ім'я полеміки чи злорадності, а противно доброзичливості і бажання рівнож послужити добру й гарному розвоєві новотвору ми коротко подамо наші завваги. Робимо це в добрій вірі, що ініціатори візьмуть їх до уваги та в дальшій праці, коли хотять числити на успіх і не хотять викликувати незадовілля, оминуть деяких основних помилок.

Кожний робить велику похибку, ідентифікуючи мешканців б. царської імперії з росіянами. І так н. пр. українці, живучи в границях Росії ніколи не вважали себе за росіян і їх не можна включувати в т. зв. російський 200 міліоновий круг. Деякі давніші російські історики, йдучи за імперіалістичними замірами своїх володарів старалися інформувати в своїх публікаціях чужинецький світ, що українці чи біло-руси не є окремішим народом, не мають своєї історії й традиції. Тепер опрокидувати таке становище являється смішним і було б недопільною витратою часу присв'ячувати тому місце. Др. П. Іванов робить цілий ряд недотягнень, йдучи за старою російською школою, включаючи історію України в загально-російський орбіт, починаючи вже від моменту хрещення України Великим Володимиром. Він тримається втертого твердження, що св. Володимир це російський князь, який охрестив свій народ, приймаючи віру з Візантії. А чи др. Іванов про болгарські впливи нічого не знає?! Він влучно зазначує, що київські князі йшли "рука в руку" з Римом, однаке не забуваймо, що в той час ніякого російського центру не було. Щойно пізніше російські історики, шукаючи за традицією та творячи "тисячелітній міт" старалися забрати українському народові його цінності й в той спосіб збагачувати свою історію. Подібні завваги можна було б зробити і в інших місцях його виводів. Та входити в глибшу полеміку не вважаємо за потрібне.

Організатори нового руху, по певній ревізії своїх ідей та ширшому охопленні проблематики, можуть числитися з успіхами. Напевно ім буде потрібно співпраці з чоловими представниками інших народів, співдіяння й різногранного наслідування історичних фактів у їх правдивому свіtlі. В противному разі повторяться давні блуди, що поглиблять прогалини, а цього ніяк не потрібно. При добрій волі всього того можна оминути. Питання, якими цікавляться оттавські ініціатори, мають свою чисельну, розроблену літературу, видану в новіших часах на різних мовах і з якої можна єбильно користати. Ми впевнені, що теж українські католицькі історики, які опинилися тепер в Канаді чи США, ба навіть ті, які ще є в Європі доложуть своїх рук до гарного діла. Католикам мусить просвічувати дівіза, що в Церкві Христовій має панувати мир Христовий.

Богдан Казимира.

КАНАДІЙСЬКИЙ ВІДДІЛ НТШ.

ПЕРЕВАЖАЮЧА більшість українських науковців, що опинилися на скитальнині, гуртується довкруги найстаршої української наукової установи, якою являється Наукове Товариство ім. Шевченка. Його головний осідок є в Мюнхені, з відділами для США в Нью Йорку та Канади в Торонто.

Головною ціллю Т-ва є зберегти наш науковий нарибок, допомогти розвоювати української науки, головно в тих галузях, які не можуть належно проявлятися на Рідних Землях, зберігати надбання української духової й матеріальної культури й репрезентувати українську науку перед чужинецьким науковим світом.

НТШ повстало в 1873 році за старанням О. Кониського, а його фінансовою базою стала друкарня, яка від 1880 року друкувала українські шкільні книжки та австрійські соймові видання українською мовою. 1894 р. приїздить до Львова М. Грушевський й Т-во починає розвивати науково-дослідчу діяльність. Між членами Т-ва переведено поділ на дійсних і звичайних членів, тобто таких, що визначилися в науковій праці і тих, які своїми членськими вносами сприяли Т-ву. Створено теж 3 секції, а саме: історично-філософічну з М. Грушевським на чолі, філологічну з І. Франком та природничу з В. Левицьким. Т-во почало видавати Записки НТШ, Етнографічний Збірник, матеріали до української етнології, тощо. Рівно ж воно старалося засновувати український університет у Львові. Крім цього зорганізовано бібліотеку, архів, музей, книгарню, переплетню. З приходом царських військ до Львова в часі 1. світової війни діяльність Т-ва припинилася.

З хвилиною повстання Української Держави починається новий розвій НТШ. Дійсні члени Т-ва стають першими академіками Української Академії Наук в Київі, зорганізованої гетьманом Скоропадським в 1918 році. По зайнятті ЗУЗ поляками видавалось, що праця Т-ва припиниться, бо вони робили різні труднощі, однаке мимо перешкод і різних нагірок даліше йшла творча праця. Праця різних секцій і комісій позначилася гарними успіхами, чого вислідом було 600 томів різних видань НТШ. Між членами Т-ва надибуємо теж чужинців з іменем світової слави, як Айнштайн, Масарик, Нідерле та другі. Дійсними членами були теж визначні наші католицькі науковці та Митрополит Андрей.

З приходом на ЗУЗ большевиків в 1939 р. припинилося українське життя. Нова влада розв'язала НТШ і вивезлаколо 70 його членів. Під час німецької окупації не можна було вести ніякої наукової праці. Щойно на скитальнині, 30. березня 1947 року в Мюнхені (Баварія), відновлено діяльність 3-ох секцій НТШ, куди втягнуто до праці велике число наших науковців з центральних і східніх земель України. Зорганізовано нові Інститути як, публіцистичний, національних дослідів, української мови, Енциклопедії Українознавства та інші й відновлено деякі видання, як Записки НТШ, Сьогочасне і Минуле та започатковано бібліотеку українознавства. Тут треба відмітити, що дякуючи великій матеріальній допомозі Апостольської Столиці та Кард. Тіссерана, НТШ може продовжувати свою видавничу діяльність.

Першим головою НТШ на скітальщині став проф. др. Раковський, а по його смерті проф. др. З. Кузеля. Пост ген.-секретаря перебрав проф. др. Вол. Кубійович.

Як в краю, так і тепер за кордоном НТШ відіграє важливу роль в житті української науки. Воно є центром, довкруги якого гуртуються наші науковці, а в краю заступало Українську Академію Наук та український університет.

Щоб дальнє продовжувати творчу працю НТШ в різних краях зорганізовано окремі відділи. В США він діє від довшого часу під проводом проф. др. М. Чубатого, а в Канаді повстал дні 1. жовтня 1949 р. на конституючому засіданні, яке мало місце в Торонто в приміщенні інституту ім. Митрополита Шептицького. На тому засіданні схвалено статут канадійського відділу НТШ та обрано управу в такому складі: голова — проф. др. Е. Вертипорех, містоголова — проф. др. Вол. Бригідер, секретар — др. І. Тесля, скарбник — інж. Ом. Тарнавський; члени Управи: проф. др. Я. Пастернак, І. Тиктор (представник на Винилег) і др. І. Німчук (представник на Едмонтон). Контрольна Комісія: інж. А. Палій, др. Ю. Геник-Березовський і інж. Р. Голод.

Канадійський Відділ НТШ числить тепер 11 дійсних і 11 звичайних членів. Їх число доповнюється новоприбулими членами НТШ зі скітальщини. Відділ в Торонто намітив плян своєї праці. З його бюлетеню ч. 1, за січень 1950 року (виходить неперіодично) довідуємося, що постановлено влаштовувати наукові доповіди, видавати наукові праці членів, зорганізувати музей, бібліотеку і архів, влаштовувати академічні вечорі, відзначити 75-літній ювілей матірного Т-ва і тп. Зокрема спеціальну вагу присв'ячується зв'язкам з англійським науковим світом, співпраці з Централею та американським відділом НТШ, які рівною з усіма українськими установами, що працюють в науковій діяльності.

Начертана програма праці канадійського відділу НТШ вказує на ту велику увагу, якою членство її наділяє. Можна сподіватися, що в вільній Канаді українські науковці незабаром найдуть всі можливості для провадження дослідів, а з другого боку свою працею здобудуть повагу для української науки серед англійських і французьких кругів, чим допоможуть загально-українській справі. Вже тепер можна сказати, що члени канадійського відділу НТШ свою ціль досягнуть. Немає чого їх до того заохочувати. Більшість дійсних членів працює за своїм фахом, виголошує наукові доповіді, студіює окремі спеціальні питання, друкує свої праці чи статті. Крім цього в Торонто приступлено до організування музею, бібліотеки й архіву та наладнеться зв'язки з чужинецьким науковим світом.

Від себе сердечно вітаємо канадійський відділ НТШ й бажаємо йому та його членам як найкращих успіхів у розпочатому ділі на полі розвою української науки в Канаді.

Б. К.

РЕЦЕНЗІЇ

RECENSIONES

1. ANALECTA ORDINIS S. BASILII MAGNI, Series II, Sectio II, Vol I. (VII). Fasc. I. Romæ, 1949, p. 208.

2. INDEX "ANALECTORUM O.S.B.M.", Series prima Vol. I—VI. Romæ, 1950, p. 26.

1. Від 1924 до 1939 р. виходили у Львові, Західній Україні: *Записки Ч.С.В.В.* Основником і довголітнім редактором "Записок" був впр. о. др. Й. Скрутень, Ч.С.В.В. За час 15. літнього свого існування "Записки" зайняли визначне місце в науковій українській літературі. Занимались вони історією Церкви в Україні та історією Ч.С.В.В. і в цей спосіб згуртували поважне число українських учених. Друга світова війна припинила цінне видавництво "Записок", що тепер знова почали появлятись в Італії, Римі, під редакцією всеєв. о. др. Т.Т. Галущинського, архимандрита Ч.С.В.В.

У першому випуску "Записок" 1949 о. А. Гр. Великий, Ч.С.В.В. висвітлює важливий період 1603—1608 життя Івана Велямина Рутського, пізнішого митрополита київського й всеї Руси-України, що став "Атлянтом З'єдинення," зреформував Ч.С.В.В. та внутрішньо обновив українську Церкву, з'єдинену з Апостольським Престолом. Проф. Гр. Пап виявляє існування Ч.С.В.В. в Угорщині вже в XIII. столітті. Отець Д. Таньчук просліджує важливе питання київського патріархату в 1582—1632 р. Отець А. Гр. Великий інформує хто був першим прокуратором української греко-католицької Церкви в Римі, означує рік і день смерти Рафаїла Корсака, безпосереднього наслідника на митрополичому престолі, після смерті Йосифа Велямина Рутського, та подає короткі життєписи сучасних Василіян: 1939-1944. Випуск кінчиться рецензією книжок.

2. Індекс "Записок Ч.С.В.В." Перша частина індексу містить виказ статей, документів і збірників, різних матеріалів і бібліографії, що були опрацьовані в "Записках" 1924-1949, а друга частина виказує всіх дотеперішніх співробітників "Записок."

Нову появу "Записок Ч.С.В.В." треба повітати з великою радістю. Науковими працями, статтями та бібліографією вони розв'язують багато важливих питань з історії української греко-католицької Церкви та Ч.С.В.В. "Записки" повинні найтись в кожній бібліотеці так приватній як і публичній.

o. P. Хомяк, Ч.Н.І.

MONSIGNOR FULTON J. SHEEN, *Peace of Soul*, Whittlesey House, New York, McGraw-Hill Book Co., 1949. p. 292.

ЛЕГКИЙ, популярний стиль, велика сила вислову, свіжість та оригінальність думки,—ось характерні риси Шінових творів взагалі, й цього найновішого зокрема.

Глибоко зрозумівши душу модерної людини, її проблеми та недуги, її невинно зростаючий неспокій та розпусливе пошукування правди та спокою, на жаль, там де їх нема, Монсіньор Шін виявляє всю безуспішність ліків, приписуваних учнями Фройда та Маркса, і способом, приступним та переконливим для сьогоднішньої людини, доказує, що одинокий рятунок—в наукі Божественного Лікаря.

Автор опрацьовує тему за таким планом: Причина неспокою—завжди одна й та сама: людина відвернулась від Бога. Та сьогоднішню людину ціхує ще й те, що вона не знає, як віднайти втрачений рай, як вернутись до Бога. Шукаючи причини цього сумного явища, автор подає такі рефлексії: Давніше людина пізнавала Бога, дивлячись на велич всесвіту, на красу створінъ, на порядок у природі. Сьогодні людина цього не бачить; її менше вражає порядок у природі, ніж брак порядку у власному розумі; атомна бомба знищила в ній захоплення тією природою, силою якої вона тепер спроможна знівечити людство; взагалі его-центрізм людини дійшов до того ступеня, що ледве чи щось могло б її ще вразити, зацікавити.

Це не значить, ніби модерна людина не шукає Бога; тільки що шукаючи Його, вона залишила дорогу більш раціональну, більш нормальну.

З цього приводу, автор ставить питання: як поступати з сьогоднішньою людиною, що замкнена в собі, й не може вирватись із тієї тюрми? Відповідаючи, він із великою терпеливістю, ступінь за ступенем, доказує, що ввесь отой модерний неспокій і тривога здебільша мають своє джерело в первороднім грісі та в гріах особистих, а не в боротьбі з природними іонами, нахилами та бажаннями, як це залобки твердять теоретики і практики психоаналізи. Монсіньор Шін широко радить не складати всієї вини на підсвідомість, а навпаки: зробити докладний обрахунок сумління, розглянути свої свідомі думки, бажання, вчинки, і щирим серцем до Бога навернутись.

Найкращі з усього твору є розділи, влучно названі “психологічне” та “теологічне навернення.” В них автор розвиває твердження, що перед кожним наверненням завжди є якась криза: терпіння,—фізичне, моральне чи духове. Це спричиняє почуття особистої безсильності, яке, знову, іде в парі з свідомістю, що тільки Бог всилі помогти.

о. Григорій Новак, Ч.Н.І.

ГОМИЛЕТИЧНИЙ ДОДАТОК ДО ЛОГОСУ

SUPPLEMENTUM HOMILETICUM AD LOGOS

о. Йосип Корба, Ч.Н.І.
Joseph Korba, C.Ss.R.

1. БЛАГОДАРІМ ГОСПОДА!

Дорогі в Христі!

Коли на Службі Божій наближається найважніша хвиля,—хвиля освячення, священик звертається до вірних, кличучи: “Благодарім Господа!” це більше: “Подякуймо Господеві!”

Цими короткими словами свята Церква хоче нам пригадати дуже важливий обов’язок, що його маємо супроти Господа Бога, а саме обов’язок дякувати Йому за всі Його ласки, за всі добродійства Його.

Обов’язок цей, на жаль, так часто буває між людьми занедбаний, забутий! Число невдачних на цім світі—просто безконечне. Переважаюча частина людей подібна до тих дев’ятьох прокажених, що іх колись Ісус чудесно оздравив, а вони весело та безжурно пішли собі геть, навіть не подякувавши Йому за те превелике добродійство.

Прокаженні, як знаємо, були істоти надзвичайно бідні, нещасні. Покряті ранами та струпами від стіл до голови, вони дуже часто за життя подібні були радніш до мерців, ніж до живих людей. Мойсеїв закон був для них твердий, невмолимий: прокаженним не вільно було жити ані в селах, ані в містах; щоб не заразити здорових людей, вони мусіли втікати на відлюддя, й шукати собі притулку десь по старих цвинтарях, по диких ярах, по дебрах та печерах. Здоровим людям теж було строго заказано підходити близько до прокажених. Тільки здалека можна було кинути ім трохи якої поживи, наче голодним псам. Дійсно гірка та незавидна була доля прокажених!

І от, одного дня, як розказує святий Лука, десять таких нещасних людських істот вийшли на зустріч Ісусові. Не маючи відваги приступити до Нього занадто близько, вони стали собі здалека, й голосно закликали: “Господи Ісусе, помилуй нас!” Звернувши на них ласкавий свій погляд, милосердний Господь промовив: “Ідіть, і дайте себе оглянути священикам.” Прокаженні послухали й пішли. І раптом на дорозі велике чудо сталося. Всі їхні рани та струпи враз погоїлись; у здоровому тілі почули вони нову

силу, нове, свіже життя, і на серці зробилось їм так легко, наче б вони вдруге на світ народились, наче б ніколи жахливої прокази не зазнали. Тоді один із них, зміркувавши, в чім річ, вернувся мерщій до Ісуса, пріпав Йому покірно до ніг, поклонивсь глибоко аж до землі, та сердечно Йому подякував за надзвичайну ласку. Ісус же промовив: “Хіба ж не всі десять стали оздоровлені? Де ж отже дев'ять інших?” І справді: що сталося з іншими дев'ятьма? О,—нам зовсім не важко вгадати, що з ними сталося. Повні втіхи та радості, вони побігли насамперед до священиків, одержали від них урядове свідоцтво доброго здоров'я, а потім уже кожний з них, безжурний та веселий, пішов собі жвавим кроком додому. А щоб належну славу Господу Богу віддати, щоб Ісусові за дорогоцінний дар подякувати, про те мабуть і думки в них не було.

О, як то тяжко людському серцю здобутись на почуття широї вдячності! Як мало на світі людей подібних до того десятого прокаженого, що з дороги рішучим кроком завернувсь, і милосердному Спасителеві висловив гарячу подяку! Коли людям страшне якесь нещастя загрожує, коли нестерпні клопоти й терпіння їх пригноблюють, тоді ще ті люди вміють триувожно до Господа Бога кликати й гарячими сльозами помочі та рятунку благати. І самі вони тоді з глибини душі моляться, і ще й священика просять Службу Божу, чи Молебень у їх наміренні відправити. Але мало хто з них уміє опісля сповнити свій обов'язок вдячності, коли Бог молитву вислухав. Рідко хто скаже тоді священикові: “Отче, відправте Службу Божу, відспівайте Молебень, і подякуйте від нас широ Господу Богу, що такий добрий для нас був, і всемогучу свою руку нам ласкаво на поміч простягнув, і з тяжкої біди допоміг щасливо видобутись.”

Занадто часто справджується, на жаль, народня наша приказка: “Як тривога—то до Бога; а як по тривозі—то забув о Бозі.”

Але нерідко буває щось далеко страшніше,—ніж оте просте забуття. Нераз до своєї невдячності людина додає ще й страшну богозневагу, кажучи: “За що маю Богові дякувати? Що мені властиво таке велике Бог учинив? Він мені хліба готового з неба не скинув; Він мені будинків моїх не поставив; Він мені доларів не післав. Мені самому треба було важко працювати й бідувати, поки доробивсь. Так, усе те, що маю, я сам собі в поті чола пристарав, сам своєю невсипущою працею придбак...”

На таку безбожну бесіду можна б дуже легко відповісти: “Брате, схаменісь! Що ти кажеш? Ти сам собі раду дав, сам усього надбав?!... А хто ж тобі, брате, здоров'я дас, що можеш працювати й раду собі давати? Чия ж це ласка, що руки твої мають силу до роботи, що ноги тобі послуху не відмовляють, що серце в грудях твоїх легко б'ється, і кров у жилах без перешкоди пливе? Хто ж тебе, людино, на цім світі держить, що ти живеш, і рухаєшся, і думаєш?”

Пам'ятаймо, Браття-Сестри, що самі від себе ми нічого не маємо; самі від себе ми нічого не можемо; самі від себе ми—нічевість. То Він нас створив, то Він нашу немічну істоту всемогучою своєю рукою безпере-

станку підтримує. Як би так на одну хвилину Господь свою правицю від нас відвернув, то ми в ту ж саму мить полетіли б у безодню нічевости, й слід по нас цілковито пропав би. Так: то всемогучий Бог нас постійно у своїй щедрій долоні держить, Він—наш найбільший добротворець. Усе, що маємо, усе, що можемо, всі сили й здібності душі та тіла,—усе те ми від Нього одержали. І життя, і сила, і здоров'я, і тіло, і душа, і розум, і пам'ять, і воля, і змисли,—все Божий дар. Так: кожний кусок хліба, що його споживаємо, кожна капля води, що спрагу нашу гасить, і те повітря, що ним віддаємо, і та одежина, що наше тіло зодягає,—все воно Божий дар, і за нього повинні ми Господу Богу щирим серцем дякувати щодня.

Коли ж до цього ще пригадаємо собі, скільки всіляких надприродних ласк милосердний Господь нам у житті не пожалував, то обов'язок глибокої вдячности станове нам іще ясніш перед очима. Адже Господь Бог не тільки нас створив, але ще й за дітей своїх улюблених прийняв. Так: тоді як Христовий священик на нашу голову воду зливав і хрестив нас в ім'я Отця і Сина і Святого Духа, ми направду стались Божими дітьми. До Всевишнього Бога ми маємо право казати щодня: “Отче наш, Ти, що еси на небі!” Так: наш предвічний Отець для нас чудове небо приготовив, і в тім небі нам прекрасне місце вже заздалегідь призначив, бо Він бажає своїм власним щастям із нами навіки поділитись. Він так невимовно нас полюбив, що й Сина свого Однородного на муки та на смерть жорстоку віддав, щоб ми могли з гріхів очиститись, щоб ми могли душу свою спасти. То Він у нашій християнській душі сонце правдивої Віри засвітив, і від кромішньої темряви нас захоронив. Для нашої певності й вигоди Він Церкву Свою Святу збудував, щоб нас дорогою правди провадила, щоб словом Божим нас просвічувала, щоб нам гріхи в сповіdalниці ласкаво прощаля, щоб пречистим Тілом Христовим і невинною Його Кров'ю нас кріпила, щоб ласкою небесною всі душевні немочі, всі недуги наші лікували.

Та, скоріш можна б порахувати ясні зорі на небі, дрібні каплі води в океані, або зеренця піску на широкій пустині,—ніж ті добродійства, що їх Господь Бог так щедро розсипує над усім людським родом.

Коли кинемо оком на наше минуле, коли уважно глянемо на дорогу, що її ми в нашому житті вже пройшли, то може пригадається нам неодна небезпечна та майже безвихідна ситуація, де—може бути—ми були опинилися, а милосердний Господь нас ласкаво з неї вирятував. Можливо, що колись, у такій і такій пригоді, серед таких і таких обставин, життя наше вже висіло на волоску, і лиш одної ще малої дрібнички бракувало нам до смерти. А якщо ми тоді були в тяжких гріхах, то не тільки смерть дочасна, але ще й вічна смерть і загибель нам під ту пору загрожувала. А все таки милосердний Господь нам руку свою ласкаво простягнув, і ми не пропали. Якось далі живемо, та й раду собі дамо, та й надію святу християнську в серці маємо, що за поміччю Небесного Отця марно не загинемо, і шлях земного свого життя безпечно пройдемо аж до кінця, і до вічної нашої мети, до Божого Царства дістанемось.

За все те, Браття й Сестри, за всі незчисленні Божі добродійства повинні би ми Небесному Добротворцеві щиро дякувати щодня, щогодини, на кожному кроці, куди тільки поступимось. Та, на жаль, наша неміч така велика, наша пам'ять така коротка, що ми саме про цей святий обов'язок вдячности надзвичайно легко забувамо. Тимто Свята Церква на кожній Службі Божій до нас урочисто кличе устами свого священика: "Благодарім Господа! Подякуймо Господеві за всі Його ласки, за всі добродійства Його!"

Так, принаймні раз у тиждень, принаймні на Службі Божій, хоч тоді як найважніша хвиля, цебто хвиля освячення наближається, розбудім у нашому християнському серді щиру вдячність для Господа Бога.

Скажім Йому з глибини душі: Господи Боже, Ти такий добрий, такий ласкавий для мене був; батьківським Провидінням своїм Ти мною безперештанку піклувався. Як же я зможу Тобі за все те добро гідно віддячитись? Ти, Господи, такий великий, такий багатий, Ти всемогучий, безконечний; Ти Пан неба й землі, а я—лиш мушка дрібна, лиш немічний, земний черв'ячок. Ти мені вже так багато дав,—що ж я всілі Тобі на знак щирої вдячности дати? О,—я знаю, що зроблю: з великої вдячности я віддаю Тобі своє серце християнське; хочу Тебе, Господи, щиро любити, хочу Тобі служити, хочу закон Твій святий вірно заховувати. Щоб Тобі, Господи, хоч трошки показати свою вдячність, буду Тобі молитву побожну навколошках казати, буду Тобі похвальну пісню співати, й прославлятиму Тебе, мій Боже, поки віддиху в грудях мені не забракне, поки голос мій у горлі не завмре. Так, Господи, з вдячности за всі Твої незчисленні ласки відаю себе невідклично в Твої руки, роби зо мною, що хочеш; я бажаю всіма силами Тобі служити, й пресвяту Твою Волю на кожнім кроці виповняти.

Коли отак християнин до Господа Бога скаже, і то не лиш устами скаже, але таки направду в глибині щирого серця, то—здається—крацій вислів вдячности годі собі уявити. Добровільно й свідомо віддати себе в руки Господу Богу, й усю свою істоту посвятити на Божу славу—це, здається, найвищий ступінь святої вдячности. Бо скажіть: що ж більше могло б земне соторіння дати Господу Богу, коли вже віддало Йому свої думки, свою любов, своє серце й душу, всі свої сили й здібності? Здається, що вже більш нічого не осталось. Жертви більшої або крашої, ніж та, людський розум не всилі придумати.

Однаке віра свята нас учиТЬ, що існує жертва безмежно вища та краща, і її ми можемо Богові принести, як вислів найглибшої вдячности. Кожний раз, коли ми Служби Божій побожно слухаємо, маємо нагоду принести Богові в жертву такий великий скарб, що більшого нема ні на землі, ні на небі, ні ніде: ми можемо принести Йому в дорогоцінний дар Його власного Однородного Сина, нашого Господа Ісуса Христа.

Адже на Службі Божій священик бере в руки Його пречисте Тіло, Його невинну Кров і, підіймаючи ті Святі Дари, голосно кличе: "Твоя от Твоїх, Тебі приносим о всіх і за вся."

Пам'ятаймо, Браття-Сестри, що священик приносить Господу Богу той

найцінніший Дар не тільки від себе самого, але й від нас усіх. Ми всі маємо право злучитись думкою зо священиком, щоб разом із ним широко в серці казати: “Твоя от Твоих, Тебі приносим о всіх і за вся.” Так: кожний раз, коли бачимо, що священик угору підносить Святі Дари, кажім Господеві всім серцем: “Боже, тішуся, невимовно тішуся, що маю добру нагоду Тобі гідно віддячитись за всі Твої ласки, за всі незчисленні добродійства Твої. Ти так багато ласк мені дав, одначе й я сьогодні віddaю Тобі такий дорогоцінний скарб, що більшого нема ні на землі, ні на небі, ні ніде: руками Твого священика віddaю Тобі в жертву Твого Найдорожчого Сина.”

Так, це річ абсолютно певна,—коли хоче гідно подякувати Господу Богу за одержані добродійства, то кращого способу нема, як відправити, або вислухати Службу Божу. Христова Церква безперестанку відправляє ту безкровну жертву Євхаристії на незчисленних вівтарях всієї земної кулі, і так безперестанку сплачує Всешиньому Богові, в Тройці Святій Єдиному, безмежний довг вдячності. Євхаристія—слово грецьке, а по-українському можна сказати: “подяка.” Служба Божа це направду жертва євхаристійна, щебто жертва подяки, жертва вдячності.

Послухаймо ж, Браття-Сестри, послухаймо голосу святої Матері нашої, Церкви Христової, та й усім серцем прилучімся до тієї величної, та неустанної жертви вдячності. Слово святої Літургії: “Благодарім Господа!” —nehай глибоко западе в нашу душу християнську,nehай буде нам усім дороге, іnehай стане провідним гаслом усього нашого життя. Просім Пресвяту Богородицю, Пречисту Діву Марію, щоб материнською своєю рукою поклала нам у серце той дорогоцінний скарб, яким є правдива вдячність супроти Господа Бога. Привикаймо щиро дякувати Творцеві Всешиньому щодня за всі Його ласки; покажім Йому серце повне вдячної любові, а станемо варті того, щоб Він нас щедрою долонею щораз більш благословив, і щораз більше ласк і добродійств нам посылав. Амінь.

2. ДВЕРІ, ДВЕРІ...

Дорогі в Христі!

Коли на Службі Божій хор приготовляється співати “Вірую”, священик кличе голосно, вроочисто: “Двері, двері,—премудростію, воњимі!” Що властиво означають ці дивні слова нашої святої Літургії? Що це за двері такі, що про них священик на кожній Службі Божій споминає, і то в таку святу, важливу хвилю, коли нарід має співати символ віри, й коли момент освячення вже недалеко?

Слова “Двері, двері, премудростію, воњимі” походять із тих стародавніх часів, коли ще римська імперія люто переслідувала й мучила християн за святу віру. В ті часи Службу Божу було небезпечно відправляти, та й небезпечно було її слухати. За Службу Божу як священикам, так і вірним грозили тоді жахливі муки, а то й кривава, жорстока смерть. Ціарська поліція заважаючи стежила за християнами, та пильно підглядала, де то вони збираються на свої богослужіння.

Легко зрозуміти, що серед таких твердих, ворожих умовин годі було вірним на Службу Божу сходитись явно-славно по церквах, як ми це сьогодні робимо. Наражаючи себе на страшну небезпеку, ті хоробрі наші предки в Христі збирались на богослужіння в кам'яних печерах, у темних підземелях, у недоступних скованках, у так званих катакомбах,—і там, дійсно “со страхом і трепетом,” приносили Господу Богу безкровну жертву.

Дверей тоді треба було ввесь час пильно стерегти, бо тими дверима, першої ліпшої хвилі, могли вдертись до середини озброєні посіпаки. Особливо ж тоді, як наближалась найважніша частина святої відправи, священик або диякон за кожним разом пригадував вірним обов'язок стерегти дверей. О,—двері тоді за всяку ціну треба було забезпечити, щоб (не дай, Боже!) ворог тудою не ввійшов, щоб вітваря Господнього не осквернив, і Божих Дарів не зневажив!

Так було колись... А сьогодні? Сьогодні, Браття-Сестри, ми ось одверто й велелюдно згуртувалися у церкві, ѹ Службу Божу голосно та вроочисто правимо. І ніяка поліція за нами не стежить, і ніяке “гестапо”, ніяке “енкаведе” нас не підглядає, не підслухує, і ніхто взаутра нас на слідство не поведе, й не буде хитро-злобно випитувати, що ми в церкві робили, про що говорили. На території свободолюбної Канади, що на сторожі нашої людської гідності вірно стоїть, і повну релігійну волю нам забезпечує, ми дійсно почувавши себе вільними громадянами. І коли ми в неділю, чи свято, під гомін дзвонів, у церкві прилюдно сходимось, і Богові Всешиньому святу Літургію правимо, то навіть нам на думку не йде тривожним оком на двері споглядати. Ні,—дверей у нас під час Богослужби замикати не

потрібно! Церковні двері можуть безпечно стояти собі навстіж відчинені, і ми тішмось, коли тими дверима якнайбільше народу в церкву приходить. Ми зовсім невіні, що ніякий ворог не посміє сюди ввійти, щоб нам у вічі з найдорожчих почувань наших релігійних насміятирсь, щоб наші найвищі святої під ноги кинути.

Та, не всюди, Браття-Сестри, не всюди так легко християнам свою віру визнавати, як нам. О,—ні! Де тільки червоний сатана захопить владу в свої хижі кігті, там настає жахливий, несамовитий терор, там нехильно вибухає люте переслідування релігії, там оживають часи стародавніх катакомбів, і слова “Двері, двері, премудростю воньмі!” знову набирають суворого, трагічного значення.

Уявім собі таку сцену з недавніх кривавих переслідувань в Єспанії: в неділю вранці побожні люди на Службу Божу йдуть. Та, не думайте, що до церкви веде їхня дорога. О,—ні! Багато церков лютий ворог уже поруйнував, попалив, а ті, що остались, казав позамикати. І тому люди сходяться на Службу Божу в звичайній приватній хаті. Прийшов священик, але ніякої відзнаки на ньому не видно, що це духовна особа,—убраний, як звичайний робітник. І ось розпочинається Божественна Літургія,—але так дивно якось: не видно там ні належно прибаного престола, ні чистого воскового світла, ні великого служебника, ні гарно оправленої евангелії, ні позолоченої чаши, ні блискучого дискоса. І не має священик на собі ні фелона, ні епітрахилля, ні стихаря, ні взагалі ніякої священної ризи. Відправляє на звичайному домашньому столі. На тарілці поклав кусок білого пшеничного хліба, в шклянку налив трошки вина, домішав до нього кілька крапель води, та, поблагословивши ті Чесні Дари, продовжує Літургію. Читає її з маленької книжечки, а деякі молитви з пам'яті про-казує. Приходить момент освячення, побожні люди навколошки стають, щоб глибокий поклін віддати Живому Богові, під видами хліба й вина дійсно укритому.

Тимчасом двері дому міцно замкнені на ключ, і ввесь час побожні католицькі юнаки дверей стережуть, і пильним оком споглядають, чи не видно де червоної поліції. А поліція червона таки й справді надходить. Ще кілька хвилин, і чути голосний стукт об двері, і треба двері мерщій відчинити, а то могли б їх посіпаки силоміць виважити, ще й замки пото-рошили б. І ось червоні тигри вже в середині. Зовсім невинних та безборонних людей беруть на допит: “А вас чого тут аж стільки нараз зібра-лось?!”—кричать. Люди, мабуть уже заздалегідь приготовані до такого питання, відповідають просто, що так і так,—прийшли в неділю до доброго сусіда в гості. Тоді в цілому домі роблять докладну ревізію. Щастя, що священик Божі Дари в сам час спожив або десь добре заховав, а то запеклі Христові вороги напевно б їх у порох кинули, ще й безбожними ногами потоптали б!

Чуючи про ті сумні речі, ми, Браття-Сестри, дякуймо Господу Богу, що нас від такого страшного лиха досі ласково захоронив. Так,—навколошках

дякуймо Йому щодня за великий дар релігійної вільності, що її ми в Канаді маємо, та намагаймось цей неоцінений дар якнайкраще на Божу славу використати.

А проте, Дорогі в Христі, не обманюймо себе, не дурім себе! Не думаймо, що в вільній Канаді ми вже цілковито безлечні, та що ніяка катастрофа нашій вірі не загрожує.

Правда,—релігійного переслідування (слава Богу) нема. Правда,—ніхто не боронить нам до церкви ходити та Богу молитись. Правда теж, що дверей під час Богослужби по церквах наших замикати не потрібно. Але ж не забуваймо, що є ще інші двері, за які нам треба постійно боятись. Є ще двері нашої християнської душі, двері нашого серця, нашого сумління християнського, і тих дверей ми з острахом мусимо повсякчасно стерегти. Бо тими дверима, нагло та несподівано, грізний ворог може до середини вдертись, і може нас ограбити зо скарбів, що дійсно дорожчі та цінніші над усе.

А ворог той—то всяка думка проти віри. Вважайте, Дорогі в Христі, що така думка проти віри до кожного з нас може прийти. Ніхто на світі не може сказати, ніби він перед тією грізною спокусою цілковито забезпечений. Навіть тоді, коли ми навколошках стоїмо, коли Богу сердечно молимось, така небезпечна думка може нам у голові нагло проکинутись і глузливо сказати: “Надармо, брате, молишся,—ніхто твого Отченашу не слухає, ніхто його не чує. Ніякого Бога нема,—шкода твоїх гарних та щиріх слів!” Навіть до великого праведника, доки він на цім світі живе, спокуса проти віри може нахабно приступити й промовити: “жаль мені тебе, друге, що такою вузькою та прикрою доріжкою йдеш, що розкошів та потіх цього світу так завзято собі відмовляєш, що так широко покутуєш. Ніхто тобі за це заплати ніякої не дасть. Ні від кого не сподівайсь ні неба, ні вічного життя, бо нічого подібного нема, все те порожня людська видумка!...”

Так, Браття-Сестри, спокуса проти віри може нас першої ліпшої хвилі застукати, кажучи: “Не слухай, що тобі Церква говорить,—науку ту хитрі люди видумали, щоб других, менше хитрих, людей у покорі тримати й за ніс водити! І в Євангелію не вір,—та груба, гарно оправлена книжка, що на престолі лежить,—це звичайні собі байки, добре хіба для маленьких дітей!...” Так може заговорити грізна та небезпечна спокуса.

І, якщо ми, Дорогі в Христі, не будемо обережні; якщо ми тієї грішної думки відразу від себе не відженемо; якщо ми її рішуче та з великим обуренням не відкинемо, а навпаки: будемо з нею дискусію провадити, будемо панькатись та з нею торгуватись, або легкодушно бавитись,—то жахлива катастрофа нам дійсно загрожує: ми в вірі можемо захитатись, і віру можемо втратити. А коли віра втрачена,—то втрачене те, що з усіх можливих скарбів найцінніше, найдорожче. Коли віра в душі завмерла, то наче б там ясне сонце хто погасив,—так темно й холодно стало. Людина вже не знає, хто вона властиво така, чого вона на світі живе, кому

служити їй, куди провадить її дорога. Стративши віру, людина легко може уявити собі, ніби вона така от собі звичайна лише скотина на двох ногах, без ніякого вищого призначення, без ніякої відповіданості. Скотина та, мовляв, якийсь час по світі ходить, потім мало-помалу старіється, ослабає, гине, і в землю закопують її, і в порох розсипається вона, і вся її історія кінчиться в темній ямі. Нічого вищого, нічого таємного, недовідомого нема: ні Бога, ні душі, ні ангела, ні диявола, ні пекла, ні неба,—нічогісінько!...

О, яка вона підла, яка низька й огидна ця фільософія! Людину вона справді може перемінити в звіра, що з-поміж усіх земних звірів—найстрашніший, найжорстокіший. Адже ніякий лев, ніякий тигр, ні ведмідь, ні велетенський змій не всілі накоїти в світі стільки лиха, що людина, вірна цій безбожній фільософії.

Та, на щастя, над людським родом на землі заблисlo сонце святої віри. Показалось, що люди не звірі, а діти Божі. Створені на образ і подобу Всевишнього Бога, вони мають надзвичайно високе призначення—дістати-ся до неба. Небесний Отець так їх широко, так сердечно їх полюбив, що забажав своїм власним щастям із ними в небі поділитись. А коли первородний гріх перед людьми ворота райські зачинив, то сам Божий Син на землю особисто зійшов, і в нашу людську природу зодягнувсь, і на Голгофі всю свою Кров невинну та пресвяту проліяв, щоб непощасних грішників із Небесним Отцем помирити.

З тієї блаженної хвили Господнє небо знову навстіж відчинене для всіх, і знов Божа благодать рясними потоками на людський рід спливає, і голос Христової евангелії по всіх кінцях світу гомонить, а люди доброї волі, слухаючи того голосу, кажуть: “Слава Тобі, Господи, слава Тобі! Слава Тобі за те, що Ти нам сонце своєї Премудrosti засвітив, за те, що чорну пітьму з наших душ прогнав, за те, що прийняв еси нас за своїх власних діточок! Тепер уже знаємо, що направду варто на світі широкому жити, варто служити Тобі, Безсмертному Володареві, варто всім серцем любити Тебе, Небесного Отця, варто закон Твій святий, непорочний виловняти.

—Ах,—воно то правда, що на цім світі раю тепер нема, ѹ ніколи вже не буде; правда, що вся земля тепер, немов та широка долина сліз, і смутків, і болів, і страждань. Однаке в ясному промінні святої віри кожна людська слюза перемінюється в дорогоцінну перлу, що за неї можна собі царство Боже купити, а кожний біль, і смуток, і страждання, ѹ хрест,—то неодінений скарб, що може нам забезпечити блаженну вічність. У світлі віри навіть смерть не виглядає вже така похмура й страшна, мов та зрадлива потвора, що знечев'я на людину кидається ѹ, гострими кігтями скочивши її за горло, немилосердно душить. Ні: в очах людини, що Бога в серці має, та в Спасителя віритъ, смерть похожа радніш на милосердного Ангела, що золотим ключем відчиняє браму Божої вічності.

Так, Дорогі в Христі,—свята віра нас на цім світі підтримує. Вона нам правдивий шлях показує, вона нам відваги додає, вона нашу душу весе-

жити, наші болі, страждання осолоджує, важкі хрести нам облегшує, чорний смуток опромінює, та й усе наше земне життя немов позолочувє. Віра—направду наш найбільший скарб. І той, хто віру нам хоче з серця вирвати,—то наш найстрашніший ворог. Так, Браття-Сестри, грізна думка проти віри, спокуса проти віри—то наш найстрашніший ворог. І проти того ворога ми мусимо добре озброїтись, мусимо сильно забезпечитись! З тим небезпечним ворогом ми не смімо вести ніяких переговорів! Нам не вільно з тим підлім ворогом панюкатись—торгуватись! Горе нам, як би ми посміли відчинити йому двері нашого серця! Коли ж він сам нахабно туди пхається, ми рішуче мусимо його за двері викинути! Перед ним, перед тим ворогом грізним, підступним, небезпечним, двері нашої душі мають бути завжди міцно замкнені на ключ! Двері, двері,—премудростю воньмі!

Проспівавши цю літургічну згадку про двері, священик здіймає з чаши великий покровець, підносить його вгору та якийсь час держить перед очима. Чи знаєте, що означає та церемонія? На що то властиво священик заслонює собі очі великим покровцем, коли на церкві співають “Вірую”?

Заслона та перед очима священика нам пригадує, що й таємниці святої віри перед нами покищо заслонені, закриті. На цім світі ми ще не можемо їх ані очима оглядати, ані розумом ясно розуміти. А все таки ми непохитно віримо, і ми певні, що за тією заслоненою є все точнісінько так, як Господь Бог нам об'явив, як свята й непомильна Його Церква нам до вірування подає. Ми цілковито певні, що Ісус Христос нас не обманув, не обдурив, ми абсолютно певні, що Він нам святу правду сказав. Такому, як Він, варто вірити без ніякого застереження. Його Євангелія,—то книга святої правди. Кожне її слово святе, кожна її літера свята; за Христову Євангелію варто на муки піти, варто життя своє віддати; за кожне слово Євангелії, за найменшу літеру її варто кров свою пролити аж до останньої краплі.

Так,—Браття-Сестри, хоч ми таємниць нашої віри на цім світі не бачимо, і хоч непроглядна заслона ще перед очима нашої душі, ми певні, що так воно завжди не буде. Колись прийде той блаженний день, настане та щаслива година, коли заслона піднесеться, і хмари розійдуться, і мряка густа розступиться, і більмо з нашого смертного ока владе, і сонце Божої Правди заблісне ясно, і таємниці вже ніякої не буде, і ми побачимо те, в що тепер покірно, послушно віримо. Побачимо Господа Бога, що нас сотворив, побачимо Спасителя нашого дорогоого, що нас своюю невинною кров'ю відкупив, побачимо Пресвяту Богородицю, пашу Матір і Царицю любу, дорогу, побачимо святих Ангелів, Архангелів, Херувимів і Серафимів небесних. Побачимо Апостолів, і Мучеників, і всіх Божих Праведників, і будемо разом із ними на віки вічні радуватись, і Бога в Тройці єдиного прославляти. Амінь.

3. ВОНЬМІ!

Дорогі в Христі!

ПІД ЧАС Служби Божої, чи якої іншої відправи, ви нераз чуєте, як священик або диякон кличе голосно: “воньмі!” Воньмі—слово старослов'янське; по-українському воно значить: “будьмо уважні!” або ще простіше: “уважаймо!”

В сьогоднішній проповіді ми звернемо пильну увагу на це невелике, але цікаве слово святої Літургії. За Бежою поміччу попробуємо ввійти в саму душу цього слова, збагнути його глибокий сенс, його значення. Тоді, може бути, *воньмі* стане нам любе та дорогое. Ми ясно зрозуміємо, що *воньмі*—то слово нашої доброї, люблячої Матері, і слово нашої ласкавої та непомильної Учительки.

Так: коли свята Церква, устами свого священика, чи диякона, кличе до нас: “воньмі!”—то вона передовсім сповняє своє завдання доброї, люблячої матері.

В житті матері, як знаємо, *воньмі* грає дуже важливу роль. Мати, привівши дитину на світ, тим самим прийняла на себе обов'язок ту дитину старанно виховати, і—як то кажуть—“вивести в люди.” Та, обов'язок цей зовсім не простий, не легкий. “Дитину ховати, то камінь гладати,”—каже наша стародавня приказка.

Не забуваймо, що дитина в колисці ні в чім не всилі ані собі порадити, ані помогти. Можна сміло твердити, що з-поміж усіх живих істот у все-світі—людське немовля таки найбільш безрадне та безпомічне. Багато всіляких небезпек чатують на його молоденьке життя, і першої ліпшої хвилі готові на нього зрадливо накинутись і його знищити. Тому мати мусить рішуче сказати собі: “воньмі!” це бо: “будьмо уважні, уважаймо!” Так, мати мусить бути дуже уважна, якщо хоче свое дитя захоронити від усіх отих грізних небезпек. Вона мусить постійно пильнувати, щоб дитина була на час нагодована, обмита, сповита, щоб їй щось не пошкодило, щоб яка нещаслива пригода з нею не трапилася.

Коли ж дитина вже трохи розвинулась і підростла, коли зачинає ходити й уже дещо розуміє, тоді завдання матері ще тяжчим робиться. “Малі діти—малий клопіт; великі діти—великий клопіт,”—каже народня мудрість. Це легко зрозуміти: коли дитина вже трохи підростла, мати не тільки мусить далі бути дуже уважна, але ще й мусить подбати, щоб дитина потрохи привчалась сама на себе вважати. “Уважай, дитинко, вважай!”—каже тоді мати дитині: “цього не ідж, того не пий, бо воно тобі може пошкодити; цього не роби, до того не доторкайсь, туди не ходи, там не сиди,—все те для тебе недобре, небезпечне.” Однаке вся біда саме в тім, що дитині дуже

тяжко бути уважною. Дитина ще не має досвіду, вона зовсім не знає, скільки смертельних небезпек їй загрожують. Тому мати мусить їй частенько говорити й безперестанку повторяти велике слово: "воньмі!" цебто: "вважай, дитинко, уважай!"

Так само поступає з нами свята Церква Христова, наша добра, любляча Мати. В святому Хрещенні вона справді прийняла нас за своїх дітей. Породивши нас до життя Божої ласки, вона пильно намагається те надприродне життя в нас кріпити й розвивати, та допровадити його аж до повного розквіту в Божому Царстві. Словом: свята Церква намагається нас виховати для щасливої вічності, для неба. Та, виховання те—справа зовсім нелегка. Ми такі легкодушні, такі неподатні, такі непокірливі! В усій нашій людській природі гріх Адама залишив свої сумні сліди. Правда, в святому Хрещенні ми віднайшли втрачену Божу благодать, однаке природа наша далі осталась немічна, слаба й неначе звихнена. Наш розум короткий та притемнений; воля наша ослаблена й аж надто схильна до зла; наші пристрастіожної хвилі готові спалахнути, й гордовито проти закону Божого збунтуватись. Всі ми чуємо, що нас радніш до злого тягне, ніж до доброго. Всі ми з досвіду знаємо, що легше грішити, ніж добро творити, легше падати, ніж вставати; легше повзати в болоті гріха, ніж піdnіматись на височінь християнської досконалості. Наші сили малі, а спокуси наші великі, і так багато тих спокус! Гріх так сильно нас до себе манить, безбожний світ так привабливо нас запрошує пуститись на широку й вигідну дорогу грішного життя, а завзятий, запеклий ворог наш, диявол, так хитро свої сіті на нас заставляє, щоожної хвилі небезпека нам грозить жахлива, страшна.

Тимто свята Церква, наша Мати, постійно кличе до нас: "воньмі!"—цебто "вважайте, дітоньки, вважайте!" Найсумніша однаке річ власне в тім, що нам уважати надзвичайно тяжко. Особливо в справах духовних, в справах, що торкаються нашої безсмертної душі, цебто в тих справах, що мають вирішити нашу вічну долю,—ми страшенно легкодушні, розсіяні, короткозорі, й деколи немов цілковито сліпі. Правда,—небезпек, що нашему тілові, нашему організму, здоров'ю нашему загрожують, ми ще сяк-так уміємо боятись і стерегтись. Але про небезпеки, далеко грізніші та страшніші, що на душу нашу постійно чигають, ми навіть не думаємо. Ми тих грізних небезпеч не бережемось, ми їх не боїмось, начеб вони не існували, наче б їх зовсім не було. Немов ті діти малі, що до розуму ще не дійшли, ми не можемо усвідомити собі грізного положення нашої душі. Про ці справи нам так тяжко думати! І ми про них не думаємо; ні,—ми навіть охоти не маємо про них думати.

Та, слава Божі, є хтось такий, що думає. Є свята Церква Христова, наша Мати люба, дорога. На Ней поблав Господь Бог важкий, материнський обов'язок будити нас із душевного сну, поборювати нашу легкодушність та розсіяність, кличучи до нас постійно й витривало: "воньмі"!

В житті звичайної матері приходить день, приходить хвиля, коли об-

в'язок, звертати дітям увагу, нарешті кінчиться. Коли діти дорослі, коли сини, чи доньки повнолітні, мама вже не має обов'язку стежити за ними крок за кроком, журитися кожним їх поступком, уважати, щоб ім щось злого не трапилося, і раз-у-раз казати їм: "уважайте, діточка, вважайте!" Самі вони вже свій розум мають,—самі на себе повинні уважати. Мамі залишається тоді ще обов'язок дітей своїх щирим серцем любити, добра ім бажати, та Господа Милосердного за них благально просити. Але казати ім постійно: "воньмі!"—вона не мусить.

Так воно буває зо звичайною матірю. Та, не так воно з тією матірю, що зветься свята Христова Церква. Її обов'язок, звертати нам увагу, триває так довго, як довго ми на цім світі живемо. В очах своєї Церкви ми стаємо дорослі, повно-літні аж тоді, коли переступаємо поріг Божої вічності. Тільки тоді осягаємо ту повноту літ, що іх нам Господь призначив на цім світі прожити, тільки тоді здобуваємо справжню повнолітність. Правда, ще й тоді свята Церква не перестає бути нашою доброю Матірю, вона ще й тоді нас любить, за нас у Службі Божій сердечно згадує, за нас молиться. Однаке *воньмі* вона вже більше нам не каже, бо знає, що воно нам на тому світі уже непотрібне. На тому світі вже ніякої легкодушності нема; ні,—там розсіяності нема; там думка постійно звернена на речі, що дійсно варти повної, якнайповнішої уваги. Але поки те станеться, поки ми не перейдемо з цього світу у вічність, свята Церква буде нас постійно вважати за своїх маленьких, нерозумних дітей. Так,—Браття-Сестри,—хоч би ми й столітні були, хоч би волос сивий і білий, як молоко, нашу старечу голову покрив, то перед Церквою Христовою—ми тільки малі, недорослі діти. І, коли вона під час Служби Божої, чи якої іншої відправи, кличе до нас: "воньмі!"—ніхто з нас не має права обуритись і сказати: "я вже не дитина, я сам знаю, чи треба вважати, чи ні!" Кожний з нас у справах духовних, у справах найважніших,—немов мала, нерозумна та недоросла дитина. Кожному з нас так легко може голова завернутись, кожному так легко може нога поховзнутись, кожний з нас так легко може на небезпечні манівці зійти, і в сіти хитрого нашого ворога, диявола, попастись. Дякуюмо отже Господу Богу за те, що дав нам Церкву святу, Матір люблячу та дбайливу. Її напімнення й острогу приймаймо завжди з великою вдячністю, а слово *воньмі* нехай нам буде дуже дороге, бо ж то слово рідної мами, бо ж то любе, тепле, щире мамине слово.

Але не забуваймо, Браття-Сестри, що *воньмі*—то також слово нашої ласкавої, непомильної Учительки.

О,—скільки то разів мусить учителька дітям у школі казати: "уважайте, діточка, вважайте!" А малим школярам так тяжко вважати, так тяжко думки до купи зібрati, та звернути їх на поважні речі, на науку. Заледве почувся десь гуркіт воза на дорозі, або літак у повітрі зашумів, як діти вже всі до вікон біжать, цікаві подивитися. Їхні думки непосидюші, як ті метели, що вічно в русі, і ніде не всилі довго задержатись. І розумна учителька це добре знає, вона неміч маленьких своїх школярів розуміє, вона

на них не кричить, не б'є їх за те, що вони розсіяні; ні,—вона не денервujeться і рівноваги духа не тратить, коли бачить, що вони не вважають. Мудра учителька від шкільних дітей ніколи не вимагає того, що понад їхні сили. Вона ласково й терпеливо каже їм, і часто повторяє: “Уважайте, дітоньки, воньмі!” “Так, уважайте, маленькі школярі, бо інакше час марно пролетить, і рік шкільний добіжить до кінця, і ви нічогісінько не навчитеся, та й іспиту не перейдете.”

Так само поступає з нами свята Церква Христова, наша ласкова, непомильна Учителька. Вона нас за своїх школярів прийняла, вона хоче навчити нас Божої правди, хоче нас добре до іспиту приготувати. О, не забуваймо, що до неба, до Божого Царства ввійде лише той, хто на порозі вічності великий іспит щасливо перейде. Свята наша Учителька боиться, щоб ми при тому рішальному іспиті не впали, вона хоче, щоб ми його здали якнайкраще. Тимто вона нам терпеливо й витревало повторяє: “воньмі!”, щоб ми уважно мудrosti Божої вчились, щоб ми розсіяні не були. Бо хоч би й який великий та славний учитель говорив,—якщо учні неуважні й розсіяні, то нічого не скористають, нічого не навчаться. Ідучи до церкви, ми, наче ті малі школярі, до школи Божої йдемо, щоб там Божої Мудrosti вчитись. І хоч би ми не знати які високі університети покінчили, то перед Церквою Христовою—ми лише маленькі школярі. Вона нас має навчити правдивої мудrosti,—тобто тієї мудrosti, що її світ не може дати, бо сам її не має.

Дехто думав, що направду мудрий є тільки той, хто в університеті вчивсь, хто вищу, академічну освіту здобув. Та, це велика, дуже велика помилка. Багато на світі таких, що славні університети покінчили, що в великих бібліотеках більшу частину життя провели, а мудrosti в них, як не було, так і нема. Знання є, деколи навіть дуже широке знання є, але мудrosti нема ані крихітки. Вчені вони є, деколи навіть дуже вчені,—але мудрими їх називати не годиться. Бо якже можна назвати мудрим такого вченого недовірка, з довгими та шумними академічними титулами, коли він навіть не знає, пощо він властиво на цім світі живе. І не тільки не знає, але навіть знати не хоче; його зовсім не цікавлять високі та чудові питання про Господа Бога, про душу, про вічність. І, як та сєва, що втікає від ясного сонячного світла, так само неодин учений недовірок обминає всяке питання, в яких блістить промінь відвічної Божої Мудrosti.

О, як незрівняно вище від того нещасного вченого стоїть, наприклад, така старецька жінка, що ні читати, ні писати не вміє, а все таки, християнську мудрость направду має! В своїй хатинці бідній вона ніколи на Господа Бога не нарікає, свій хрест щодня терпеливо несе, й серед усіх своїх журб, недостатків, клюпотів та терпіння вона щиро до Бога каже: “да буде воля Твоя!” Може бути, що світ старенької тієї бабусі ні за ще не має; може бути, що так звані “пани” з погордою на неї споглядають з гори, мов на якесь нижче соторіння, кажучи: “от, темна, неписьменна баба.” А тимчасом та “темна та неписьменна баба” в Божій книзі далеко

краще записана, ніж вони. Вона в своїй простоті серця здобула те, що направду найвище та найцінніше, а саме: християнську мудрість. Вона знає, чого вона на цім світі живе; знає, кому служить, знає, кудою йти; вона, хоч і не вчена, та зате мудра. А хто ж її тієї мудrosti навчив? Хто?! Свята Церква Христова, Учителька наша ласкава, непомильна.

Так, Браття-Сестри, хто до церкви ходить і добре там уважає, той мало-помалу здобуде собі багато скарбів правдивої мудрості. Але треба вважати. А вважати так тліжко. Нераз ми на коліна сгасмо й хочемо Богу широко помолитись, аж тут серед Отченашу наші думки на всі боки розбігаються, мов ті вівці на пасовиську. Господь не дуже то нам і дивується: Він знає, які ми немічні, знає, з якої глини ми зліплені; і якщо ми під час молитви недобровільно розсіяні, Він напевно на нас не гнівається. Однаке за Божою поміччю ми повинні над собою працювати, й можливості заверта-ти своїй блудні думки, як добрий пастир вівці на полонині завертав.

Тому то свята Церква, наша ласкава Учителька так терпеливо загострює нашу увагу, кажучи: "воньмі!"

Якщо дійсно будемо пильно вважати, то мало-помалу назбирасмо собі багато дорогоцінних перелік Божої Мудрості. Мало-помалу будемо щораз краще розуміти Службу Божу, і всі її слова і всі її церемонії. Якщо будемо уважні, то з кожної відправи чогось навчимось, з кожної, навіть найпрості-шої проповіді скористаємо, з кожної доброї книжки, чи часопису зачерпнемо Божого світла, і в голові нашій буде нам щораз ясніш. Ми Божі Правди будемо самі краще розуміти, ще й другим зможемо їх при нагоді вияснити. А коли старість прийде, коли волос сивий голову старечу нам покриє, то там у тій голові не буде порожньо,—ні! Там будуть напевно ясні промені Божої Мудрості. Нам веселіше буде жити, нам легше буде приготовитись до гарної, щасливої смерті, нам солідніше буде вмирати, бо зрозуміємо, що йдемо до Бога, щоб океан Його святої Премудрості на віки вічні огляdatи.

Амінь.

4. БОЖЕСТВЕННА ДРАМА

Дорогі в Христі!

УЯВІТЬ собі, що хтось, зовсім нежданно, несподівано, став перед вами, й питав: “Скажіть-но ви мені, котре з-поміж усіх християнських богослужень—найстарше та найважніше?” Я певний, що на таке питання можне з вас, ні трохи не вагавшись, відповіло б: “Служба Божа—найстарша та найважніша.”

І та ваша відповідь, Браття-Сестри, була б зовсім правильна. Бо й справді: як сонце з-поміж усіх небесних світил,—найбільше та ңайясніше, так і Служба Божа між усіма християнськими богослуженнями—найсвятіша та найважніша. І, як довкола ясного сонця крутиться і земля, і місяць, і багато різних планет, так само й довкруги Служби Божої повинно б обертатись усе наше християнське життя, та й усі, абсолютно всі важливі справи людського роду.

А проте, бувають люди, і, на жаль, немало тих людей, що в Службі Божій зовсім нічого великого, нічого цікавого не добавчують. Сумно це казати, але є такі нужденні католики, що Служби Божої майже зовсім не цінять, що на Службу Божу або цілком не ходять, або, якщо деколи й підуть, то не можуть у церкві витримати, так страшно нудяться. Так,—є такі українці-католики, яким усе здається, ніби то наша Служба Божа занадто довга, така довга, що просто годі кінця в ній дочекатися.

Бідні люди! Як би у них хоч трошки більше серця, хоч трошки більше любови було до Ісуса Христа, то напевно так не говорили б, і так не думали б. Як би вони, з любови до Бога, хоч трошки попробували себе перемогти, своє лінівство побороти, і частіш на Службу Божу ходити, то річ певна: за якийсь час їхній погляд на те найсвятіше та найважніше богослуження цілковито змінився б, і Служба Божа зовсім не виглядала б ім така довга, така страшенно довга.

Бо на довгій відправі, Дорогі в Христі, подібно як і на довгій дорозі. Коли ми перший раз пускаємося тією дорогою йти, то вона справді видається аж надто довга. Але вже за другим разом маємо приємне враження, наче б то вона зробилася якась коротша. За третім, четвертим, п'ятим разом, коли ми дорогу ту вже добре знаєм, вона ще коротшою стає, і час нам іще хутчій проминає. Ми думаємо собі: “ага,—тепер ось минаємо знаний місток, незабаром буде школа, ще далі церква, потім велика крамниця при дорозі, там далі сосновий лісок, коло нього на горбочку прекрасна санаторія, а звідти вже зовсім недалеко нам іти: ще один один горбок, ще лиш одна долина, і ми, слава Богу, на місці.” За такими думками не від-